

КНЯЗ БАТЕНБЕРГ/ ГРАФ ХАРТЕНАУ

КРИСТИН ЮРУКОВА

РОМАН

2014

Copyright©2014

Кристин Юркова

**Всички права запазени. Никоя част от тази книга не може
да се копира или размножава в никаква форма освен
при цитиране на малки откъси в рецензии
без писменото съгласие на автора.**

ПОСВЕЩАВАМ НА СВЕТЛАТА ПАМЕТ НА РОДИТЕЛИТЕ МИ

КНЯЗЪТ БЕЗ КНЯЖЕСТВО

Крачи в редиците на австрийската войска, всяка крачка отхвърля някоя мисъл. Не от вчера е без Княжеството, не от вчера е в изгнание. Княз без Княжество, „Да имаш и да нямаш!“ - както често повтаряше Мари. Изгнание къде? За какво изгнание става дума? Изгнание в света, в който е израснал? Изгнание в родното? След като си разбрал, че да си чужденец повече ти приляга?

Единствено Йохана му помага да не е в изгнание от собствения си живот. Понякога и това се случва – минаваш в изгнание от живота си, единствения ти, а после време няма.

Един безличен субект, загубил името си нейде по пътя.

Пътят, по който марширува граф Хартенау, не се разклонява в хиляда посоки, та да се чуди кой път да хване, като в България. „Който и път да хванеш, все ще си отвян на бял кон - бе мнението на чистачката на двореца му в България. - Тъй че няма какво да му мислиш толкова.“

Чистачката не владееше етикета и си му говореше на „ти“ и на „мойто момче“.

Лицето му тук не се сблъсква с барикадите на Балкана, които да преодолява пак и пак, за да се намести в съзнанието му Южна до Северна България. Но страстното желание да преследваш една велика цел не се е оттеглило от него с напускането на Княжеството му. За жалост. Лелеенето на велики цели, когато нямаш средства за осъществяването им, те прави безпомощен. Ако не си Наполеон или поне Стамболов. Възпитаният като герой се чувства нищожен без геройство.

Напрежението да не командваш цяло царство се оказваше много по-голямо от напрежението да го командваш. Ежесекундно си заповядваше да не мисли като Князът на Княжеството. Вече не си този, който мислиш, че си. Усещаше се така сякаш някой друг му забраняваше да мисли. Отчаяно се молеше за покой. Покоят на невзрачен офицер, непознал корона и княжеска титла. Княжеска титла на Балканите, титла-менгеме, което стяга главата до пръсване.

Какъв ти покой с този офицер в тила му? Господинът явно бе господин Завеждащ миналото му. Офицерът крачи в стъпките му и нашепва въпросите си. А Висулчицата? А Константин Стоилов? Захари, не щеше да слушаш Захари, а?

Сега и тогава, тук и там. Мрежи, изтъкани от собственото му щъкане по грешната земя. Как коварно замята отгоре му офицерът мрежата на миналото, за да е във вечен плен.

„Ах, този майор! - би могъл да възкликне като Каулбарса за майор Рачо Петров. - Той ме следи като демон на всяка стъпка.“ Всяко споменато име влачеше волски обози от случки след себе си. И тогава граф Хартенау не беше нищо повече от принц Александър фон Батенберг. Но принц Батенберг нямаше правото на дума. Затова трябваше безмълвно да преглъща гнева си, че някой го тласкаше непрекъснато назад. Беше възмечтал независимостта от миналото, беше възприел новото име, а ето че някой му ограбваше тази така трудно изградена независимост. Той беше потопил миналото си на дъното на Черно море, беше го залял с пластове вода, така че единствено лунният му далечен блясък го достигаше като игра на водни отражения. А този австрийски офицер го вкарваше в ситуация след ситуация, в съвсем реални случки с близки нему хора, за които нормално само той би трябвало да знае в чужбината.

Какво му оставаше да мисли – че е пратен от врага му. Цял свят знаеше кой е врагът му, кой му измъкна Княжеството като черга изпод нозете, а и за малко не се окичи с главата му като варварски вожд. Бунтува се граф Хартенау, скърцането със зъби като бунт. Този тип искаше да го види удавен във водите, в които бе потопил миналото си. Удавник в миналото си. Едно напомняне за княжески възжеления, напълно недопустими в чуждата войска.

Всичките му велики планове бяха свършили до марша в австрийската войска. Маршовете в Руско-Турската и Сръбско-българската за него свършиха с това тъпчене на едно място. Вече беше не заповядващият, а изпълняващият заповеди, които всъщност никак не го касаеха. Щом нямаше да води армията си от капитани, за какви заповеди ставаше дума.

Все по-подозрителен му ставаше този чужд офицер, който го връщаше към самия него, към битието му на български Княз. Руснаците, само руснаците му го бяха закачили като халка на врата, да го следи и да го извежда от равновесие, от така скъпо извоюваното равновесие, заради което късаше и хвърляше парчета не само минало, но и собствена плът. Какво и пречеше на зловещата сянка на руския цар да се размножи не само из България, но и навсякъде. Той беше пленник на тази размножена сянка далече преди да бъде фактически физически пленен при заговора.

За княжеската зависимост от нагайките на руските генерали биеше барабани онзи вестникарин, който бе избягал от свободата на Княжеството му във официално несвободната Източна Румелия. Гръмко назоваваше Захарчо, както го наричаше народът му, руските шпиони и не го беше еня какво могат да му сторят. Колко далече беше характерът на номада-пастир-въстаник-вестникар от неговата деликатност княжеска. За Захарчо тя си беше пълна безхарактерност. Но ето че сега с онзи вестникарин, изсипал най-много камъни върху бедната му глава, бяха от една страна на барикадата. И това стана безпределно ясно, когато Русия предяви открито правата си върху княжеската корона и княжеската глава при русофилския заговор. Когато руснаците буквално надянаха камбана на княжеската глава и взеха застрашително да лумкат по нея, не се сети за прашането на майната им на руските генерали с всичките им камбани и самовари от Захарчо. Но сега, когато бе достигнал хребета на Сливница на живота си, оглеждаше собствените бойни полета и установяваше с удивление, че Захари Стоянов трябваше да му е един от най-близките му хора, защото му беше брат, брат по съдба. Да, Захари го удряше право в лицето някога, но колко по-добре за него щеше да бъде да бе чел всетниците му и да бе разбрал какво иска да му каже. И Захари се бе догадил за братството им, та след пленяването му от Бендерев гръмко го изискваше обратно на трона.

Офицерът до него в австрийската армия беше поставен очевидно от някого, за да се вре в българските му спомени и да го въвлича в напуснатата от него джунгла. Джунгла, из която ловуват диви зверове. Ловуват хора. Вървеше до него леко като котка и като котка не падаше по гръб. Обръщаше се безцеремонно към неговите лични преживявания някога и сякаш казваше: „Хич не си мисли, че си залъгал Русия, че те няма. Пък за България – да не говорим колко е наивно да предполагаш, че като си я напуснал, си излязал от историята ѝ.“ И говоренето за биографията му продължаваше със страшна сила и с подробности, каквито само една дойка можеше да знае за повереното ѝ отроче - какво обича, от какво се страхува, от какво плаче.

Вътрешният му смях, вътрешният му плач. Положението с офицера ставаше непоносимо, но сега, снабден със семейство, нямаше накъде повече да бяга. С бягствата дотук. Просто трябваше тихо и кратко да изтърпява тези безумно нагли посегателства върху личността си и да гледа само тази личност да не е достатъчно крехка, за да се разпадне. Или пък това беше някакъв ясновидец? Някакъв четец на чужди мисли и спомени, от когото нищо не можеш да скриеш. Това би бил един

много приемлив вариант. Би приел този вариант, ако не усещаше във врата си ледения дъх на сибирската мечка.

Крачи до него сякаш само да му услужва. Нещо като ординарец. Един офицер не бива да е ординарец на друг офицер. Нещо странно има в цялата работа. Заговори ли, заговорва за миналото му. Княжеското му минало. През цялото време офицерът-ординарец хвърляше поглед чрез него към българските му спомени, сякаш той беше отворен прозорец за него. Това вече бе прекалено. Дали да не го извикаше на дуел?

“В боевете на Сливница, в боевете на Греданир българският Княз се държа лъвски. А Драган Цанков рече, че сте избягали от Сливница.“ Съмнително, дълбоко съмнително. Князът много добре знаеше кой го свали от българския престол, за да нямаше съмнения към този господин. Всеки разговор с него извикваше кошмарите му от абдикацията. Кошмарните сънища от абдикацията. Кукерите с животинските маски танцуват в главата му. Чановите им бумтят. Чановите са мислите му. Кой може да проследи едни бумтящи мисли. По-скоро главата му ще се разчупи от тях.

Онзи изведнъж го запокитваше към снежните виелици на зимата на Руско-Турската война, които като шалове прибулваха чудновати села. Князът, който в службата си в австрийската армия бе потърсил личен покой и лично ненарушимо пространство, сега беше във вечно напрежение от този странен тип със заключена физиономия, от която се процеждаха само и единствено думи за неговия, княжески живот. Някога, много отдавна той беше слънчевото дете на европейската аристокрация. Слънчевото дете бе предопределено за слънчев живот. Не беше мислил, че княжеското битие означава тъкмо това – да се окажеш наред въртопа на омразите, не една и две. Защото световната политика бе тъкмо омраза. Никакъв спомен за щастливото детство не можеше да го извади от окоото на бурята на чуждите интереси.

Внезапно не мечтите му, възпитанието му, личността му решаваха всичко, а политиката – на Русия, на Германия, на Австро - Унгария. Само не неговата. Произходът му изведнъж стана пречка за това, за което го бе избрала съдбата – български Княз. Можеше да бъде български Княз, ако беше руснак или поне някой, който осигуряваше на Русия Задунайска губерния, тъкмо това срещу което се бе борил, князувайки. Не можеше да настоява за правата си, ако не увредеше интересите на България. А така не постъпва никой истински влюбен. Кошмарите му през проточилата се абдикация с повторното връщане, само за да започне отново абдикирането.

Болката от абдикацията – така всеобхватна, сякаш бе абдикирал от самия себе си. Докато марширува под чуждо име в чуждата армия се пита неотклонно – Спомня ли си някой там още за мене? Не са ли вече забравили своя Княз?

И веднага на въпроса му отговаря този странен австрийски офицер с дълги засукани разкази за това как негов познат австриец в Пловдив или в Сливен или кой знае къде, който работи по железниците или в Министерството на просвещението, му е разказал за болката на населението по абдикацията на своя Княз. Как селянинът от еди кое си Старо или Ново село пита кога ще се върне Князът им.

Ужасното беше, че той споменава с изключителна точност реални събития и реални лица, които само той, Князът, знаеше. Не онези политици, които бяха го заобикаляли всичките тези години като защитна стена от народа. Не онези политици, които бе преодолявал с неимоверни усилия, за да си бе осигури достъп до жизнените сили на самия народ.

Офицерът му знае симпатиите и привичките, най-близкото обкръжение, чистачката му, доставчика му на зеленчуци, любимите му шегички за българи и немци, подробностите на най-голямото му и вечно love story – с България, турбуленциите му. В тази love story като в камейка са вградени лицата на жените, които е обичал, по един или друг начин любовната му връзка с България бе предопределила развоя на любовите му. И в това love story се преплитаха лицата на момичета и жени, които го бяха довели до съпругата му.

Австрийският офицер е приседнал на ръба на Езерото на спомените му с въдица. Лови един или друг спомен, размахва го пред лицето му и чака да чуе подробностите. Ако не ги чуе, сам ще му ги разкаже.

Толкова много власт над него у един само човек.

Офицерът, който сякаш е завеждащ Канцеларията на княжеската му памет споменава дори Висулчицата и самото ѝ име е достатъчно, за да залетят насреща му снежните парцали на Балкана.

НАРЪЧНИК НА ДУШАТА

Самонаблюдения. Всичките аромати на дните му нахлуват през прозорците им. Наръчник за изучаване на душата. За самонаблюдения сега време – бол. Най-различни прочути хора не просто се юрват към него – те са в него и вдигат гюрюлтия. Не можеше да емигрира от тях в някое уютно местенце. Това, което беше в него, не беше уютно.

Опитваше се да се предпазва от тези гласове, както човек се предпазва

от шрапнели - залягаше – наляво, надясно, но беше невъзможно да намери заслон. Все го улучваха. На всичкото отгоре дължеше обяснения на околните за държането на личностите в него.

Той е свикнал на роли в група далече преди войската. Нали принадлежеше на непоклатимия батальон на братята си. В него за пръв път беше герой. Да израстваш в семейства като неговото означаваше все повече да се оформяш като войник. Навсякъде в Heiligenberg, но и в императорските и кралски дворци на Русия и на Британската империя детският им батальон бе господар на положението. Да станеш герой означаваше не само да подражаваш на героите, но и да се подготвиш за геройско съществуване. Геройското съществуване беше в самото им име. Името Батенберг в ранното Средновековие бе носено от рицари на кръста. Така че техният роднински батальон беше съставен от рицари. Едно Княжество, което тепърва трябва да се освободи и да се снабди с Княз, бе директният път към геройството. Този шанс членовете на батальона им – братята му – нямаха. Шансът беше само за него. За добро и за лошо. Мари повтаряше – не ти искам князуването, ако ще ти носи само нещастия. Тя не разбираше – нещастията бяха път към героическото съществуване.

Когато се е появил мъжественият жест и желанието за властване над всичко, тогава се е обадила леля му Виктория в него. И тогава прииждат безкрайни флотилии и той иска да е техният командир, не на това жалко черноморско флотче. И срещу флотилиите нахлуват земи, които чакат да бъдат завладени от духа на леля му Виктория, империята му трябва да е поне колкото Британската, да завладява други държави, а не да се чуди как сама да се освободи. Без свян е готов да черпи от спомените на империята все едно са спомени на неговото Княжество, опива се от тях и за секунди се превръща в най-суетното същество, един паун, едър като пауните от дворците на австро-унгарските императори.

Подлостта му – няма две мнения – е от руския цар, естествено, не от добрия, а от лошия, всеки цар може да е добър или лош, само не обикновен човек, с този аршин мереха и него. Ту беше добрият юнак на кон, ту – дяволът от север.

Докато възстановява гласа си от властния тембър на Виктория, ето че нещо мазно и тежко запушва гърлото му – този път не е лесно да признае кой е – той е тъкмо този, който най-неистово мрази, той е руският цар. Познат му е резултатът от този глас –жестокост, прикрита с подлост. Уста, запушени с юмрук. Човешко месо, станало на пушечно месо.

Баща си в себе си усещаше по желанието да изхарчи мигновено всички пари, които са негови и на царството и да обича всички жени, които не притежаваше. От него е прекомерната му чувствителност към женския пол, за разлика от него имаше поне по-голяма издръжливост на женските облъчвания и не им ставаше лесна плячка.

Баща му в него е и в желанието да е непременно на някого Княз, Цар, Вожд. Пред погледа му бяха всички онези унищителни гледки на сцените, при които баща му се опитваше да наложи на руския цар сина си, а не нечие подхвърлено от царя име за Княз. Еуфоричният му глас известяваше: „Синът ми ще е Князът и друг такъв Княз светът няма да е виждал.“ Нищо, че за българите знаеше почти нищо. Баща му изнасяше - къде седне и стане - речи за извънредните, непременно княжески способности на момчето си. Синът му трябваше да участва и решава проблемите на света, с друго нещо по-дребно нямаше никакъв смисъл да се занимава.

Когато нещата около него се заплитаха на кълбо, си казваше – Е, вече съм баща си и то в Санкт Петербург. И ставаше средище на организирано безредие. Дали баща му със Санкт Петербургската авантюра не беше измислил неговото българско приключение? Някак във времето беше програмирал срещата с онези славянски души, които всъщност би трябвало да са му поне толкова чужди колкото Достоевски. От баща му е безспорно и способността да изглежда смешен в очите на другите. А един Княз не бива никак и никога да е смешен. Страшен – да, но не смешен. И наивен – в никакъв случай. А разреши ли си да се види със самовлюбени очи, достатъчно бе да прелиства писмата на влюбени момичета от цяла Европа по време на Сръбско-българската война. Той беше техният герой и таен любим. От всеки вестник от онова време изскачаше неизменно клишето за него – белият генерал на бял кон, бялото видение, пратено от Запада за спасение на Изтока. Да, но това видение, а и самият факт, че се беше качил на коня и повел войските, се дължеше съвсем не на славното му рицарство. А това, което го качи на коня и го накара да поведе бричката на българската история, бе духът на най-буйните му и неподвластни поданици, най-дразнените и опасните – бунтарите от април 76.

СЪНИЩАТА НА ЖИВОТА

Австрийският офицер му подава ключовите думи – Висулчицата, Археолога, Доставчицата на зеленчуци, Учителя по български, Попа и

виденията на миналото тъкмо като видения на един необоснован сън минават през съзнанието му и текат успоредно на всекидневието му. Никой сън не може да е обоснован. Но ти, който си живял всичките тези години, настояваш съня да е обоснован, да има причини и следствия, не само блъскащи се като билиардни топки едни в други събития. Каква философия може да се извлече от едни блъскащи се билиардни топки, какви правила и какви заключения - освен жалния стон – аз съм подложен на стихии, стоварващи се тъкмо като природни бедствия отгоре ми.

Когато събитията са вече зад гърба му, как да възстанови атмосферата на преживяното? Самото спомняне не бе ли и то едно ограбване на спомена? Чувствата на човека в настоящия момент са чувствата на човека, комуто е известен целия сюжет, а не чувствата на онзи, стъписан и изумен от изсипването от всички страни върху главата му на нечаканото. Винаги на нечаканото. „Така е – клатеха глави българските шамани край него, – като не разчиташ на инстинктите си. Ама, аслъ, къде у едно принцче инстинкти.“

Да четеш една завършена книга, която е писал с живеенето си, не е ли това да изкривява нещата заради резултата, който му е вече известен. Но резултатът далече не е всичко. Живеенето е тъкмо изненадата, оргията на сетивата от непознатото и неочакваното. Спомняйки си, ти сякаш си се отказал от най-важното – от любопитството и изненадата. Затова князът няма да прави равносметки, Марк Аврелий ги е правил, за да оправдае философски себе си. Князът ще се изхитри, няма да се оправдава, „От оправдания файда няма“ - беше миогледът на българите, а ще си спомня фантазиите си за онази страна, на която беше съдено да е негово Княжество, ще се отдава упоено като любовник на миговете извън всякакъв резултат. Ще се върне назад към бляновете си, свързани с вечното, неуловимото, съдбовното, онова което е извън човешката власт, макар човеци да го провеждат. Чрез тях се е открило метафизичното, неизменно щастие, дадено от Бога, към което човек винаги се стреми несъзнателно, додето диша, като към своя родина.

Миговете с капчиците на музиката на Висулчицата, наредени като лястовички по въженце, миговете с онзи учител по български, минал през катедрите на Хайделберг, в които се раждаше умилителния смесен българо-немски, в който от отделните думи се открояваха за секунда някакви желания, за които не си си давал сметка или не си си ги бе признавал, затова и думите ставаха изключително важни и скъпи.

Мистерията на появяванията и изчезванията на хората в живота ти. Рогът на времето изсипва отгоре ти изобилието- лица, сцени, характери, някои се закачат за тебе за малко, други се залепят така, че никога не можеш да ги отлепиш, ако и да са си заминали. Докато си жив, струята, носеща хора и срещи, струи отгоре ти и никаква логика няма в подреждането на събитията, събитията не са армия, която да подредиш и командваш. Логиката е известна само и единствено на Бог. За тебе остава хаосът и усилията да го овладееш поне малко от малко със съзнанието си.

Миналото му е отминало, но от него са останали хора, които са винаги с него, човеци, чиято душа и плът са се сраснали с неговите, от тях не може да се освободи, както не може да се освободи от душата и плътта си. Ако човек можеше сам да оформя живота си, то той щеше да живее само с тези люде, които са му близки на сърцето му. И тогава Висулчицата, Доставчицата на зеленчуци, Попа, учителят по български Константин Стоилов, учителят по политика Стефан Стамболов щяха да са при Йохана и при скъпата му сестра и животът щеше да придобие друг, пълен и съвършен облик. Ако хората могат да изживеят дните си само с близките на душите си хора, колко щастлив би бил един такъв живот. Да събере всички жени, които е обичал. Всяка от тях е разкрила една особена част от неговата личност и когато са всичките с него, той ще е жив с цялото си същество. Общувайки една с друга, ще разберат, че са сестри, че си приличат като сестри, затова са се влюбили в един и същи мъж.

Но когато тази възможност не е дадена на човека, оставаше животът чрез спомени. Спомените като фантазии са най-мъглявите и фантастични, но може би и най-точните спомени.

Край жените му -хората край него, които помогнаха на някогашния Батенберг от Германия да стане лашкания от световни ветрове владетел. Най-бързо разруши връзката между него и предишния му образ чевръстият Стамболов, при когото не бе позволено да хитруваш дори вътрешно. Стамболов, който заявяваше, че е готов да бъде разкъсан от лъвовете, ако България стане с това цяла и независима. Което означаваше, че е готов да разкъса и всеки друг, който застрашаваше неговата България.

И той пак е Князът всред своя народ. Образите са съвсем истински, изскачат от времето като силуетите на войните в снежните виелици на Руско-Турската война. Те са подаръците, с които неговото Княжество го затрупва. Паметта не е списъци от имена, тя е вихър от образи, сцени, на които понякога си изгубил връзката.

Краят на познатия свят, зад който започва нищото. Тази представа се е загнездила в него. Нищото, в което е Всичко. И това Всичко се рои сред пустотата, често с лица, които съвсем не знае кои са.

Първостанният хаос на миналото. Безкрайната мъчителна съблазън да се рее из него, да се хвърля във въртопите от образи и да гледа как на пръски хвърчат нагоре други образи. Безконечното формотворчество на миналото. То е Генезисът, който той, Йона, сънува. Понякога образите се увеличават сякаш са гледани под лупа. А душата му надничаше любопитна и гледаше да ги разпознае. Не ги претегляше с теглилка на разума, само ги наблюдаваше с постоянното напрежение какво искаха да му кажат. Осветленията се сменяха, както цветовете, в които се обагряха, сменяше се и гъстотата на мъглите, из които се движеха, мъглите, които ги отдалечаваха или приближаваха като луни в космическо пространство. Ту едни, ту други образи го обсебваха и дни и нощи съзнанието му се занимаваше само с тях.

В съня на живота му са разказите за различните проявления на божествена любов към него. Най-необикновеното ѝ проявление – Сандрово. Мари също усети този досег свише в Сандрово и все бленуваше да достигне светлината и юга му, отворените пространства, непрекъснато сменящите се сцени от несвършващото се представление на красотата.

Разказва сам на себе си щастието, чистото, с нищо незаслужено щастие, дните в Сандрово нашепват за себе си. Нощем, когато спеше, прекрачваше портите на манастира „Свети Димитър“. Първото му Сандрово, първата му морска резиденция беше манастир. Някакъв Княз-отшелник, притежаващ вместо бални зали килии. Потапяше се като младенец в кръщелен купел в извънземната светлина на манастира, светлина, която изрязваше прозорците и сводовете и скриваше като несъществуващи кюшетата и коридорите. Манастирът го пречистваше без нищо сам да е сторил. Без усилие получаваше яснотата, без която всяка стъпка би била грешка. Опашките на лястовичките под сводовете пишеха Светите писания. Топчиците им бяха издули навсякъде торбичките на гнездата, та манастирът приличаше на кенгуро, понесло множество чеда в джобовите си. Небето жужеше от щурци сякаш те бяха жужащите пирончета, на които се държеше надиплената коприна на морето. Лекият ветрец развяваше коприната и човек си мислеше, че е пред декор, зад който са скрити всички бленувани неща, желанието да ги достигне абсурдно обхващаше всичките му силици. А достигане нямаше и не можеше да

има. Вятърът разнасяше сякаш частички от него във въздуха - върху крилата на чайките, по замръзналите буци на скалите, смесваше ги със златните люспици на пясъка, размножаваше го във формите на вълните, раковините и рачетата. Слънцето се впускаше през глава във въртопите на синьото, докато не разтопеше брега, манастира, водата в течен живак. Никъде другаде не бе преживял така силно разливането на светлината.

Сандрово се появи в живота му, за да осъзнае, че повече от всички царства, повече от всички триумфи на битките е възлюбил тишината и светлината, кроткостта на съзерцанието, бавното навлизане в същината на нещата, в пределите на нещото извън него и извън видимото. Само чрез съзерцанието светът и той самият ставаха цели и кръгли.

В мястото имаше нещо целомъдрено, скромно и нежно, което манастирът само обобщаваше. Тук беше сладостта на живота, прекарана през ситото на една ясна, привикнала на аскетично самоотречение мисъл. Привидностите на материалното отпадаха и оставаха само сенките на птиците, не и самите птици, сенки на крила, слънчеви лъчи, които полираха небето.

Упойващата сила на съзерцанието. Благодарността го изпълваше със смирение – Бог му бе подарил един съвършено нов пейзаж, една толкова различна от родната му природа, за която Гьоте, Хайне и Хьолдерлин бяха халюцинирали в копнежите си по нея. Звездите изскачаха от морето, за да се гмурнат в небесното море. Те бяха станалите видими шурци, които и горе продължаваха да звънтят с песните си. А песните им тук имаха аромат на олеандри. Летни южни нощи, окичени със звезди-олеандри.

Застанеше ли човек всред натрупаните столетия вътре мълчание и молитви, не можеше да не започне истински да чува гласът на Бога. В такива крепости от мълчание и молитви бяха узрели българските бунтове, молитвите като восък бяха превърнали яростта в желание да се бориш за нещо много по-голямо от тебе. Безмълвието на българските манастири, зад които светостта приемаше форми на чудо като раждането на Дякона от карловчето Васил. Свещениците, които осветяваха стъпките му на Княз с тропари и ръсене за многая лета, до един му говореха за едно – Левски бе станал Левски, защото монасите на Рилския манастир го бяха избрали за водач на българите.

Докато беше вътре в манастира, понякога усещаше някакъв тежък товар на раменете си. Мърдаше рамене и глава, а не му олекваше - сякаш беше обозен кон, „товарът е това на властта“, казваше си, „него до век трябва да нося, а ще мога ли – не се знае“. И той на висок глас

почваше да се моли в килията: „Господи, позволи да изнеса нагоре моя товар, по всякакви Балкани, Господи. Нека не ме смазва товара, Господи, нека не ме поставя на колене, нека не премаже тялото ми.“ Веднъж като змия се изхлузи от ума му мисълта: “А ако не мога да го нося, Господи, пък – освободи ме от него, свали го от младите ми плещи.“

Вместо мебели от махагон и позлата, вместо порцелани и кристал – варосани монашески килии, отворили зеници към сладостните коприни на въздуха и морето. Аскетизмът на монашеското съществуване се чувстваше още по-добре на фона на чувствената до екстаз природа. При тихо време пяната на разбиващите се вълни почти зримо обгръщаше голите нозе на морска богиня. Навярно беше Ариадна, към която Дионис протягаше отвсякъде ръце, за да я обгърне и отвлече в подмолите на морските пещери.

Мъглите есенес изпридат един силует сякаш от пушек, силуетът на монах, който като него мъкне товар, дисагите са на рамото му, той е магарето. „Митка Миткалото – чува се от дупката на устата му, напълно неразличима сред сплетените космалаци по лицето му. - Преображенски съм, щото Преображенията са по пътя ми, а моите пътища – много, колкото са пътищата на моя народ. И торбите ми бездънни - като торбата от приказката, колкото повече раздаваш, толкова повече се пълни.“ Към фигурата му от дим са видни само ръцете, които се подават към торбата, грабят не хляб, а книги. „Като топъл хляб се харчат божиите думи. Чрез мене Бог с няколко хляба ще нахрани душите.“ Цапат босите му крака в прахта, гребят я като гребла и току жълтеникавото му от праха на изминалите пустини расо хлътва в отвора на някаква пещера. „Стой, може и мечки да има вътре – свива се княжеското сърце, но входът на пещерата се разширява и става на свод, свод на килия, а димното тяло на Матей Преображенски-Миткалото е вече преобразено в друго тяло, на друг монах, който не митка, а стои закован на перото си и поскърцва с него, докато не си напише книгата, няма да стане Отец на народа си, а и народът му няма да стане отново истински народ без нея. С всяко поскърцване на перото из мъглиците се юрва шилото на нов крепостен зид и нова църковна камбанария, много е зает монахът, трябва да засели пустотиите с това, което вижда. А това, което той вижда, за пръв път го съзира и Князът – крепост до крепост, замък до замък, човек до човек, царство и патриарство.

„Поради що се срамиш да се наречеш българин?“ - Не е ли това разковничето за тежестта на княжеския товар. Преодолял ли е докрай страха да е българин, да мъкне смазващия товар на страшната българска съдба. Докрай ли се е освободил от високомерието на западния човек? Приел ли е в душата си, в костите и плътта си участта да е българин? Или във всяка мисъл се промъква предубеждението – ти си сред Ориента, това не е твоят свят?

Мъглите умножаваха и смесваха сенките на монаси, някой светеха, други се издигаха плавно нагоре и си оставаха да висят в пространството, сред тях дрънчеше с веригите си някакъв заточеник, по който се ветрееше все още някой парцал от расото, плюеше кръв на вси страни и оповестяваше: „Всичко е тлен, но Раят ни чака, хайде, целувайте кръста!“ И поднасяше големия сребърен кръст към несъществуващи уста, защото пред него нямаше никой. Не забелязваше, че се лута сам-самичък в пустото. „Пусто останало пустото“ - кънтеше около него.

Пустото и желанията на пусто сред него. Неясните желания на морето разбунваха неговите неясни желания. Сред изпълнените с омая нощи неминуемо осъзнаваше своята принудителна самота, която понякога му навяваше тихо и смирено като възторзите му отчаяние. В пещерата на нощта се опитваше да приближи образа на Морета, да отмести разстоянието до нея, да разгони обкръжението ѝ от кайзери и канцлери. Напълно сетивно усещаше тялото ѝ да се хлъзга по неговото като току-що уловена риба. Не принцеса и престонаследничка, а една най-обикновена златна рибка, която на мига можеше да осъществи всичките му желания. Морето, звездите, брегът от порива на желанието се превръщаха в изкусни уреди на мъчение заради копнежите, които бяха зазидани в самотата му, защото не можеха да бъдат удовлетворени. Тогава Сандрово ставаше символ на жаждата му, която го изпепеляваше. Можеше да прегърне морето, небето, устремилите се към него звезди от Космоса, но не и Морета.

Сънищата му – в тях са и всичките възможности на чуждите хора за манипулирането, изнудването, сплашването му. Той – редовен посетител в Огледалната бална зала на сънищата. А в Княжеството си е все гост, политици се грижеха да разбере, че гостоприемството не бе безгранично.

ПРИСТИГАНЕТО

Лелеяната и мразена Европа се стоварва чрез него наред българите. Пет века са мечтали за нея. Поне доколкото помнеха, че съществува. Поне доколкото помнеха царствата си. Царствата си, дето бяха най-царствените в тази Европа. С един само Берлински конгрес я намразиха страстно и до века. Отроче на Германия, следователно отроче на най-мразения може би повече и от самия султан господар в България – Бисмарк, пристига да ги управлява. Сами са го повикали. Тъкмо родината му е разкъсала със здравите зъбки България наред с другите лакомници. Може ли да е щастлива тази среща между немец и поданиците му? Новоизлюпеният Княз се пита същото.

Усилията, защо да не си признае – и униженията на баща му принц Александър фон Хесен да го придвижи до челното място в списъка на руския император за кандидатите за княжеска кариера в България са се увенчали с успех. Но нещо вещаеше ли успех на царския му брак с България? Оглеждаше се за щастливи знаци, суеверието пред знаците на съдбата бе посадено трайно в главата му още в детството от Мари, най-голямото дете в семейството им. Мари, която смята, че Бог е винаги близо до хората и им дава знаци къде да вървят. Въпросът е дали те не са слепи, дали не жумят по детски и си играят с Бог на криеница.

Неговото „да“ на въпроса „Искаш ли да станеш цар, ей тъй на, цар, независимо на кого?“, което така често се сменя с „не“ и пак с „да“. Преливането на „не“-то в „да“. Как стана? Привиждаше му се българската корона там нейде, на хоризонта, върху златна като нея тепсия. Но като че ли на тепсията бе и собствената му глава. На Балканите всичко е възможно. Една непозната никому корона върху една също толкова непозната глава. Княз горе-долу по липса на конкуренти. Кариерист в областта на титлите, както по-късно щеше да бъде обявен от Бисмарк за кариерист в областта на женитбата.

„Не се самоизяждай. Не можеш да отмениш Божията воля. Кое то е предопределено за тебе, ще бъде изживяно от тебе и от никой друг.“

Нежната му сестричка бе по-решителна от Наполеон.

Прие короната с тайната надежда главата му да остане на раменете.

„Зад тебе е руският цар, леля ти Мария никога няма да изостави принца от собствената кръв“ - баща му напразно си мислеше, че униженията бяха дотук. Сякаш чрез княжеската му титла със закъснение поправяше грешката на морганатичния си брак. И доказваше, че тя не е била грешка, щом от този брак се е родил нов европейски монарх.

Би трябвало да се усеща най-сетне в своята страна, в своя дом. Но гледайки отстрани, някой непременно щеше да забележи, че се държи

по-скоро като изоставено дете. Изоставено дете в тъмна стая. Прахът и занемареността сякаш потвърждаваше предчувствието му, че това е едно омагьосано царство, в което поколения след поколения са прекарвали в непробуден сън сред люлки, изплетени от паяжини. Един дълбок, непробуден сън, в какъвто бе изпаднал и немският народ, описан от Хайне.

Нуждаеше се само от една топла баня. Как можеше да се измъкне от тези празнуващи? Уханието на немските дворци отдавна се бе стопило зад него. Препъваше се в сандъците от Германия. Вещи, случайно попаднали като него тук. В сандъците бяха униформите му, порцеланът, стъклото, които тук не можеха да бъдат открити. Ако можеше в сандъци да пренесе двореца в Дармщат, пък да си седне на бюрото и да започне да управлява. А не сега в едноетажния конак да се усеща някакъв местен паша, влюбен в немарата и мухъла на Ориента. Част от библиотеката му. Вързопчето с писмата. Молитвеникът, подарък от Мари: „Дръж се за молитвите, дръж се за дядо Боже в тебе. Винаги му съобщавай какво си наумил и го моли за закрила.“ Оръжието. Защото на тази земя най-вече се стреля. „Не се отделяй от него – поръча баща му. - Не си на сигурно място. И ние не сме до тебе.“ Несигурното място България, което много от познатите и приятелите му не искаха да посетят дори за ден-два. И за което силно го жалеа. Дали пък не се бе озовал тук, тъкмо за да не е под бащиното крило, така щедро предлагано му всяка минута. Бягайки от бащините съвети, не беше ли се озовал твърде далече и то в грешната посока?

Струваше му се, че ако бръкнеше с ръка под малкото стърчащи мебели, щеше да улови някой плъх. Какво ли биха казали приятелите му за замъка му? Някои от тях бяха вече определили князуването му като просто отпадане от пиедестала на европейската цивилизация.

Лежи и гледа таваните, увиснали като вимета и се пита какво го чака под тях. По тях – вместо барокови стенописи – географиите на влагата и пукнатините. Част от тях след дни се стоварват, но добре че не улучват неговата или нечия друга глава. Поличбата не е добра, сякаш и българските небеса не са никак сигурни.

Изведнъж усеща миризмата на униформите му от сандъците. Мирис на военния поход през Балкана, мирис на приключение. Този мирис му напомняше кой е той – освободител. Смешно му става за порцелана. Сякаш не беше пил от стомни, че и от локви през войната. За стомните с техния леден вкус си спомни от вида на прислужника,

който надигаше безцеремонно срещу му една лъскава глеждосана в зелено стомна.

Прислужници, нахално вгледани в очите му. Пълна липса на свенливост. На прозорците висят завеси, подобни на безвкусни фусты на танцюрки. Тълпите вън, без да щеш, те хипнотизираха. Тълпи, които бяха убедени, че е техен, нестихващо бе желанието им да го носят на гърба си, триумфиращ.

От тези прозорци ще управлява, от тази мисъл стомахът му се премята, така опасното премятане на стомаха, което трябваше на всяка цена да се избегне при кучетата му.

На фона на бушуващите вънка тълпи бъдещите му политици и министри се изреждат незабавно да го учат на ум и разум с натрапчивост далече по-голяма от тази на баща му.

Става му неудобно – един авантюрист насред започналата авантюра.

Един немец сред българи. Един български Княз сред чужда Европа.

Един чужденец сред православни. Дали щеше да стане като при Шамисо – сред католици съм протестантин, сред протестанти – католик?

Но изведнъж се почувства по-добре. В мига, в който разбра нещо съвсем просто – не става дума за дворци и замъци, а за цъфтяща градина. Той се е озовал насред градините на Семирамида, защото България не е нищо друго освен зеленеещи се до възбог планини, понесени нагоре от цъфнали в необразими нюанси поляни, освен ухаещи до главозамайване гюлови градини, каквито Европа не познава, с десетки и стотици видове рози, които за пръв път в живота си вижда. Тя е нищо друго освен една затрупана от розови, бели, златисти от пращещи цветове на цъфнали праскови, ябълки, круши, череши, кайсии, бадеми. Първи цъфваха бадемите и нежният им розов цвят се посипваше по същото толкова розовата кожа на момичетата. Той щеше да е Князът на цъфналата градина България, Княз и на пчелите и на пеперудите, чиито облачета кръжаха край облаците цъфнал цвят.

Пристигнал е, но ще може ли истински да се приближи до народа, когото ще води? Как ще водиш народа, ако не познаваш борците му, тези които са го вдигнали от съня му. Но те не са лесни за достигане. А и те навярно не са го чакали и искали за цар, заклетии републиканци от времето, в който са вземали пари и опит от Гарибалди. За какво ли да се среща с тях, колкото да му кажат, че не му е мястото тук? Още през Освободителната война българските му водачи все му вряха в очите стиховете на поета им-просяк, немил и недраг Ботев срещу царе, папи,

патриарси. „Думите на Ботев за „царство кърваво, грешно“ не са за Турция, а за Европа, да си го знаете.“

„Не ти трябва да дириш комитите, те не са от новото време, ще имаш само разпавии с тях“ - съветваха го съветници наляво и надясно. А и комитите, чиито глави не бяха паднали от рамената им като на Ботев, не бяха в неговото Княжество, бяха пръснати по полята и паланките на тайнствената Източна Румелия, малцина от тях списваха вестници и раздаваха правосъдие пак в нея.

И все пак един от комитите беше до него. За комитата Стамболов дилемата република-монархия явно не стоеше. Единствено – Ние не сме руснаци, ние сме българи. И републиката се съчетава ловко с монархията. Никакви абстрактни принципи за него не важаха. Само това дали нещо е добро или лошо за България важеше. Начело на държавата Княз за Стамболов беше лелеяна мечта, а той беше свикнал да осъществява мечтите си. „Апостоли“ - така бяха нарекли българите революционните си водачи, апостоли като апостолите Христови. За да е ясна мярката за делата на всеки революционер – мереха се единствено с мярката на Исус Христос! Не беше никак уютно да си до апостол и да усещаш как всяко твое действие се поставя на везната на християнската правда, доколко е правда това, което вършиш. Разбира се, начело беше Апостолът на свободата. В библиотеката си в Дармщат Князът имаше едно малко книжле, което се казваше „Апостолът на свободата“. Беше книга за Мацини, връзката на българската организация за освобождение и италианската беше несъмнена. Беше монарх на републиканци.

Ако сега срещаше апостоли сред българите, то бяха апостоли за българите в Македония. Двама от тях можеше да посочи сам, понеже ги бе срещал – Методи Кусевич от Прилеп, протосингелът на екзарх Йосиф, и Натанаил Охридски, организатора на въстание в Македония. И двамата се схващаха като дипломати, срещаха се с посланиците на Великите сили и разнасяха списъци на изгорените къщи и изстребаните българи в Македония.

И изведнъж – отново колебанията преди да е посегнал към короната, преди да е станало късно. Не е ли абсурдно, че ще управлявам абсурди? Безсънните му нощи с втрънчени във вече ремонтираните тавани очи. Мята се, не си намира място – нещо му пречи да управлява. И политиците му пречат, и комитите, и апостолите на този народ. Още съвсем в началото на князуването си формулира злината – конституцията, прословутата демократична конституция. Тази натрапена му конституция, не той я е създавал, за да управлява с нея. И

се вторачва в нея като в зид, застанал между него и възможния му триумф. Не, той ще достигне триумфа си, няма да се подчини на диктата на чужда воля, ако ще и да е формулирана като народна воля. И както се мятеше без сън в леглото, така се мятеше безсилно сред ложето на политиката, ще отхвърли капака, с който са го притиснали, ще освободи волята си от чуждите воли, борбата срещу конституцията става главната борба на живота му. Но борбата му не сътвори чудеса, а злостастия за собствената му глава. Дали да не си го признае – злостастните му битки срещу конституцията бяха прелюдията, дълга-предълга, към абдикацията му. Неприемането му на конституцията беше знак за взаимно неприемане между Княз и народ.

КНЯЖЕСКА ТИТЛА НЕЙДЕ НА БАЛКАНИТЕ

България бе заселена с всичко, което му бе непознато – от звуци до гледки и хора. А когато си сред непознато, инстинктите ти се наежват – сякаш си отново самотен дивак, който трябва да оцелява единствено чрез силен слух и зрение. Чужденците в тази страна се люшкаха между илюзията за намерената Аркадия и също толкова илюзорната представа за едно чрево адово, запълнено с разбойници и убийци, които дебнат зад всяко дърво във Великите и рилски пустини и зад всеки завой на потъналите в кал и боклуци улици на градовете ѝ. Димът от комините на София още чертаеше въображаеми русалки или зли вълци според настроението му.

Европа свършва нейде на границите на тази страна и отвъд е вече нищото. Отвън са хипербореите, циклопите, великаните с по няколко глави, омайващите приказки и свирепстващата история. Беше го учил още в гимназията. Бисмарковото буре с барут. И той – Мюнхаузен върху бурето с барут. Колко хора го гледаха особено в родината, колко от тези погледи питаха – как се разправяш с онези туземци, с онези ориенталци. За тях българите все още бяха някакви неясни лениви ориенталци, вторачени в пустотата, чакащи все някой да ги освобождава и да им върши работата.

На кого по-напред да обяснява какво е в неговото царство-господарство.

Някои хора имаха по една-две главни роли в живота си и то едната бе продължението на другата. При него обаче ролите бяха много и все главни, все в напълно противоречащи си пиеси. Кой може да се похвали, че се справя отлично с подобни взаимноизключващи се роли? Кой с ръка на сърцето би се заклел, че смяната на името му е било само

прищявка, а не поредната желязна необходимост за запазване на живота му?

Едно е да си се възкачил върху пурпурната възглавница на трон в едно царство и господарство, което съществува откакто свят светува. Друго е да те короноват с корона, изчезнала заедно с главата на която е стояла преди пет века, и да ти връчат за управление едно отдавна загинало царство, току-що изровено от пръстта. Едно царство, за съществуването на което е забравил не само светът, но и потомците на потомците му. Ще управляваш не държава, а държавица, казваха всички Европейски конференции и договори. „Ще направя от държавицата държава, с която да се съобразявате,“ - отговаряше им. Имало три царства някога – вряха българите под носа му някакви ръкописи на свои си апокрифи – едното било византийско, второто българско, третото алеманско. „Като Светата Троица“- заключаваха. И сега той, представителят на алеманското царство щеше да възроди българското, да са навеки свързани.

Дълбоко мнителен и подозрителен беше българинът, „варваринът от север“, него с цветни стъкълца не можеше да го залъжеш, затуй и какъв зор видя Международната комисия за Източна Румелия. Екзотичното име Източна Румелия за Южна България с Тракия, наричана Македония в средновековието. Пълна бъркотия. „Я не ме баламосвайте – въртеше дебела глава българският свинар и овчар. - Изгорените ни след бунта къщи още са на въглен, нови не са струпани, а вие разправяте, че султанска войска ще посрещаме тук. Кой ще я посреща? Ние ли, с хляб и сол като освободителите? Как ще стане тая? Освен нас да ни изнесете от вашата ...как ѝ беше шантавото име...

Восточна Румелия. Пък членовете на Международната комисия да я срещат с хляб и сол. Я не се циганете, бръкнете в джобовете си, пък дайте да съградим къщите си като лейди Странгфорд. Тогава ще ви целунем ръка, иначе с яйца, пък и с камъни ще ви замерваме.“

И политиците му в Княжеството не се държаха много по-различно от овчарите и свинарите на този народ, гледаха го намусено: “ Ние с тебе как ще я караме?“ Хич не го и питаха какво ще се прави, а гледаха съгласява ли се с това, което те отдавна са си наумили. И на всяко взето решение за мярка туряха водачите си Левски и Ботев, които отдавна бяха станали на българска земя.

Трудното отваряне на ума му за света, в който високата европейска цивилизация трябваше да се снижи до селската българска цивилизация, над която се носеше девизът „Никой не е по-висок от хляба.“

Иречек, неговият просветен министър, се бе снабдил с едни гумени ботуши, когато бе научил, че ще бъде на българска служба. Но същият този Иречек бе в нескончаема еуфория от видяното: „И калта е пълна тук с древност. Стърчи си селякът с боси нозе върху нивичката, а отдолу го блъскат тласъците на могъщи сили, извиращи от древните селища под нивичката. Затуй той има и по-голяма жизненост от европейца. Междувпрочем дедите му са били комай първите европейци.“ И тогава Иречек произнасяше сакралната дума „траки“ и всичко се обливаше в друга, вечна светлина. От щурееенето му надлъж и нашир из страната в дирене на храмовете и селищата на траките Князът можеше да заключи, че министерстването му е прието от него само с тази цел – да има свободата да проучва най-скъпото на сърцето му – траките. И всяко българско качество обясняваше все чрез тези мистериозни траки. „Каниц се чуди на техническия гений на българите, как от дърво и кожа правят неуките селяни чаркове на работилници и мелници. Ами да се обърне към траките. От времето на Питагор те са математици, та Питагор е научил философията на числата от траките. Траките? Траките! Прочетете Ервин Роде, учителя на Ницше, от него Ницше е научил за раждането на „трагедията от духа на музиката“, за екстаза като пророкуване и изкуство. Роде говори всъщност за цивилизацията на траките и за техния бог Дионис, от който са първите Дионисиеви игри, първото театро. Теорията на Ницше за Аполоновото и Дионисевото начало – тъмният, неелинизиран тракийски бог на вакханалиите Дионис и тракийския бог на слънцето Аполон, така близко до певица на световната абсолютна хармония Орфей.“ И министърът му на образованието, наричан на шега „министърът на траките“, се надпреварваше със себе си в откритията си и записването им.

Бедният министър, когато дошъл в София, за българите бил само чужденецът, който можел да бъде и шпионин и не го пускали толкова дълго извън калта на столицата, че той от фрустрация мислел, че не му оставало нищо друго освен да се удави в софийската кал. Когато най-сетне го пуснали навън, той хукнал като отвързан из Българията, надничайки под всеки камък и всяка бърчинка, та скоро чужденецът знаел повече за българите от който и да е българин. Траките го чакали и му поднасяли на тепсия тайните си, отдавна собствената му националност отстъпила пред поданичеството му в древните тайни на траките.

„Той самият взе да прилича на шаман с тези траки“ - мърмореха министрите. Нямахше думи за верността и изумлението на Иречек пред

траките. Нали и той като всеки учен човек беше учил, че в началото на всичко е гръко-рисмката цивилизация, а не някакви „варвари от север“, облечени в мечи кожи като бога си Залмоксис. Усещаше се като любовник на тази земя Иречек, не родната му земя, а тази отваряше недрата си пред него и го посвещаваше в тайните, за които цялото останало човечество и не подозираше. Но каквото човек забравяше, земята помнеше, само трябваше да слушаш земята, да слушаш земята, а не само хората. А Иречека се канеше за големи дела с неговите траки: „Ако не вденем мъдростта им в иглата, с която шием живота си парче по парче, кройката ще е крива – носеха се из баловите думите му. - Това не са били хора като нас, как да го изразя – стерилни. Те са митологични хора досущ като Орфей, какво ни казва митът за Орфей – животът им е бил сам мит, разигран заедно с боговете им и природата. Живеели са по Вечния календар на слънцестоянията. Този Вечен календар е изписан по скалите на страната им.“

Из салоните на Княжеството се носеха слухове за надписи на Енох за потопа и за положението на съзвездията върху скалите на Орфеевата планина. И ята от народоведи диреха тези съзвездия по обредните питки, та и по носите и килимите. Колата на Хермес със скиптъра му и с воловете бяха по обредните хлябове, които княжеската му десница разчупваше по празничните посрещания! „Хермес и Герман – все едно е, а и ние си имаме село Герман, по-малкото братче на Германия.“

Откакто чу за това, Князът с особено внимание изучаваше обредните питки, колаци и хлябове, докато му ги поднасяха със солта.

От немските благородници, които прекарваха живота си във финансиране на разкопки из Двуречието на Княза му беше известен британският асиролог сър Хенри Крезик Ролинсън и откриването на гигантската библиотека на Месопотамия. И тук библиотеката се оказваше от скали, камъни и керамика. Пред Кралското общество за азиатски изследвания през 1853 Ролинсън бе докладвал за откриването на непознат несемитски език, най-вероятно скитски. И Ролинсън предполагаше, че скитите са обитавали Акад - древното име на Вавилон - в най-дълбока древност и са създали клинописа. А тези скити скитали, скитали и стигнали до Балканите. „Скити – от скитам, това сме ние, българите,“ - пак му помагаша българите с буквалните си тълкувания. Затова ли царедворците му в най-голяма празничност му заявяваха: „Вашата княжеска титла е една от най-древните титли в света, далеч преди титлата на хесенските князе. Скити, траки, мизи – това са все Балканите, от едната страна на Дунав, от другата, това сме ние - най-старият народ на Европа. Просто древни българи. И

хърватите са от нас. Кубрат – хорват. И вашите готи са гети. И какво ли няма в църквата ни. Идете в Преображенския манастир да видите Колелото на живота, тибетското Колело на трансформациите. То се върти и върху престилките на носиите ни. И в Арбанаси – да съзрете слънцето на зодиите, в които като ларви се раждат душите. А в Бачково Аристотел и Платон са сред християнските светци, мислят заедно с тях, не са прокудени и прокълнати езичници.“

И на Святата нощ - am Heiligen Abend - не му бяха спестени езиковите обяснения. За това как се замъчила Светата дева от Игнажден до Бъдни вечер, за да роди Младаго бога. А Игнажден бил месецът от един ден на прабългарите, на който започвала Новата година. Как прабългарите свързвали зимното слънцестоене с началото на новата година. „А Бъдни вечер е от „бъда“, съдържа цялото човешко бъдеще чрез раждането на Исус Христос.“ Къде беше приятелят му от Касел да чуе всички тези „бъда“, „бъдеще“, „Бъдни вечер“ и името на прислужничката му - Буда, той, който беше удавил любовната си мъка в будистките манастири.

Мъчителното му побългаряване. В него нямаше нищо от спокойното цивилизовано потапяне в купела на чуждия свят. Българите масивно, грубо и безцеремонно нахлуваха в съзнанието му. Не с поучения и съвети. С гледки и образи. Показваха му оголени корените си, образите на вечно живите си, развеждаха го мислено из оброчищата си и култовите си места. Посвещаваха го в българското извън думите, с виденията в главите си. Изливаха тези видения в неговото подсъзнание. Главата му ставаше скачен съд с техните. Отключваха му изворите на вечната си сила, на нестихващите си енергии, за да черпи непосредствено от тях. И го оставяха да се премята, бори и агонизира в тези непознати, чудни-пречудни води. Негова си работа – на ти нашата вечност, на ти нашата сила, оправяй се сам. Ако си предопределеният, ще изплуваш. Това беше неговата инициация в българското.

Интуицията му щеше да реши всичко, оцеляването му в правечни светове, които трябваше да направи свои. Не успее ли да се справи с тези енергии и със себе си, щеше да остане завинаги на дъното, покрит от пластове отдавна мъртви тела – наноси от вечната река на живота, в която се движи само този, който знае как да оставя жив по хиляди начини.

Не, не издържаше повече на този гигантски натиск от световите на чуждото, на този смъртно опасен натиск. По-добре щеше да е никой, по-добре щеше да е далече от тази страна и от тези люде, които го омагьосваха. Далече от тази претоварена с история земя. По-добре

щеше да е да бе въобще извън историята. Един Никой, който си живее живота, не живота на другите. Да станеше песъчинка сред други песъчинки. Пред гледката на неизбежния край за всяко съществуване, това беше най-почтеното пребиваване на земята. Да престанеше да бъде вечно оцеляващият човек, който всяка минута трябваше да взема решения, за да остане жив. До следващия миг, до следващата заплаха. Да престане да взема решения пред горящите кандила на очите на Княз Борис и Цар Симеона и на онзи Отец Паисий, който отмерваше с перото и неговото царуване. Напрежението беше неистово. Не ставаше въпрос за поредния изцяло подреден ден на някоя хилядолетна империя, чийто дерт беше от коя страна да направи колония. Ставаше въпрос за една разкъсана нация, която надали някога изцяло щеше да се излекува от раните на разкъсването, ставаше въпрос за паметта на една нация, която столетия беше държана в амнезия за собствения си ръст, ставаше дума за една държава, която в официалните документи Великите наричаха „държавица“, държавица която още не бе и независима дори и след Съединението.

Бившите комити се изживяваха и като настоящи и гледаха на Княза като вожд на тайна организация, нов Левски, който е дошъл тук, за да доведе борбата не само срещу султана, а срещу целия свят до победен край.

Откъде у него тези сили? Никога не е бил Левски, нито пък е сигурен, че разбира всичко за личността му. Това дяконство, тези хиляди хора след него, всичко това му беше от чуждо по-чуждо. Комитите не признаваха аргументи, не отчитаха и не разчитаха на обстоятелства. Обаче на тяхното „За България!“ не се ли озовеше, ако ще и камъни да валяха от небето, щеше да е навеки презрян и прокълнат. Той трябваше да е готов всеки миг да потегли натам, накъдето щяха да му сочат техните кремъклийки от времето на Кримската война. „Ето, ние ти пратихме самодивите и цялото обсирано със звезди небе на Ботев, наляхме ти кръвта на митовите на прабългарите и траките, дадохме ти гръмотевицата на славянския бог Перун да те пази, посветихме те в знанието на прабългарските колобри, дадохме ти Светите Писания на свещения старобългарски език, но сега ти трябва да населяваш само тези високи пространства и никога да не си позволяваш да живуркаш като обикновен човек. Поставихме те до царете и воеводите ни. Ако си достоен за българския трон, ти ще се сраснеш с него, докато онзи, който те е пратил на тази земя, те прибере. Никоя земна сила няма да може да те мръдне от него, ако небесата са ти го отредили. Но ако не си

дорасъл за този трон, ти сам ще станеш от него и ще си тръгнеш с убеждението – „Дотук ми бяха силиците.“

Българската агресия. Българската агресия - не към сърби и гърци. Българската агресия срещу му. Затрупват го с митовите си, непоколебими са в тях. Той трябва да е поредното доказателство за верността на митовите им. Българите са сигурни, че са най-древните обитатели на планетата, че техните обичаи и знаци ги поставят най-близо до истината за началото. Че те държат Космоса и света в порядък. Затова бяха тези странни маймунки, дракони, каменни агнета с три или пет крака, вградени в зидовете на църквите им. Древните дракони, поддържащи покривите на романските и готическите църкви в родината му бяха тръгнали сякаш оттук. Знаците по погачите и килимите им бяха плъзнали по скалите на цялата страна. По керамиките им се въртяха древните символи, които изскачаха от праха на земята, за да докажат, че земята не е само прах. Сякаш бе попаднал в сърцето на Тибет, където чрез изписването на мандали и повтарянето на мантри се градеше свещената хармония. „Били сме съседи на Тибет, и там сме били“ - поясняваха. Сексуалната сила беше вихъра, в който вакханките се отдаваха в горите им, а сетне със сладострастие разкъсваха Орфей.

Ако ги слушаше човек, всички из Европа, че и Азия бяха българи, ако не – всички бяха траки. Бяха прибрали под небето си първите улици, първите градове, първата човешка цивилизация. И в Индия са българите на Лао Дзъ, в Ирландия са народът Болг.

Всяко твърдение е изискване към него. Не само да признае първенството им в правенето на история. Не, той трябва да припознае себе си в тези архетипове. Не просто да стане Княз, князе – бол, не, в него трябваше да потече интуитивното познание и мъдрост на предците им, да се установи синовната му връзка с тях. Не му е разрешено да бъде някакъв си немски принц, той трябва да е продължение на митичните им царе, той трябва да е новият Аспарух и Симеон, той трябва да изведе изцяло народа си от египетско робство. „Нашите египетски пирамиди са планините и хълмовете ни, в тях са изсечени храмовете на слънцето, в тях се е служило на великата религия на мира и хармонията – орфизма.“

И пак, и отново – Хермес, който става Герман, и село Герман и Германия като родина на топлите извори, които и на езика на траките са били герм/терм. И готите на Йорданес, дето са траките гети. И думата хора от египетския бог Хор. И родството на траките с келтите.

И авестийския език в българския. Древната българска империя се е разположила наред с Византийската и Франкската. И колкото по-надълбоко във времето потъва, толкова по-голяма става и се мести между Индия, Китай и скитските степи. Езикът си играе с бог Ра, от който е думата „рай“, а от небето Тан и бога Ра е богът на древните българи Тангра. Никога не му бе хрумвало да дири в сричките на думите митологични значения, но тук всичко беше митология и той самият се беше разположил в един мит, който българите му разказваха. Условието, което му е поставено, е ясно – ако не изнамери себе си като Княз и то български, то ще е само назначен за Княз, а то е едното нищо. С енергията си, казваха българите, човек може да стигне не по-далече от носа си. Но впрегне ли енергията, която бие под нозете му и тази, която вали от Космоса, ще е непобедим. Тогава вибрациите на лирата на Орфей ще са негови вибрации. И последната бабичка беше сродена със стихии, с ветровете и дъждовете и вярваше, че чрез ритуалите можеше да доведе и дъжд, и плодородие. Никоя жена в родните му географски ширини нямаше подобни илюзии, а тук на всичкото отгоре тези илюзии се приемаха за реалност. В тази магическа реалност българите бяха живели векове, завладени от чужди народи, но чуждите царства не бяха успели никога да проникнат до сърцевината на това тяхно съществуване и затова не бяха могли да ги разрушат отвътре. Премного бяха тайните, на които се държаха прави и които ги бяха опазили.

Чрез многобройните си жертви по християнски подбуди те се доближаваха до първите християни, от които траките – разсичани и разпъвани - бяха безспорно важна част, върху която бе израснала столицата Византион на Източната Римска империя. Апостол Ерм апостолстваше и обръщаше във вяра във Филипополис, самият Свети Павел го бе въвел в нея.

Князът се чувстваше изправен пред най-голямото изпитание на живота си – да разбере точно какво му говорят. Изведнъж българите се оказваха покръстени още от апостол Павел и заедно с ирландските монаси завладяваха земи за кръста, Свети Константин беше от земите на траките, а племето им „бизи“ - „визи“ беше дало името на столицата му Византион. Сред тяхното древно християнство стърчеше епископ Улфила и превеждаше Светите писания за своите готи – гети. И името на Улфила бе много близко до името на Орфей.

Изведнъж той притихваше пред думите им, ставаше стар, много стар, поне на хиляда и кусур години и вече нищо не отхвърляше и на нищо не се противеше. Усещаше някаква тайна истина, която стоеше над него

и го преоформяше и го връщаше съвършено друг на този народ. Чуваше думите на свещеника при кръщение: „Взех ти го езичник, връщам ти го християнин.“ „Взех го чужденец, връщам ви го българин.“ И с бавни стъпки той занавлиза в тяхното християнство. И не можеше да овладее трепета, че му е разрешено да участва в общото служение.

Със сестра си Князът откри за себе си възвъзната нетварна светлина на българските Богородици и Божии синове. След иконите никоя религиозна картина не можеше така да задоволи копнежа на него и сестричката му по Божията любов като тях. Иконите бяха златни капчици от небесния Йерусалим, които трептяха с дъха им, капчици покапали под опушени, побити сякаш с чук в земята църквици. Какво потресаващо възбуждане изпитваха душите им, свикнали на извисените катедрали-хълмове в родината си, пред тези църкви-пещери, църкви-катакомби, скривани в земята от злото. Какви горещи негови молитви чу в тях Господ за покой и как безмълвието на светите места по незнаен начин успяваше да измести всичките му тревоги настрани, за да се настани в центъра на съществуването му отново Христос. Чуждата черква му помагаше да се върне към родното място, мястото, където беше Отецът му.

Но излезеше ли от храма, пак не пламтеше като Стамболов. Той се съмняваше там, където при Стамболов имаше просто вяра. Не можеше да твори в горене като него, за творене му трябваше тишина, сигурност, равновесие извън омразите, скандалите, интригите, за да взема решения за политика трябваше да е извън политиката, която беше всъщност една постоянна война.

Ако Мари беше до него, щеше да е друго, тя го настройваше мечтателно и в мечтите си той не забелязваше нещата, които всъщност бяха пироните, по които крачеше. В мечтите се вземаха най-верните решения.

Сега в катедралата на Грац исото на православния свещеник продължаваше да бръмчи равно и протяжно наред музиката на Йозеф Хайдн и „Свети Боже, свети крепкий, свети безсмъртни, помилуй нас“ извикваше по стените фреските от Бачково и Бояна, а Йохана някак се вграждаше в тях с една святост, която го плашеше.

ВЪТРЕШНОТО ЗРЕНИЕ

Облъчванията на тази земя не търпяха никакви аргументи. Братовчед му от Хесен се върна от Родопите с напълно объркан вид. Водачът му,

един Санчо Панса от местните планинци, окичил седлото на магарето си с чирек вино и чирек ракия, със суджуци и луканки, му бе спретнал най-изумителното пътуване през живота му. А къде ли не бяха хойкали нозете на братовчеда – от Велики китайски стени до Великденски острови, та всъщност трудно можеше да го обаеш с нещо ново.

“Видях Храма с покрив от небе, по което лумването на огъня пишеше. Видях колони от розов като захар мрамор и от зелен мрамор, в който сякаш водораслите се бяха вкаменили и оформяха жилките му, а сред тях се бяха разположили мидите на праокеана. Бях в Града-планина. Скалите в него бяха вкаменени кедрови и дъбови гори, из които се кокореха вкаменени гущерчета и скорпиони. В него всяка скала беше олтар или трон, балните зали от циклопски камъни обграждаха залата за прорицания. Видях скални стада от животни, големи колкото Айгер и Матерхорн, видях хората, които дълбаеха със сечивата си в скалата, за да ги изваят.”

Връщането от вълшебното към нормалното мислене беше трудно начинание.

“Храмът на Дионис си е там. Видях го чрез вътрешното си зрение. Водачите ми ме научиха на него – да виждам невидимото.”

Водачът му беше успял така силно да отключи вълшебното мислене в него, че седмици бяха нужни да го извадят от упойката му. “Там има скали с образи на хора, стърчат като фигурите на Великденските острови, там си и ти.” Облещи се срещу него, но дори и в този момент Князът не каза: “Не е вярно, бълнуваш, няма такива неща.” Князът отдавна бе приел съществуването на вълшебно мислене в тази вълшебна страна, но водачите по пътя му към България бяха го научили как да свикне да живее с него, без да губи ума си. Просто бе приел, че в тази страна нищо не е такова, каквото е другаде по света. В нея от робствата ли, от що ли, времето и то се бе вкаменило, но от него се люпеха тънки парченца слюда от случки и образи от най-различни древни епохи.

Когато Князът настоя братовчед му със склоноността си към сдържано благородство да му опише пътя към Храма, братовчедът взе да скандира: “Там е! В гората. Гората се разтваря като ветрило, иначе ако не се разтвори, как ще влезеш в нея! Изключено! В такъв честак и гъстак! Разтваря се като ветрило и почва да вее около прорастващите колони и храмове пред погледа. Ясно, вълшебна гора.” Уж простият, уж дивият български Санчо Панса бе му дарил вълшебното зрение. Но благородникът, свикнал на хилядолетното благородническо битие на

семейството си, бе посрещнал отначало като посегателство върху съзнанието си вълшебното зрение, което според него не трябваше да го има, щом го е нямало в потомствените им замъци. Беше се уплашил и сащисал също като него, Княза. Само че сега, когато братовчед му бе изпитал сладостта на това зрение, той се бе отказал завинаги от любовта си към покоя. Със задоволство се отдаваше на вълшебното зрение, както някога на благопристойната ленност. “Бавно пълзят из вечността скалните костенурки на неznайната цивилизация, а върху им квакат ли квакат велеречивите жаби. А жабите са символи на жената!” Рече на сбогуване, подпирайки се на алпийската си тояжка, с която се канеше да премине пеш разстоянието до семейния си замък. Нещо нечувано – братовчед му беше готов дори не на кон, а на собствените си два крака, облечени в кадифени гамаши, да прекоси Европа заради удоволствието, което щяха да му предоставят гледките от вълшебното зрение.

“Нямам твоя хъс, дойдох с обикновен влак”- срещнаха се след време. - Не си заслужаваше трепията, отидох си, както си дойдох. И защо? Защото онзи селяк с мириса на вкиснало вино не беше с мене. Ако беше ме изпратил, кой знае какви чудеса щях да видя. Очевидно, вълшебното зрение действа чрез хората на тази страна. Или пък друго – него го има само на тази земя. Някак си земята тук има памет и може да влезе в контакт с тебе и да ти предаде паметта си. Знам ли, нещо такова.”

И все пак приличието, доброто възпитание и преклонението пред практичността не му пречеха да говори открито за вълшебното зрение. Познато, до болка познато на Княза беше това вълшебно зрение. Още от Освободителната война. Българските селяни-съгледвачи бяха същинските водачи на войската, не царят и не генералите. Как ще забрави спорецките селяни откъде да се мине, които всъщност разиграваха като Наполеон различните възможности за нападения и битки. Разговаряха уж помежду си кавгаджийкси, а даваха различните алтернативи за похода, за които и генералите не винаги се бяха сетили. Истинските водачи бяха селяните, пастирите и орачите на този народ, които бяха сякаш възплъщение на образа на трите влъхви, единствени съзиращи Витлеемската звезда над раждащия се младенец на България. Те си подаваха руските полкове един на друг и ги провираха под иглените уши на вледенените проходи. Географията на страната за тях бяха ливадите им, нивите им, кошарите им, пещерите и овразите, които им бяха притежание както собствените длани. Кой човек няма да знае какво да прави с дланите си. Още с думите си прокарваха руслото за

реката на войските – да има къде да тече.

И през княжеския му път все се намираще един или друг влѣхва, който да му покаже накѣде да тече. За това, че не ги слушаше понякога, трябваше жестоко да плаща. Влѣхвите са за това – да се слушат. Чак до онези влѣхви, които малко преди да отпѣтува завинаги влакът му от България, бяха довели деца да го сурвакат – момченце и момиченце. Момченцето по-голямо, момиченцето с няколко години по-малко, запомни лицата им като ябълчици, докато изричаха: "...златен клас на нива, червена ябълка в градина. До година, до амина."

"Сурва" е авестийска дума - успя пак някой учител да се навре в ухото му, - а сурвачката е скиптърът на бога на траките Хермес."

Божията благодат – чудото бе, че когато се родиха децата му, в тях разпозна онези коледарчета. Можеше ли да не им даде имената на този народ. Нали и сам отдавна не се идентифицираше с немските графове, князе и барони, а с Крум Страшни, с Асена и с Калоян.

ВЪЛШЕБНИТЕ ПЪТУВАНИЯ ИЗ ИЗТОЧНА РУМЕЛИЯ

Князът имаше вече своето удивително пътуване, без да се е мръднал от трона си в Княжеството. Досущ както бе прекосил с отряда на Гурко територията на бъдещото си Княжество, отвоювайки го от враговете му, сега шареше мислено из Източна Румелия, завладяваше я с мислите си преди да седне и на нейния престол. Ако въобще онези размирни републиканци поискаха престол и някой, който да седне на него над тях. Както се виждаше, те не признаваха никого над тях. Но още от времето на Освободителната война му бе ясно – най-честният път да посегнеш към престола на едно несъществуващо царство е да бабуваш в раждането му, да се впуснеш в авантюрата раждане на ново царство, без да знаеш дали ще излезеш жив от нея. Него винаги го е бивало в авантурите – любовни, военни, всячески, стига да имаше много риск и много неизвестност, достойни да издигнат едно събитие в очите му до висините на авантюра. Очевидни любители на авантурата свобода бяха и жителите на чудноватата васална държавица Източна Румелия, де юре поданици на султана, де факто едни от най-свободните граждани в Европа. Както Областта трябваше да е нещо като провинция на Османската империя с някакви си автономни правдинки, тъй в нея не се осмелиха да припарят войските на същата. Странно бе и за Княза, и за всичките Велики сили да наблюдават как тези свободни хора налагаха своето на цяла Европа. Възраждането за тях не бе свършило за разлика от положението в Княжеството, в което изведнѣж не бяха

останали възрожденци. Априлий 1876 тук не беше само фон на нещо си, всяко нещо изхождаше, и добро, и лошо, от Априлий 76, който тук просто не беше свършил. Затуй и консулите се бяха видяли в чудо, както през онзи априлий, опитвайки се като добри дипломати да убеждават страните си, че нищо не се е случило. А се беше случило толкова много. Както бяха повдигнала каменния похлупак на Османската империя от земята си, така сега щяха да сринат и невидимата стена между Княжеството и Източна Румелия. За да стане това, князът разчиташе първо и единствено на хората, които бяха от другата страна на невидимата стена, струпана от Берлин. Питаше се – ако Македония имаше своя Априлий, дали и там дейците на един такъв Априлий нямаше да успеят в невъзможното – в срутването на стената между Македония и България.

Чувството на превъзходство на жителите на Източна Румелия над жителите на Княжеството беше видимо с просто око. Не само в името на провинцията имаше нещо имперско, нещо като Източна Римска империя, но и в спомените, които щъкаха по калдаръмните и сокаците ѝ и в главите на обитателите ѝ. Овцете им пасяха с достойнство тръните, прораснали над вилите на римските и византийските аристократи, обкръжили Пловдив в подножието на Родопите. А въстаниците от Перущица бяха съзирали крилата на ангела от Червената църква в Пастуша, един от най-древните ангели в една от първите раннохристиянски църкви в Европа. Възрожденските къщи по тепетата бяха с основи на циклопски строежи, а по дуварите им се кокореха съзвездия и знаци от най-първата човешка цивилизация. В баните на града водата се плискаше върху мраморни плочи, изписани на латински и старогръцки и на някакви неведоми писмена. А и боклукът и мръсотията на Пловдив не бяха обикновен боклук и мръсотия. От него все можеше да извадиш за дръжките някое керамично гърненце отпреди хиляди години или някое бронзово лъвче.

Князът не беше загубил благодарността си към жителите на провинцията с имперското име за това, че с въстанието си бяха му създали Княжество, което да управлява.

От момента, в който Великите сили бяха сервирали на бунтовниците с опожарените села новината, че са отново поданици на султана, пак се бяха обърнали към старото, което така добре знаеха – бяха си нарамили пушките, само сега въстаническите дружини и четите бяха кръстени “гимнастически дружества”. “Я, колко много гимнастици имало в Източна Румелия! - вървеше смешката из София. - Гимнастик до гимнастик. Те там освен да се отдават на гимнастически упражнения

друго правят ли?”

За Княза най-великите български Князе бяха Дьо Вестин и Макгахан, скитали вместо из бални салони, из пепелищата на разсипаните селища и целували ръка на стариците, чучнали се върху пепелта от това, което е било целият им живот.

С една дума - Князът много държеше да знае историята на източно-румелийския народ, който го вкара с бунта си в световната история.

Онзи народ там бе по-различен и „бамбашка“ от народа, който той управляваше. Учениците от килийните училища бяха вдигнали крепостите на Мъжкото и Девическото общински училища. Зад крепостите се трупаха младият народ като зад огражденията на Кутмичевица някога. Разликата със София беше, че София нямаше такива сгради за училища и че тук ги нямаше стенобойните оръдия на омразата, които изстрелваха изпращания по противниците си.

В Пловдив беше и най-главната галерия на цяло Българско - галерията от литографиите и фотографиите на Георги Данчов. Тщестлавието на Княза често бе по-силно от благоразумието. А как да стоеше мирно тщестлавието му, когато Г. Данчов го бе включил в галерията си наред с Крум Страшни, Ботев и Левски. Литографският му портрет бе още от 1879 г. Г. Данчов никога не чакаше друг да му казва кой влиза в историята и кой излиза, чувството му правеше подбора.

Уютно семейно гнезденце на свободни люде беше тази измислена държавица, дето и сама не знаеше какво точно е. Доколко чудна-пречудна бе тази провинция се виждаше от факта, че войските на империята, на която беше васална, не дръзваха да прекосят границата на туй, дето на хартия им принадлежеше. В тази изуствена държавица ли, провинция ли, област ли – да се чудиш как да наречеш измислицата на Превеликите сили -човещината беше станала конституция. А писаната **й** конституция вследствие упражнението в либералност на унгарския граф Конти бе се получила по-прогресивна от всяка друга в Европа. Ако решаха европейските управници да придвижат към свобода своите си нации, трябваше да **й** хвърлят едно око. “Най-сетне моят народ си има свестен закон за управление – щеше да каже евреинът, - та по него ръководителят на нашата общност по право заседава в управлението, взема решение и съди заедно с ръководителите на всички религиозни общности.” От многото народи, които я бяха владели, Източна Румелия се бе научила да се брани. И сега си бранеше своето - ако в нея да живееха и други народи, тя си беше българската Източна Румелия, както траките са били управници в римската провинция Тракия. Бяха сигурни, че Левски си беше сред тях,

за да бъдат освободени всички народи в империите, но и да освобождава народите – няма малцинство, няма мнозинство – от собствената им лошотия.

И васалната област, потънала в дългове и неосеферена още от икономическата разсипия на въстанието и войната, броеше суха пара за нуждите на Солунската гимназия.

УЧИТЕЛЯТ ПО БЪЛГАРСКИ

Хора ту се появяват от тъмното на небитието, ту изчезват в него, понякога от тях при тебе остава само един език. Българският език след всичките езици в гимназията. За да се насладиш на един език, започни като пълен невежа. Колкото е по-далечен от собственият ти, толкова повече имаш шанса да се сдобиеш чрез него с нов поглед. За петдесетте дни европейска обиколка при обявяването му за Княз на България непривично и неприлично навярно за княжеска особа се привърза към придружителя си Константин Стоилов. Нормално е служителите да са зависими от Княза, а той разви такава обич към българина, ръководител на Канцеларията му и на Политическия му кабинет, че зависимостта от гъвкавия му ум трая в целия му по-нататъшен живот. С него се разхождаха не само от столица на столица, но и от бряг на бряг в българския език. Много брегове имаше този език и много древни наноси и те до един бяха известни на предводителя му, та двамата кръстосваха из всички посоки из него. Князът изричаше след него българските думи, а погледът му неизменно му отговаряше “Точно така”. С тях идваха прабългарските, старобългарските, латинските, келтските, немските думи в съвременния език и всичките пълчища от знания на д-р Стоилов от учението му в “Роберт колеж” и от правните му науки в Хайделберг. „И от самообучението - най-великото постижение на възрожденския българин!“ - патосът на Стоилов бе някак доморасъл като самообучението, за което говореше. А чрез него най-много кънтеше Раковски: “Него евроейците знаят за българския Княз преди Вас.” Този негов колега по Княжество си бе имал най-вече своите занимания със санскрит. Имаше усещането, че с книгите на Раковски с него бе някакъв герой от “Ведите”, някакъв Гуру, който можеше да просветли всяка високомерна европейска глава с източниците на европейското. За първи път в живота си чувстваше тайнството на словото – то бе нещото, което щъкаше и шаваше живо от език в език. Като заешки проблясващи гърбове тичаха пред него

думите, като диви патици разсичаха въздуха и той гледаше да ги грабне за ушите или крилата. “Sum” и “съм”, “est” и “есть”, богинята Семела и старобългарската Земля, Бендида и „binden“ и „бендисвам“ А отгоре им неизменно висеше неподвижно на хоризонта слънцето на великата средновековна литература, от която учителят му теглеше лъчи, за да доведе до съзнанието му едновременно с езика и културата на този народ. Светлината му ставаше осезателна чрез думи на Йоан Екзарх и Патриарх Евтимий, при което трябваше, разбира се, да се каже и кой е Йоан Екзарх и кой – Патриарх Евтимий, а чрез тях цялата българска история захващаше да излъчва светлина. И мозъкът му се превръщаше на златна медна пита, из която работеха пчели, въртяха се вътре и вече не отлитаха. Все български пчели-работнички. От бръмченето им се уголемяваше ароматът на езика. Звуковете се плискаха около Плиска, славеха Преслав, ставаха на бели мрамори в Търновград. Позволяваше си игри, например “скрипт” ставаше на “скрит шрифт”. Латинският беше се промъкнал в езика на коренното население, но етруският пък, който бе в Италия преди латинския, бил свързан с езика на траките, настояваха шпданиците му. И “mare”, “Meer” и “море”, и “Марица”. Едни звуци най-често се превръщаха в други, едни знаци минаваха в други, едни думи се видоизменяха в други. “Das hebraische schesch-6-, немското “sechs”, българското “шест”. И езикът беше първо мелодия и ритъм, сетне ставаше на песен от срички, от корени, представки на наставки. “Корени, представки и наставки, като в немския с представки и наставки правим нови думи, “виждам” и “предвиждам.” И от санскрит изскачат български думи – да дам, да дадеш. “Geben” няма нищо общо със санскрит, но българската дума за “дам” е оттам. Както и огънят ни е от тяхното “agnis”. Немският няма такава връзка с Ведите, ама при нас връзката е пряка в езика и във фолклора ни, виж нашия глагол “ведъти” в старобългарския, “водя” в новобългарския. А староперсийското “Авеста” е в нашето “вест”, “вестя”, оттам е „вестник“.

“Анализът е всичко в езика” - беше девизът на К.Стоилов и анализът му започваше от сричките. “Те са били преди корена, преди наставката, преди представката и както определени звуци са минавали един в друг, така и комбинирането на сричките е било в началото на началата. “Ве-да” и “Де-ва”, оттам Де-вин, но и „ди-вя се”. Виж - Дом, катедрала, и дом, къща, значи катедралата е дом на Бога.” “Народите никога не живеят самотно, нито езиците, само хората живеят самотно.”

Сричките, та сричките! „Сричката “ма” при гукането на бебето в нашия език е станало “ма-ма” и “та” от гукането - “та-та” - “тат-ко”, а “ка” - на

“ка-ка”, “ба” - на “баба”, “да-дя” - на “дя-до”. В нашия език, уверихте се, тази зависимост между човешката психика и думите ни е по-очевидна, отколкото в немския. А “ма” е и на китайски. Да не забравяме, че те са били съседи на българите някога.” Но все пак бе милостив и към немския: “Очевиден е един праезик, който говори чрез нашите езици днес - “Joch”, древноиндийски “yugam”, на български “иго”.

“При нас бабите леят куршум срещу уплах, аз ще ти лея думи срещу страх от непознатото.” Учителят не само му лее куршум, но разпалва въглени не в паница, а под нозете му. Лее се оловото и пръските му извайват различни форми, които се лепят в съзнанието му като картини.

Учителят по български – окуражава го в граматическите му упражнения по привързаност, уроците им по български, техните взаимни уроци по общуване превръщаха езика в потайно място, в което можеш да си откъснеш забранен плод, ей тъй между другото, а другият – я разбрал, я не разбрал.. Спряга глаголите във всичките времена и се оплаква, че времената са толкова много. Спряга глаголите: “Аз съм грял, ти си грял”, смехът напушва не само него, колко абсурдно е това “аз съм грял”, както “аз съм валял.” “Добре де, добре, ако си слънце, си грял, ако си дъжд, си валял, всичко зависи от гледната точка. Ако си роса, си росил. На немски нямате глагол от роса, а на български има! - Тържествува даскалът и дири връзките: “Има и една Орда, Ордата на придошлите прабългари, която има очевидно нещо общо с „ordnen” и “Ordnung”. “Българските талисмани от праотците са по скалите, намерете време, разходете се по скалите около Мадара и в самия Пловдив.” Беше като покана за взаимно пътуване, оставаше да каже “Накичете се с тях”. - Сякаш душите са издраскали нещо по скалите и са се оттеглили тихо и кротко във вечността.”

Особен повод за смях са народните песни. На всяка цена той искаше да го накара да усети неземната поезия в тях. “Напреднали сте, трябва да четете българска поезия, толкова е забавно да откриете кое птиче как се казва и как е “трънка” или “дрял.” И когато К.Стоилов го пита за въздействието на поезията, очаквайки възторзи, той през смях отговаря “Überhaupt nicht”.

Миналите времена в българския език са толкова много. Сякаш самият език иска да предаде дълбочинните пластове на миналото на този народ, който се изразява чрез него. Страданията и изпитанията, които са го споходили, са удължили времето на съществуването му в

миналото. Докато времето на други народи е било запълнено със завоюване на чужди народи, неговото е било заето с непрекъснати възкресения. Кое се помни повече и с повече подробности – завоюването или възкресението? Изпитанията са удължили корените му и са ги побили по-дълбоко в земята. И ето че времето и паметта му са се уголемили. Оцеляването в изпитания са го наплодили с опит, който нациите-завоевателки никога няма да притежават. Обичайната гледна точка – смазан от завладяването народ. Но не и гледната точка на учителя му по български. “Народ с умножена многократно поради завладяването жизненост - беше неговата гледна точка. - Нашият народ има жизненост колкото няколко Европи. Стръвта, лакомията за учене – какво друго е тя освен проява на жизненост? И броят на децата.” Нямаше как да не си припомни думите Стоилови, когато сърбите налетяха страната му. “Жизнеността, спомни си жизнеността, за която говореше Стоилов. Нашите капитани са повече от техните генерали. Жизнеността на една от най-младите нации.” Цитираше му Христо Данов: “че българинът е бил и живее и че не е нито грък, нито русин, нито французин, но е българин.” Нещо напълно непонятно за един западноевропейец, комуто никой не се опитва да нахлузи чужда идентичност, Франция и Германия можеха столетия и хилядолетия да воюват и да си оспорват земи, но на никой французин не се опитваха да внушат, че е германец. Това, очевидно, си беше балкански специалитет, нещо като саламуреното сирене и луканката, историята на Балканите се пишеше колкото с войни, толкова и с насилствена асимилация. Това бе война много по-подла от откритата, обявена война.

Когато струпа книгите на Вазов на бюрото му, Стоилов обясни - “С него може би сте се срещнали още по пътищата на войната. Много от революционерите ни са пуснати от руснаците най-много до службата “събирач на зоб”. Конете на войниците имат да благодарят за фуража, събиран за тях от водачите на народа ни.”

Князът поглежда навън и вместо да се изрази за това, което вижда, с два глагола - “Es beginnt zu regnen” си помисля просто на български „завалява“ . „Дъжд роси и бръска“. А, да го кажеше на немски! И къде е сега К.Стоилов, за да чуе мислите му. Защо ли не му прати една телеграма?

ЛЕНЕНАТА РИЗА

Любимата му живееше в магията на далечината, далечината от която

можеше да се извлекат обещания за дълготрайността и дълбочината на връзката им. В далечината възможностите изглеждат винаги неизчерпаеми.

Снегът на шията ѝ се струпва в преспите на деколтето, очертано от везаната шевица на ленената риза. Везбите на тънки струйки като вода, лееща се от стомна, се спускаха отвесно надолу и завършваха с медальони, най-красивите ордени, които някога са съществували.

Ленът са го тъкали векове момичетата от рисунките на Феликс Каниц, силуетите на бухнатите им коси, на диадемите и на розите им са се отпечатали в знаците на везбите. Сякаш тези български момичета отдаваха от красотата си на любимата му, та тя цялата бе негата на маранята от горещините над сините дълбини в Сандрово.

Ризата - първият му подарък от българите. Още с преминаването му на Дунава някой му я метна на рамото, ленена риза, цялата извезена с кръстчета, гледаше той не мотивите на везбата, а тъкмо тези кръстчета и си мислеше – те ще ме пазят и бранят. Ризата мина цялата война с него, по чудодееен начин в съзнанието му тя изпираше кръвта на всичките други ризи, кървавите, на войната и те ставаха бели като плът.

Морета я получи веднага, щом изплува в живота му.

„Това е моят дневник на войната, тя казва – изгазихме много кръв, но стигнахме до чистотата и белотата, в която любовта ще е сиянието. Сиянието от игрите на синьото в морето и небето.“

Една моминска ленена риза с везби. Един от безкрайните дарове от „моя възлюбен народ“. Везбите образуват търкала. Селската ленена риза прилепва върху снагата на Десислава от църквата в Бояна и се превръща в болярско облекло. Златните везби на болярското облекло на севастократорката се изшиват с други цветни конци по шаечната дреха на селянката от пазара на картините на Мърквичка и по тази логика селянката с гъсто набръчканото индианско лице става болярка. Морета е облякла ленената блуза с везбата и изведнъж тя е селско момиче, което трябва да се прибради, за да скрие свенливостта си, с която я е заразила везаната риза. Свенливостта от приливната сила на привличането, което не прави разлика между селското момиче и аристократката. Доверието помежду им е толкова голямо, че са се съгласили негласно отношенията на приятелство да стоят временно пред любовта им. Любовта им сякаш не пита колко време една любов може да бъде представяна само до границите на едно приятелство. Голямата им илюзия – представата - има време.

Един ден след много изтекла вода, както казваха българите, напълно

неочаквано пред очите му се развя тази риза, не една, а множество, като на простор. Намираще се с Петко Каравелов в сградата за Учредителното събрание на Източна Румелия, когато Източна Румелия вече я нямаше. Сградата беше построена от италианеца Пиетро Монтани с очевидна носталгия по римските храмове. В средата ѝ човек по-скоро очакваше един Митра, раждащ се от скалата, отколкото политик във фрак. Залата за Източно-румелийското Учредително събрание беше изписана сякаш с везбите на ризата.

Странно зад ризите с везби пред очите му изплуваха кървавите ризи на войната. „Война?“-запита се наред народните веселия и триумфи по Съединението. Сякаш зададе въпроса си към задалата се Сръбско-Българска война. Везаната риза и тази сграда на италианеца заедно с построеното от чеха Йосиф Шнитер сякаш създаваха съвършената красота, онази свещена *la bellezza*, за която бленуваше античността и Ренесанса, дошъл да я отпразнува отново в човешкия живот.

При първата му разходка из Пловдив по Съединението навсякъде над главата му се издигаше камбанарията на „Света Богородица“, тя надничаше от небето на всеки ъгъл на града като удивителен знак за всичко, което трябваше да се свърши. Камбанарията беше построена специално за гърма на камбаната, с която Филибе бе посрещнало отряда на капитан Бураго. Велегановци след множество несполучливи опити я бяха излели тъкмо за Освобождението. По липса на камбанария камбаната се бе люляла като плод на един от клоните на дървото в двора на църквата „Света Богородица“. Князът беше пристрастен към бронзовите свещници на Велеганови, които крачеха като ибиси с лъвски глави из черквите по тепетата, в тях имаше заключена една неотразима мистика, която плуваше нейде сред забулената плът на картините на пререрафелитите. Жените в живота му сякаш бяха излезли от тези картини, бяха дълго пребивавали в тях сред атмосферата им на болезнена красота и обреченост и изчезнеха ли от живота му, сякаш се връщаха в тях. Колоните на камбанарията танцуваха и пред портите на Девическото училище на тепето, красиво и лебедово като всички девиси на България. Все по тези извити лебедови шии по еркери, фасади, прозорци и врати разпознава сградите на чеха, полет и крилатост в еднокатови или двукатни къщи съвсем не високи сгради. Като него бе измарширувал в България Шнитер през Освободителната война, под знамената на Негово величество щеше да е доброволец в Сръбско-българската война с кон частно притежание и във възраст съвсем вече неподходяща за воин. Заобиколен от постройките му, Князът тогава разбра, че двамата с този чех имат за

водач един ангел и той бе български, едно от онези детски лица на ангели, което се подаваше между кръстосаните крила върху амвоните на черквите в града. Животът на чеха минаваше от едни колони към други, но колко по-свободен беше от неговия. Никой не можеше да му рече – тези колони, тази сграда няма да се строят, защото Великите сили така решиха. Нещо прерафаелитско имаше и в самия град. Показваха се и се скриваха във фантазията на човек сред воали от векове дворците на траките, изградени сякаш от преместващата скали и планини лира на Орфей, възрожденските сгради по тепетата бяха сегменти от един и същ бучащ от възхваляващи Бога хорали орган, колоните на Шнитер бяха взети от колоните на античните храмове, които непременно бяха под нозете на живите, докато крачеха.

ВИСУЛЧИЦАТА

Блажените минали образи в удивителни цветове и звукови вихри. Те се трупаха бясно и шеметно, ваейки другата негова действителност. Лежи си той сред диплите на музиката от „Вълшебната флейта“, люлее се между склоновете край Грац и урвите над Калофер, готическите шила на катедралите се събират като сведени една към друга глави с праовславните камбанарии на Кольо Фичето, барокът става къде ти попищен от гласа на Йохана, каменните гирлянди стават гирлянди от истинска зеленина, листата са купички, по които се лее светлината, позлатените цветя от гипс по стените истински разцъфтяват, архитектурата се раздвижва сякаш, за да покаже най-нежната си и женствена страна с пробягващите вълнички по фасадите. Но внезапно във вълшебните мрежи на Моцартовата музика се хваща златната рибка на гласа на Висулчицата.

Снежинките замрежват очите му, полепват по княжеската униформа, тя натежава от влага, става тежка като рицарски доспехи. Царедворци се опитат да го придумат да се прибере в двореца, истинката му още не е минала. Но той не помръдва също като дърветата в парка. Притихнал е като тях и жадно се е разтворил за посланията на небесата - снежинките. Изведнъж към него политат топки сняг, зад наветите преспи едва съзира другите цветни топчици – увитите в плетени шалове и шапки дечица, които се надвикват: “Честит първи сняг!” “Извинете, „Честито” какво?” Царедворците услужливо му обясняват - “Честит първи сняг.” И се сеца за обяснението на учителя си по български – “Честитим си и баня, и първи сняг. Все запомнящи се

събития.”

Сред децата се изправя едно тънко и дълго девойче и започва да пее: “Дръвце, тънко и дълго, златно дръвце.” Нова година е, девойчето го сурвака с Коледна песен. Гласът му вдига снежни воали и го увива като пашкул в тях. Гласът звъни в небесата и бучи под земята. Гласът го бухва в снежните преспи, когато отрядът на генерал Гурко, неговият отряд, минава Балкана.

После на княжеската трапеза, седнало до Княза, който е зачервил бузи от честитенето на първия сняг, момичето разказва кое е. Висулчицата му викали. Когато бягали през Балкана към Търново през Освободителната, то станало на ледена висулчица. Разтопило се в най-крайната къща на Търново, която ги приютила. Оттам бил прякорът **й**. Висулчица.

Звънките капки замръзват във въздуха, капките ваят стрела от лед. В прозрачната **й** сърцевина се пречупва долетелият случайно слънчев лъч на цветни кристалчета. Стрелата бавно отънява и се смалява. Капките отново прокапват. Което е било, вече го няма.

Пее Висулчицата, а на тебе ти се струва, че някой глухо и странно оговаря на гласа, после разбираш, че самата далечина вдън горите тилелейски отеква, че самата дълбочина на морето отехтява. Нещо под земята започва да бучи също разбунено от гласа **й**. Замирането на гласа **й** е така непоносимо, защото ти тъкмо си се придвижил напред да го достигнеш и да се настаниш в него като в люлка.

В гласа **й** – и хрип, и вик, и стон, затова не я пускаха на празненствата. Щеше да плаши гостите вместо да ги ласкае и весели. Макар че бурите в гласа **й** действаха далече по-целително, от която и да е весела песничка. Гласът го разхождаше по българската древност така, както ни бае Иречек, ни никой можеше да го стори. Настръхваше с някаква праисторическа козина, която прорастваше върху благородническата му бледа кожа.

Оставаше заради Висулчицата работата, а след пеенето **й** нито му се работеше, нито му се князуваше, зарейваше се във владенията на крал Артур, за чиято участ си мечтаеше като момче, не му се ядеше, не му се пиеше – усещаше, че светът е едно голямо поле, в което вие вятър, дошъл от някакво много далечно и много непознато място. Нали заради представата за такова място се беше озовал в България. Гласът **й** все довеждаше за ръка сестра му при него. На нея само можеше да сподели, че минава ден и идва нов, а щастието все го няма. Странното беше, че от нейните песни забравяше напълно за любовта си с Морета, а щастието блуждаеше нейде пред него напълно безучастно за

годежните му планове. Гласът на Висулчицата извикваше сестра му при него, а Морета прокуждаше. И някакъв далечен самотен купол се олюляваше пред погледа му, зеленият църковен купол, сякаш над него море бе плувало. Не се сещаше да попита защо бъдещето му щастие не знаеше за пруската принцеса. Князът просто се оставяше на налегналата го меланхолия и дълго време не се натоварваше с въпроса какво е реалност. Понякога гласът на Висулчицата му казваше съвсем ясно “Морета я няма в този миг пред погледа ти, защото тя няма да е с тебе занапред, сестричката ти ще е винаги – ти сам го знаеш. “

Вижда зачервените несъизмерно големи длани на Висулчицата, в които тя е вперила погледа си, дланите, зачервени от търкането на подове. Извивките на гласа **й** сякаш я различават, нишките се завихрят нагоре. Възбудата, която му придава гласът **й**, може да се сравни само с възбудата при язденето, тя няма нищо общо с удоволствието от слушането на музика, това бе наежване и пържене на невидим огън, нещо като нестинарство, от въглените под краката му летяха искри в цялото му тяло. С гласа на Висулчицата опозна за пръв път какво е истински екстаз от нещо духовно.

И тогава се появи една упорита картина в главата му, която никога не можа да прогони от нея – Висулчицата се появяваше тук и там по голите безлюдни масиви не на Балкана, а на Хималаите, гласът **й** пълнеше подземните дробове на планината и сетне излизаше от гърдите на планината, свистейки, бучейки, удряше се в урвите отсреща и събираше сто еха, за да кънти дълго една фраза, произнесена всъщност преди сума ти време.

Сега разбира – гласът сякаш го е подготвял за гласа на бъдещата му жена, за оперните сцени, което детето не бе виждало. Той нареди да я заведат на певчески концерт, но едва я удържаха в салона. Висулчицата искаше да пее заедно с певците, не просто да подпява, едва я уловиха, втурнала се към сцената, за да пее на всички, не само да си помрънкава. Само че българите постоянно му поставяха капани. Бяха си го избрали да съедини техния свят с останалия. “И туй то” - би казал учителят му по български. За тях той бе много повече от Княз. Той беше прекъснатата връзка преди петстотин години с Европа. Беше чужденецът, който трябваше да влезе в дебрите на всебългарската душа и древност, както я разбираха те, и да ги пренесе и засади сред родните си северни пространства, за да има сънародниците му на какво да се дивят и радват. Те непрекъснато го обучаваха. Обучение в

тяхната сетивност и в тяхната история, ама органична история – с жестоки травми и болки. Но той интуитивно усещаше мизансцените, построени от най-добри намерения, и безгранично се дразнеше. И сега очакванията им към него бяха свръх възможностите на когото и да било. Такива високи очаквания за всеки биха означавали “Scheitern” - проваляне. За жалост – и за него. И той сякаш инстинктивно бе знаел това, когато ту казваше вътрешно “да” на князуването си, когато му го предложиха, ту “не” и смътните тежки предчувствия плискаха тъмни води нейде дълбоко в него, а отгоре продължаваха да се плискат веселите вълнички на жадната за младост младост – младост без непосилни задачи, младост с младостта на небето, горите, жените. И с Висулчицата се случи същото – да играе ролята на капан за техните изисквания към него. Докато си пееше песните от родното село, всичко беше наред. Но сетне някой я накара да приеме ролята на Омир. И от устицата и се заредиха някакви протяжни речетативи, които почти нямаха мелодия, някакви нареждания и заклинания, които за него звучаха почти заплашително. След тях неизменно изскачаха “царедворците, хранените хора”, както ги наричаше, служителите в покоите му с напълно неясни задължения, които непрекъснато и безцеремонно се мотаеха в краката му по всяко време и във всяка ситуация. Те бяха при него сякаш да му напомнят, че лична сфера не е предвидена за него, че принадлежи на тях, а чрез тях – на държавата. И “царедворците” захващаха дълги, предълги като песните обяснения какви са тези песни и от кого са записани и къде и кои са “помачите” и къде е Неврокопско и селищата из Родопите, из които са издирени. Обяснения, които неизменно започваха с Ведите, с Индия, с българи, които се разхождат из Индиите. Следваше въпросът дали знае този или онзи бог от Ведите, повтаряше се името на Вишну, защото в песните се пеело за това ведическо божество. С екзалтирани очи му го съобщаваха като велика тайна и откритие, с екзалтирани очи чакаха възторзите му и изненадата. Наистина, народът бе като дете, те бяха децата, които чакаха да бъдат погалени от царя си, който им беше липсвал петстотинте години. Нямаше как, слушаше не само за Вишну бога, но и за Бяла бога, Коледа бога, за Йогне бога, Грома бога, Водна бога, Дъждна бога, Църна бога в разновидността си на Сура Ламия, нямаха край тези богове, и когато отдавна съзнанието му беше изключило, те продължаваха – Сива бога, Власа бога, Летна бога, Зимна бога, Руе бога... Между боговете щъкаха юди, Жива юда, Мора юда, Юда Самуила, самодиви, лами и змейове, които бяха по-забавни сред обитателите на безграничната българска фантазия. Те бяха снабдени с

напълно непреводими и невъзможни за произнасяне думи - “юда хекимджийка” и “юда хаберджийка”, “юда биваница”. Тази последната привлече особено вниманието и респектът му, понеже беше тази, която се разпореждаше с времето. Навярно и с неговото българско време. Другото, което наистина прие присърце, защото го чувстваше родно от приказките и разказите в родния си замък – самодивата Друида, ето че не бяха само Ведите, но и келтите в тези български Илиади, как ли се бяха заселили друидите в тях. Орфей, който чрез баща му, ловецът О Йегър, бе също много мил на немското му сърце, забавляваха го имената с които се появяваше – особено Орфю, но и Урфен, повтаряше като скоропоговорки напълно неясни думи - “сурна вода усуреста” и се завръщаше бързо в детството си чрез детството на този народ и чакаше крал Артур и той да се провре между юдите и самодивите, яхнал може би “ламия”. Знаеше той, че българите имат далече повече празници, почти всеки ден беше някакъв празник – ту “Власин ден”, ту “Гергюв ден”, ту “Сирий ден” и сега, в песните се срещаше с тях съвсем подготвен от хороводите на имените дни на слугите и царедворците си. Заслуша се и в песента за “Ситска крале”. Трябваше туй да са скитите, скитите, с които проглушаваше ушите на баща му един негов аристократичен приятел. Този приятел беше повярвал на Ролинсън, че всички благородници по света произлизат от едно родословие и беше убеден, че е стигнал до праотците на всичката световна аристокрация – скитските царе. Тези скитски царе според него бяха измислили всичко – от благородничеството до писмеността. Ето, щом си идеше в родния замък, можеше да му занесе “армаган” тези български песни. Всъщност, май тъкмо той трябваше да е тук, той щеше да знае какво да захване с чутото.

Не закъсня разкриването на истината – кой беше турил в устата на сладкогласната Висулчица тази почти ораторска проза – господинът Стефан Веркович, който не се забави писмовно да му се представи като събирач на Българските Веди и да поиска незабавна Княжеска помощ за известяването на Европа за тях. Европа, която не можеше нито минута да стои в неведение за душевните богатства на този народ и на славянството в цялост. Така той, Князът, нямаше да е някакъв си прозаичен Княз, срещащ се “на път и под път”, а щеше да е Княз, размахващ след себе си мантия от Ведически слънца и луни, яхащ сур елен. Веркович бе така настоятелен в писмото си, че едва ли не изискваше от него незабавно да стане българския Вишну бога, а него да го назначи за секретар на същия бога. “А, той на кого ли не е писал за нашите песни, – дойде обяснението от “царедворците”. - Той и руския

император веднага след Освобождението покани за печатар и разпространител на тази светиня на славянството.” “Да, да” - стана му хептен смешно, нали в тази страна и да кихнеш трябваше да уведомиш господаря императора и дори преди това да му искаш разрешение. Много се дърпаше Князът от този пореден капан, заложен от желанието за себеутвърждаване на народа му, не на шега се страхуваше, че ще го обявят за някой от гореизброените богове.

КНЯЖЕСКИЯТ ДОСТАВЧИК НА ЗЕЛЕНЧУЦИ

Сред вихрещите се гриви на музиката, която завихря Йохана, погледа му перват червени светлини. Светлините на няколко домата, търкулили се върху бялата ладия на порцелана. Няколко домата му връщат естествения ред на нещата. Те бяха светлини, бляскави, кръгли и съвършени светлини от обещаната му земя. Онази земя му бе обещана, защо му я отнеха? „Никой не ти я отнел, ти сам се отказа от обещаното ти от небесата“ - изсумтя Стамболов в главата му.

Нежността му към домотите блажено растеше. „Я да си наквася устата“ - се мярна в съзнанието му и посегна към тях. Те бяха естеството, природата, те за миг преземиха музиката, която бе все пак изкуство, следователно нещо изкуствено, а те бяха червената роса на земята. И ето го в плен на станалото някога.

Князът не направи никакво усилие, пространството просто се отвори и напълни с жужащата жегна на горещниците, с прашните лехи с домати и пипер върху спечения български кър. По лехите е избила сякаш подземна лава. Червените езици на капията ломотеха някакво неразбираемо послание и любовно облизваха въздуха. Леката шушулка на някаква баба, чието телце можеше всеки миг да се стопи в тежкия шаяк, се превиваше на две и скубеше пипера яростно както се скуби кокошка. Пак люто, сърдито хвъргаше пипера в чувал и ситнеше нататък, обзета от някакъв бяс от горещината, прахта и власинките, които полепваха по сбръчканата и кожа. Напълнеше ли чувала с някакви ядни думи, я проклетисвания, я жалби, заставаеше неподвижно като войник и тренирано го мятеше на гръб и го пренасяше до бозавата ивица на пътя. Пускаше чувала като пушка при нозе и пак търчеше по нивата. Но първо за миг - два се спираше на пътя, загледана в кирпичите на селото, които образуваха някакви бедуински жълти крепости в далечината. Сякаш наблюдаваше миража на прииждащите каруци за нейния урожай.

Името ѝ беше гравирано в паметта му след толкова лета. Дана. Една кошница с домати и чушки, някоя китка магданоз, нищо и никаква кошница със зеленчуци за доматиена супичка. Само че доматиите и чушките се превръщат незначайно как в главата му в онзи философски камък, който ще ти донесе разковничето за всичките злата и богатства на света. И отеснялата магарешка кожа на света отново се разраства и светът му отново включва неговото Княжество. Шепа зеленчуци, разнасящи усещане за безкрайна нежност. Български домати и чушки от пазарите на Мърквичка, свещени плодове от неговата Аркадия.

Баба Дана започна ухажването му тъкмо с изпращането на ей такива кошници с яйца, едри зелки и ряпи. И домати, много ококорени прасяци от сок домати и извити като ладии чушки. Пращаше по някоя жълтица на адреса, посочен в кошницата. Никой обаче не се появи да му благодари. А кошницата не беше голяма, беше постлана с червена тъкана кърпа с разноцветни ленти. Порази го усещането, че това не е някой търговец, който е отделил от огромния куп на реколтата си, а човек, който прасаше последното и единственото, което имаше. Даваше последната си риза, както казваха българите.

Беше нещо като ухажване, както кавалерите прасаша рози на избраниците си, така някой го ухажваше със зеле, моркови и стръкчета млада коприва. Доставките не секваха – колкото дадеше за тях, толкова.

Така и се оказа, когато реши да се запознае с незнайния си ухажор. Един ден сам отиде на адреса – принцът при просяка. Защото жената, която му изпращаше това, която сякаш нищо не диреше насреща, живееше със сина си в нещо като по-голям кокошарник от кокошарника в двора ѝ. Тя бе притежателка на един син, на една рокля и на една копторка извън София. Лехите със зеленчук свършваха тъкмо, когато бяха започнали. Цялото ѝ стопанство бе с размерите на една носна кърпичка. В копторката ѝ освен едно голямо огнище с ношвите май друго нямаше. Беше вдовица от въстанието в Перушица. Тъкмо убили Петър Бонев, тъкмо жена му родила момченце на нивата, когато узнала, че е останала и тя сама със сина си. Не пощяла да гради опожарената си къща, не пощяла да иде и в Пловдив. Не щяла васална България – само свободна. Със сина си мъкнали сламки и клонки, за да струпат леговището си на самия край на София. “Пешачката стигнах София и хванах София за пеша” - смееше се тя на себе си, а той я запита какво значи това и обяснението бе съвсем нагледно – хвана палтото му. При запознанството му съвсем сдържано се поклони,

лицето ѝ не издаде ни най-малка изненада. Но въпреки сдържаността ѝ той улови едно огромно напрежение у нея, от което сякаш и кожата ѝ се накокошинваше, навярно заради този страх и трепет не го гледаше и в очите – Князът да не го улови. Развеждаше го из лехите - сякаш из огромен чифлик го водеше. Синът ѝ тихо наблюдаваше от пътната врата посещениято, ушите му стърчаха заедно с косата и напомняше застанала на двете си задни крачета катерица, протегнала лапички за лешник.

Като видя сина ѝ, на Княза му стана ясно, че заради него е било цялото това ухажване. С изминалите минути той усети откъде е този страх и трепет – съвсем не от това, че Князът ѝ беше дошъл на крака.

Напрежението ѝ се усиливаше и усиливаше с времето. Тя имаше още нещо важно да му казва и все повече се ужасяваше, че времето на княжеската визита изтича, а тя не го е изрекла. Не оставаше друго освен Князът да предизвика дирения разговор.

Хубостта ѝ бе така смирена като речта ѝ, тя явно цензурираше думите си, за да не излезе нахална, бавно разчистваше мъчнотиите по пътя си, за да изрече това, което искаше. Накрая тя изплю камъчето и тогава той чу нещо удивително – Дана, така се представи, изкала да стане “царски доставчик”. Чела, че по света така се прави и си наумила да заслужи доверието му. Синът ѝ бил най-добрият ученик на Христо Г. Данов в Перушица, тук в София не случил на толкова добри даскали, но ако станела “царски доставчик”, щяла да го прати в Санкт Петербург в Генерал-Щабна академия да се изучи за генерал. “Прекрасно – договорът е сключен. Ще имам генерал в армията си “ - приключи той разговора.

Гледаше Дана и се сещаше как Стамболов му представи Източна Румелия. Връчи му книгата на Иван дьо Вестин - „Е, това е Източна Румелия. А Иван не е бил никакъв Иван, ама е станал чрез любовта си към нас. Те това ти желая, да станеш толкова българин, че да не се чувстваш като някакъв принц Александър, а като дядо Пело от Горно Нанадолнище.“

ЦАРСКИ ДОСТАВЧИЦИ НА КНИГИ

Христо Данов – другият му царски доставчик. Откакто бе съзрял картите му, колекционерската му страст не го напускаше. Чрез тези карти се осъществяваха неговите вълшебни пътувания чрез вълшебното зрение като тези на братовчед му. В сандъци пристигаха новите попълнения, карти, землеописания, буквари и книги от

Дановата книгопродавница. Землеописателен учебен атлас в двадесет и четири карти, България в десетки буквари, Взаимоучителна таблица и всеобщо училище за човешки и мъдри взаимоотношения между хората. Числителница и Четеница с литография на заглавната страница с перото на отец Паисия с отворена книга, която за всеки българин не е нещо друго, а “История славянобългарская.” Министърът му по образованието Иречек, който бе завеждащ личния му княжески кабинет по българска история, беше го понаучил нещо за Паисия – че неговите сведения идват и от католически монаси, но и от неизвестни източници, които източници са били навярно българската царска библиотека, унищожена после от тези, срещу асимилаторските стремежи на които бе създал своята история Паисий. “А в нея и за Македония е казано кой живее там - “македонските българи”, нали и Паисия е от там. И за готите е казано в Историята, че това са българите. А до Данов е Раковски, нали знаете – българският Княз по Европата преди да се е възстановило Княжеството. Трябва да прочетете произведенията на Раковски, ама по-добре да Ви ги разкажа, понеже езикът е твърде архаичен. Макар че тъкмо в историята на езика са му гениални постиженията, ще научите чрез него нещо и за санскрита в немския.”

В гласа на министъра му ехтеше онова така познато му, което го държеше вечно нащрек: „Ех, де да бяхте такъв Княз като Раковски!“ Раковски, Дякона – де да можеше да бъде!

Не се бе лишил от удоволствието да говори на четири очи с книжарчето-сираче от Клисура. Как успокояваше присъствието на човек, който знаеше силата на думите. Той беше заложил капаните си още в турско под път и над път. Надникне байото в тях и капанът щракнал: “Аз нищо не разбирам от тези буболечки, дете са плъзнали насам и натам - ще рече, - ама детето ми непременно ще ги научи.” Господин Данов бе знаел как да си върши работата. Но едно не му беше ясно на Княза – как господинът беше привличал парите за великите си начинания. Да си позволиш лукса да започнеш да печаташ книги, след като самият си ял хляб от подаянията “За бог да прости”. И пред къщите на селяците с девиза “За пусто не стой и за пусто не харчи” да стоварваш не наръчи дърва, вълна или бучки сол, а някаква хартия, която не бива и да се използват за огрев, понеже хартията е станала нещо свършено друго – книга. Ей тази игра как я беше играл Христо ти Данов и как я бе спечелил - хич не бе ясно. Талантът му на събирач на пари трябваше да е двойно по-голям от таланта му за

спретване на книжки, за да оцелее предприятието му в противоборство с твърдите селяшки глави, които не признаваха никакъв хазарт и искаха все “око да види, ръка да пипне”. Как тъй очите им колективно провидяха какво се крие зад “буболечките” и как тъй разумяха, че хващат чрез тях Господ за пеша си беше велика тайна.

Когато Князът беше попитал самия Данов как е създал книжовната си империя, той му бе отговорил стегнато: “Чрез обиколки със самари книги. ” И бе захванал да изброява селищата, които бе включвала първата му обиколка, втората. Като на тежко хоро се нанизваха градчетата, селцата и паланките, докато той чертаеше картата на цяла България и Македония. Князът нямаше как да не изрече това, което всеки българин би казал: “Досуц като обиколките на Дякона.” “И както има данни, че Дякона е стигал до Македония, тъй и чрез мои пратеници, чрез книжарницата ми във Велес, чрез панаирите и чрез черковните общини, и чрез даскалите в Македония стигнах до това самите общини – кюстендилска, скопска, велеска - да дирят учебници и учебни потреби от мене. Че се отваря българска книжарница във Велес се разгласи навсякъде. А да не Ви разправам прахоляците на кои ли не пътища събираха моите книгопродавци. И моят книгопродавец К. Босилков ходи с книгите в Куманово, в Щип и в Струмица, и в Горна Джумая, и в Кукуш. Сношавахме се писмено и с Прилеп, Битоля, Ресен, Охрид, Воден. А братята х.Михаил и Арсения Костенцеви от Щип са пропътували Радовиш, Кочани, Струмица...”

Съвсем, съвсем не бе случайно това дълго изброяване на селища, Князът много добре бе разбрал какво му казват, но Данов бе издумал и нещо за Съединението – разговорът бе станал дни след Съединението: “Не забравяйте, че това не е цялото Съединение, Съединението не е завършено, помнете за българите, които чакат своето Освобождение и Съединение със Северна и Южна България.” И Князът бе усетил как у издателя отвътре мърдаше и диреше брод европейският политик.

Отначало за Княза то бе тъкмо колекционерска страст – тези карти и тези литографии биха събрали най-високи цени на аукционите в Германия. Но те бяха за него нещо съвсем лично – през тях прозираше родния им замък, замъкът в който сестра му прекарваше дните си, но и градчетата и паланките на България от времето на военните му походи. Започна да си ги поръчва заради това, заради което децата надничат в книгите – заради картинките.

А когато му показаха статия на Данова от неговия “Летоструй” от 1871

му стана ясно защо от книгите му струеше такава страст към красотата на природата. Към това, което “прави човека образован” беше включено и “9. Да разпознаеш земята, растенията, минералите и животните, т.е. да може да разпознава пръстта на земята, като що е чернозем, що е клевица, що песъчлива и що суха и мочурлива земя и да знае коя за що и кога как да употребява; да може да разпознава растенията като дървета, цветя и билки; да познава всички животни: питомни, диви, четириноги и хвъркати и всички риби и животни във водата, както и всички буболечки по земята; още да може да разпознава и камъните кой какъв е и за що е, така и рудите, пръстта, глините и от всички тях да може да се ползува.”

И „Летоструят“ замина за Мари с въпроса му: „А кажи, ти знаеш ли коя почва в имението каква е и за кое цвете е годна?“

Двойникът му на полето на българската книга – Драган Манчов – зърна по Съединението. А най-заразен от „буболечките“ на буквите бе тъкмо този чутовен батачанин Драган Манчов, за чийто прилив на ентузиазъм Вазов бе изрекъл „Научи правописа първо, брате Манчов“.

Със страхопочитание човек посрещаше този двуметров колос с брада до гърдите, можеше да се уплашиш от външността му на библейски пророк, ако не беше детинщината на очите му. „Ето го „Бащиния език“ - представиха му го. - Така му и викат – Господин Бащин език. На този „Бащин език“ се обучават децата и в Княжеството ти, Княже велики. Васална Восточна Румелия даде буквара на свободното Княжество. От Батак е той, Княже, нали знаеш Батак?“

ПРОДАВАЧЪТ НА БЕЗСМЪРТИЕ

Личността му или титлата му привличаше всякакви луди. Най-лудият от всички беше сякаш онзи незнаен австрийски археолог, който бе решил ударно да води кореспонденция с него. То не бяха писма, то не бяха заклинания и научни трактати. Този археолог го засипваше с писма и фотоси, отначало като че ли само да докаже, че на земята имало няколко останки на древна тантрическа цивилизация, съществувала поне десет хиляди години преди Христа. И в България древността била от нея. И не само човеците, но и Космосът се нуждаел от тези останки, те били приемниците и предавателите на посланията от други населени светове.

Чешитът-археолог, държащ древността в шепа, никога сам не се появи пред него. Сякаш целта му беше да го информира като Иречека. Пак чужденец и пак запленил от древността на тукашната земя.

Но после започна наддаването. Наддаваше за какво ли не – от храм до монета, а никой не знаеше дали действително ги има. Преследваше го с предложения.

Да купи тези и тези монети. Най-старата – с еротични сцени, еротични сцени за изразяване на звездното небе. Или тази колесница. Да има предвид, че първата колесница е изтрополяла по камъните на тази земя, а не в Шумер или Египет.

Да си осигури здравето чрез притежаването на фриз на здравословните божества или плочка с магичното божество на здравето, което е мъничко като джудже, навсякъде може да се провери заради малкия си ръст и навсякъде може да донесе здравето.

Най-вече обаче му предлагаше вакханки, като му поясняваше, че в Индия имало бог Вакх. Вакханки облечени, вакханки съблечени, с факли, без факли, с огледала, с нещо като чанти. И трите нимфи като тяхно продължение. Целия му дворец можел да облепи с плочките на трите нимфи, така щяло да бъде осигурено личното му безсмъртие. Те щели да излъчват космическите вибрации, той щял да се зарежда с тях и щял да стане безсмъртен. Археологът се държеше като продавач на безсмъртие.

Александър Велики дошъл в Родопите специално заради Дионисевия оракул в Дионисевия храм и заради безсмъртието, което могли да му подарят боговете на траките. По едно време взе, че му предложи цял Храм, комплект с олтар и склуптури и извор на подземни упойващи газове. Заслужавало си дори само заради газовете, понеже Князът щял да бъде в постоянна еуфория от тях.

Писмата на археолога приемаше като голяма шега. Непознатият очевидно страшно се забавляваше с него. Писмата идваха с клеймо от най-различни кюшета на страната. Държеше непрекъснато да го информира за безумните си начинания. Съдържанието на писмата бе така пресметнато, че да увеличава непрекъснато напрежението му. Очевидно се ласкаеше от мисълта, че хвърля един Княз в недоумение и смут. Писмата му миришеха на авантюризъм, мародерство и плячкаджийство. Легитимираше се като един от първите австрийски археолози, дошли в България преди Освобождението. Заради „гениалните си открития“ останал в страната и когато колегите му си тръгнали. Разглеждаше старините на страната като свой частен музей. Някаква мрачна и подигравателна дързост лъхаше от тези писма. Ставаше дума и за откровено плякосване и износ на антики. Всички опити на княжеските съгледвачи да го открият оставаха безуспешни. Държеше се като главен жрец на частни храмове.

Докато Князът питаше за целта на кореспонденцията, онзи вече бе постигнал целта си – фантазията на Княза бе обсебена от тази древност. Нощем взе да се разхожда из Храма, който му се предлагаше за покупка. Полека-лека образите станаха пленителни мечти, в които се мяркаше неговата и на Мари истории.

И точно тогава дойдоха внушенията - готите са гети, немците са траки.

Или пък, другояче казано – българи и немци имат обща кръв.

Българите са немци. Немците са българи. Затова българите са още повече твой народ. Защо Йордан пише за гетите? И защо богът на готите бил Залмоксис? Кралят им бил Зевта. А този Зевта не е ли тракийският Севт? И тракийският Хермес не е ли Герман? И прабългарите и те са траки, както етруските, както славяните.

Етруските са имали бог Таг, оттам е думата за ден на немски, оттам е и Омуртаг. И азбуката, създадена за готите, съдържа знаците на първата писменост, която пак била в България. Държеше Осведомителят му да го превърне в гот-гет-тракиец, за да го вкорени по-здраво в тази земя.

Прати му молитвата „Vater unser” на готски-гетски с напомнянето, че и Якоб Грим е знаел за връзката между езика на траките и немския език.

След като той не прие нито едно бляскаво предложение за безсмъртие, изведнъж тайнственият му кореспондент престана да му пише. А

Князът със смях установи, че писмата му липсваха, почти съжали, че не купи някоя монета, за да продължи това мисловно приключение.

А ако мошеникът не беше мошеник и всичко това беше вярно? В тази страна нещата винаги имаха някакви размити плуващи граници и всичко беше възможно.

ЛЮСИЕН ШЕВАЛАС

Едно пространство пълно с ухания, които в това съчетание, го има само там край Марица. Вижда обувките си да се движат върху пътеката от бледо-зеленикави акациевии цветчета, когато стъпва по тях, усеща лекото им пропукване като малки мехурчета. После обувките се хлъзват по някакви черни гъсеници, сочни и къси, плъзнали са навред, защото вече минава под зряла черница и нейният аромат се смесва с аромата на акация и с един дивен аромат, чиито източник още не е съзрял, но много добре го знае, ето, след малко ще го докосне с поглед над отсрещния зид и ще усети как лилавите звънчета на гранките салкъм са пълни-препълнени с този мирис, мириса на арменските махали. Беше забелязал, че най-често оградите на дворовете на арменските къщи са обрамчени с гирляндите на салкъма, над които

често се вият спирали с огнени и заскрежени рози на фона на нежните отблясъци на лилави люляци. Люляците можеха да са цели гори, а в тези гори човек наистина се чувстваше като славей, който иска да пропее, който не може повече да мълчи за тази красота. Той крачи радостно и леко, над главата му се движат бягащите облаци на дърветата с жълти, розови, лилави, бели нюанси и от тях се ръсят като перца цветчета по бухналата коса на сестра му, той не ѝ казва за този окичил я пух, за да не тръгне да го маха. Да, носът ми, казваше си понякога насмешливо Князът, носът си ме води, носът ми „повежда крак“ и аз го следвам, екзалтациите ми са като екзалтациите на ловно куче. Носът обявяваше – смокиня – и по него вече лепнеше бялото смокиново мляко, дотолкова осезаемо, че чак получаваше брумбалите на кожен обрив, без да се е докоснал до смокиня. Множеството на змиевидните стволоче на смокинята, тръгнали от едно място в земята на фона на блестящото синьо на морето, техният сладък мирис залепен за соления образ на морето. Или перестите пръсти на смокинята върху напечените до блясък сякаш станали прозрачни и просияли отвътре скали на тепетата в Пловдив, където до резиденцията на Екзарх Йосиф можеш да си набереш фурмите на джинджевите, за които напразно питаше в чужбината, твърди и люспести отвън, меки и сладки отвътре.

Човек най-добре вдъхва аромата и се оставя той да го пренесе в други селения като притвори очи. И той под дъждовете и ниските облаци на севера затваря често очи, за да изгреят под клепачите му цветовете, свързани с уханията на юга. Появяват се трептящи оранжеви пространства, греещи отвътре със злато, върху тях започват да се отделят огнени пръстени, червено върху оранжево, пръстените се източват във фуниите на цветовете на увивни храсти, накъсват се на парцалчетата на мака или се накъдрят и умножават в тежките форми на рози, понякога оранжевото на фона става толкова гъсто, че е вече почти антрацитово черно, черен листак - гнездо за цветовете на алените рози. Синьото се настанява върху зеленото и започва да го променя, синьото става на точици, точиците на Съора, за да се нарисуват забравките или синчеца, в миг синьото се смесва с розово, розовата миризма на гюловите полета в Предбалкана, синьото и розовото образуват лилаво, къде по-наситено, къде едва загатнато и избуелият мирис на люляци и на салкъми рисува шуплестите гранки на цветовете им.

Княжеската представа за Шевалас, неговото усещане за жизнената сила - Шевалас, която кара всичко да пониква и цъфти. Шевалас като

природна сила. Приятно му е да мисли за него.

Кой по-добре от Люсиен Шевалас разпознава дърветата и цветята и техните нужди. Швейцарец, довеян от вятъра като него, Княза, в тази непозната страна. Кой по-добре знае от него проявленията на душата на земята, състоянията на тази душа, какво я разсмива, какво я начумерва. Ако Князът реши да смени мястото си с някой друг чужденец в българската история, то ще е с Люсиен Шевалас. Люсиен е любопитен случай на чешит, решил да пренесе парковете на Версайл в Ориента, смесвайки ги с негата на сарайските и харемските градини. Срещу рационализма на западния човек - чувствеността на разцъфването, покоят и съзерцанието.

Шевалас е прекарал години над усилието да засади градини в столицата на султана. Когато са го повикали тук, е дотърчал, лаком за нови пейзажи и нови земи и за възможността от тях да направи пак нещо съвсем друго. Швейцарецът се приема за художник на Господ, както Господ създава пейзажи, така по негова мислост и той създава картини от цветя, дървета и храсти. Като на Господ и неговите картини са пейзажи. Напред към нови завоевания!

Засаждането на градини е неговият начин за завладяване на нови земи. По-красива и вечна от неговата армия от дървета има ли? А тук освен в дворовете никой досега не е правил градини. След пепелища да създаваш паркове си е удоволствие, но и нещо повече – победа. Победа над пепелта.

Долината на Марица е една от най-необузданите джунгли, които е срещал през живота си. Първо трябва да се мине с мачете през нея, да се поразчисти, за да се види руслото на реката. Сините изблици на водата са сякаш току-що втечнената гръд на планината, те разтварят вътрешността на страната. Стихията на водата се кръщава със стихията на слънцето, което непрекъснато се взривява в скалите на Пловдив. Като поразчиства гъвкавото ѝ тяло от трънаците, Шевалас чувства какво очаква тя от него – да го окичи с гирлянди от кактуси и палми. Където и да се намира по света – в Бразилия или сред султанските сараи в Цариград – той си съчинява от растения една чудна страна, дето никъде я няма такава. Неговата чудна страна пътува, тя е била в Африка, преместила се е свършено друга в Цариград, сега и в Пловдив дири образа си. Тъкмо заради нея Шевалас остава в Пловдив завинаги. Когато идва в Пловдив за някой и друг месец, градът застава усмихнат пред погледа му, започва спокойно и мощно да струи в него, изчаквайки фантазията му да се вземе на висините на хълмовете и на Родопите, да изтегли достатъчно сребърни нишки и сини, и зеленикави

воали светлина от Марица, за да започне да рисува в сънищата му неговия Пловдив. Остава, защото му трябва цял живот, за да стане градът от сънищата му материален.

Шевалас като отсяда в Пловдив, оглежда първо скалите. Стъпка по стъпка ги обхожда, крачи бавно, за да позволи на ума си да достигне до мъдростта на всяка гледка, до смисъла **й** от гледна точка на светлина, пропорция, форми. И ето че много скоро Шевалас разбира най-същественото – това не са скали и просто тепета. Всяко тепе е едно прадревно скално светилище. Люсиен усеща необикновена възбуда, защото пред очите му изскачат искри под сечивата на древни хора, оформящи огромните късове, както би се оформяла фигура от скулптор. Скалите разказват история за гигантско човешко сътворение. Тръпки побиват швейцареца от откритията му – гигантски змии, захапали опашките си, лъвски глави, чиято грива е от огромни скали. И човешки глави, чиито чела са далеч по-големи от църковните куполи, пръснати из тепетата. Шевалас го е яд, естествено, че няма пръст в това сътворение. Но пък в другото, по Марица – в него непременно ще има участие.

Личността на Люсиен е бавно облагородявана от нежната и скромна баронеса Софи. Неговата Софи и този път успява да попие страховете му и у него остава само радостта от трофеите, които **й** носи. “Открих церемониалното стълбище към Марица на първите хора! Там е бил дворецът им. Може би всички благороднически фамилии в Европа са тръгнали оттук, както и първите европейски пътища са тук.” Похвалите на Софи се спускат по него като шумоляща коприна и го обгръщат с покоя, така нужен за екстравагантните му фантазии. Досега не е имал задача да превърне джунгла в парк. Пущинакът край Марица наистина трябва с мачете да се сече, за да си проправиш път сред него. Получил е разрешението на Постоянния комитет и може да се залавя за мачетето. Пак го обзема познатата луда радост, че вижда какво ще зашуми по изтръпналите рамене на реката. Бамбукови горички, достойни за резиденцията на китайски император, редувани с кактусови оазиси с кактуси-минарета, които цъфтят с цветове колкото камбани. Лехите с азалии и рози трябва да са най-сладката усмивка на кедровите и палмовите алеи. Петдесет декара от българския юг са на негово разположение, раят е тук, щом всяко бучнато нещо в него си расне от само себе си. Винаги иска да намери в природата нещо, което и тя не е виждала точно такова, събрано на едно място. И неговата Княжеска градина като нова африканска джунгла си прокрадва път напред по реката, догонвайки фантазиите му. И сега в Пловдив

природата на Тракия може да се изненада от африканския си облик. Бе щастлив от изненадата, която бе донесъл на природата на Тракия, изненадата, че може да избуява в палми, в пинии и кедри. На гражданите подарява нови форми на светлината и сянката, понеже играта на слънчевите лъчи е съвсем различна сред водопадите на палмите, отколкото сред шума на дъба или бука. “Защо ли различните дървета могат така да се понасят, а различните народи не могат? - пита неговата Софи и му отговаряше с думите на Хьолдерлин. - Защото дърветата не са ходили в училището на хората. Остава да заселиш и лъвовете” - доволна е Софи, че всичко е твърде далече от подрязаните храсти на Тюлейри и Версай. Сега могат да дойдат различните пролети, есени и зими, новите сезони в нов пейзаж, а палмите и кактусите трябва да се научат да не измръзват. “Чифликът ми” - нарича той на шега творението си. А всяка пролет гледа да не изпусне местното великолепие на ябълковото, прасковено, черешово и бадемово цъфтене из чифлиците около Пловдив. Голямата радост пак го е слетяла и няма никаква опасност да го напусне, докато на земята има растения.

Когато започва засаждането, се случват пречудни неща, земята ни в клин, ни в ръкав решава да му разкаже историята си. И под мотиките и лопатите щръкват глинени чирепчета с дебели, извъртени спирали и знаци по тях, червеникави съдове с рисунки от плътна бяла боя, черна гланцирана глина, лъскаща с блясъка на слюда от сребърната боя по нея. Появяват се издути като черни бузи части от грамадни чинии със златните наноси на боя и Шевалас си казва, че от тях са яли древни царе, а в сънищата му започват да нощуват флотилии от корабите на Древния Египет. Сънищата обаче му нашепват, че това са не древноегипетски флотилии, а флотилиите на най-първите българи . Той почва да се чувства като един от учените, доведени от Наполеон при фараоните. Неговите фараони са древните вождове на тази земя и освен в сънищата другаде не се появяват, затова решава, че е най-добре да връща чирепчетата обратно на земята. Заравя ги обратно, връща ги на земята, с която съзаклятнически вече имат обща тайна. Дава си сметка, че тези чирепчета му позволяват да мерне притворените клепачи на едно време, чиито очи и поглед така още никой не бе успял да съзре. Но покрай неговия Нил, който току-що му е поверил тайната си, в сънищата му се издига и Троя.

С един от съучениците си от Овон се е засрещнал в Турция. Той е сякаш посветен в тази тайна на земята край Марица. Съученикът му не

е на служба на султана и дори е добре султанът да не знае какво точно той прави барабар с целия екип на д-р Хайнрих Шлиман. Няма нужда да го заразява със захласването по откритията на Шлиман, достатъчни са подобните му на доклади писма, за да получи Шлиман увереността, че е на точното място. Шевалас е взел за своята Софи някое и друго ъгълче от съдче като си е пожелал и той някога да напълни шала ѝ със златни съкровища. Скромната му Софи не мечтае за никакви други съкровища освен за това да расте към слънцето с всяка засадена от него тревичка.

Сеща се той за чирепчетата от Троя, когато изважда чирепчетата край Марица. Поставя ги едно до друго и вече не може да различи кое е от онази и кое от тази Троя. „Софи, ние сме на свещено място, аз садя градините над останките на Троя в Европа.“

Смайващо добре като на родна почва се чувстват бамбукът, кактусите и палмите. Щръкват към небето и веднага се захващат да примамват скворци, славеи, стърчиопашки, синигери, кълвачи и катерички.

Докато дърветата се отдават на техния лов на птици с мрежите на клонците си, Шевалас внимателно изучава почвата в нозете им за подутинките на мравуняците .

А пловдивчани, всичко на всичко двадесетина хиляди, плъзват под екзотичните им чадъри с грациозността си на красиви животни, снажните пищни фигури допълват скулптурите от стебла, дървесни стволове и храсти. Листа, бодили, върхари, палмови ресни валят на зелено-морави и златни петна отгоре им и недвусмислено дават да се разбере, че хора, растителност и въздух са едно. Чрез алеите става истинското запознанство между Шевалас и жителите на града, а стъпките им по тях благодарят на маричените наноси, че са подхранили тази хубост.

Притокът на събитията по Съединението докарва Пловдив в Княжеството. И на Княза му порасват криле не само от възторзи, но и от върхари, пеещите ангелски песни върхари от градините на Шевалас. Князът, потомственият войник, завижда на армията му от дървета и растения, тази армия не познава убийството, болката от паднал другар, насилието като живот. Тя може само да цери, но не знае да убива. Ако можеше войниците от всички армии да се смесят и се прегърнат с армията на дърветата, да слушат само птиче пеене, а не топовни гърмежи, всички войни щяха да свършат.

МАРИ

Собствеността върху миналото, на кого принадлежеше тя – на него, на Мари и Лудвиг, на Францойз и Хайнрих или само на Heiligenberg? Слушаше Висулчицата и сестра му надничаше в него. Мари на хармониума, синовете ѝ – на пианото и челото в Шьонберг. Само че нейде изпод нозете им, и нейде над тавана руква бавно старинно църковно българско песнопение и вече няма под, а само недра на земята и няма таван, а само небеса, откъдето приижда хорът от гласове, а попското исо с бръмченето сякаш уравновесява горе и долу и поддържа тавана на небето. Думата „небе“ на български не е като в немския само в единствено число, то е и в множествено число, много са небесата и из всички тях пеят ангели, исото явно иде от Дядо Боже. Мари бе открила във втората му родина мистичността на православието и изтерзаната ѝ душа мигновено се настани в тази мистичност като пчела в чаша нектар. Обиколката ѝ из България беше плуване из мощните неземни потоци на песнопенията. „Този Бог е тъкмо Дядо Боже, той е толкова по-близко и по-закрилящ, него няма да нужда да го търсиш, той е все до тебе, гушнал те е като че ли си дете, а от иконите можеш да си събираш какви ли не негови образи.“ Мари изпадаше в неவிжда на екзалтация от експресиите на иконите, от оглозганите тела на отшелници и светци, от накокошинените кожи и раздърпаните парцали, с които бяха завити, от всевиждащите очи на Бога, носещ се сред някакви небеса на първичния хаос на Сътворението, които нямаха нищо общо с бароковите облачета в родината. В тях имаше обаче същата първична сила както в раннохристиянските образи от камък и дърво в Германия, настръхнали и ококорени с прекалено голями очища. Кранак и Дюрер от родните дворци и църкви сякаш обикаляха с нея и откриваха с непомерен възторг в творенията на българските иконописци образите на своето изкуство.

Шуменският митрополит Симеон ломоти нещо на неразбираемия му френски, други свещеници се опитват да разговарят с нея на немски или английски с почти същия успех, но Мари е разбрала това, което Бог е искал тя да разбере. А те вече са я засипали с истории за мощите на първите християнски светци по земите им и за мощите, които цар Калоян като с въдица ловял из чужди земи, той войните си водил тъкмо заради мощите. С тайнствен шепот ѝ доверяваха историите за откраднатите мощи и как оплячкосалите ги ръснали обратно „На ви ги обратно, вземайте си ги, не ви ги щем, те само ни наказват.“

О, мощи! Мари веднага има какво да прибави по темата. Сама пери

ръчички и започва бързореко с цялата сериозност, на която е способна, да разказва за мощите, донесени от Айнхард от Рим. Имма била дъщеря на Карл Велики и се оженила за Айнхард и наследниците им създали рода на граф Ербах, а Мари се оженила в този род и мощите от Рим са в рода им. „Мощите показали къде искат да се намират – не в Михелщат, а в Зелингенщат, не където са ги сложили, а където те искали да си лежат!“ Всяко чудо за Мари е добре дошло. Как да не вярваш в чудеса, когато съществува животът, да не би той да не е чудо!

О, Карл Велики и Франкската империя и връзките ѝ с Българската империя, и Свети Тривелий, не е чувала за българския Свети Тервел, Свети Тривелий? – не ѝ останаха длъжни българските попове, те не закъсняха да я уведомят за чудотворните явявания на иконата на Света Богородица, в което тя видя още един знак, че тъкмо от иконите на Светата Дева тук молитвите ѝ ще бъдат чути. Тя следеше светлините по потъналите в себе си образи на Богородица по иконите и по тях отгадаваше мислите на Светата майка на зададените ѝ от нея въпроси. А над всички манастири на света беше за Мари Белият манастир. „Той виси на скалите край Варна и можеш да се вмъкнеш в едната дупка, в другата, а там светлината чертае образи. Светците като че сами се рисуват със светлина. А песнопенията се чуват дошли от дъното на морето. И тогава отново между мене и светът застава портретът на игуменката от манастира в Херфорд, в мене шава все още желанието да последвам пътя ѝ. „

Ако мировата тъга се плашеше като дявол от тамян от нещо, то това бе от благия образ на Мари. Единствено сестра му побеждаваше вампирите на отчаянието в него, които го изяждаха отвътре. Тъкмо защото бе преминала през чистилището на отчаянието и бе станала чиста-пречистена – болката ѝ по болния син Максимилиан се бе превърнала в сияние около безпомощното му телце, сияние, което го повиваше в пелените на най-нежната любов. Взрението в чужди светове очи на Максимилиан, които не осъзнаваха нищо от тукашния свят, бяха пълни с щастието на любовта, която са получили. Сиянието стапаше гранита и на неговите моменти на отчаяние от земните дела. Увяхваха грозните крила на тъгата, спарушваха се и избледняваха, оставаха лъчите около главата на Спасителя, от когото бе всяко изпитание и всяко спасение.

Стихиите на мъката не се разгонват с философстване, за тях трябва топлинка, едно сърчице – жаравата му можеш да побереш в шепата. Топлината, с която тя като малко момиче съживяваше топчиците от пера и пух на паднали птичета под дъбовете в имението им в

Хайлигенберг. Святата планина на святото им детство. Имаше си „лечебница“ в дъбова хралупа, покрита с мъх, внимателно отделен от местообиталището си и донесен тук за постеля на птичетата. Вижда наклонената **й** детска главичка. Оцапаната с кал снежна рокля, а в ръцете **й** – грозна буца от мокри от кръв пера. “ Научи ме оправдание твоє“ - звучеше песнопението от българските църкви, когато възникваше този спомен. Спасяването бе станало единствената **й** задача през годините. Тя беше убедена в нещата, които не се виждаха и затова нямаше стръвта на околните за притежание на нещата, които се виждаха. „Не бива да оставаме нуждаещия се да чака, щом можем да сме при него.“ И Спасителят, крепък и безсмъртен, помилваше и спасяваше чрез нея. Как я окриляха части от българските песнопения, беше ги научила наизуст, не искаше да **й** ги превеждат, тя си ги повтаряше „за изцеление“ „Аз го усещам, Сандро, с тяло и душа го усещам“ - и мърдаше устнички заедно с бабичките в църквите. Сякаш живеенето и се нуждаеше от оправдание, та трябваше непрекъснато да доказва превъзходството на милосърдието. Всъщност и това бяха само ненужни думи. Милосърдието можеше истински да се опише само чрез действителните великодушни дела в действителния живот. Като изброяваш простишко – той можеше да е в отвъдното, но е тук, сред нас заради милосърдието, той можеше да е сакат или сляп, но ръката Божия чрез милостта на този или онзи човек го остави невредим. Благодарение на „оргиите на милосърдието **й**“, както се шегуваше той, бедни градски хора научаваха за пръв път в нелекия си жизнен път какво е да се събуждаш сред пърхане на листа, пеперуди и птици. Колкото очите, ушите, кожата на Мари пееха възхвали на перестия чрез листата и облаците си въздух, на небесните сияния, обсипали с диамантите си кадибяното лоно на нощта, от което изскачаше новороденото на луната, толкова сетивата **й** помръкваша и се затваряха пред жестоките белези на настъпващите фабрики, образуващи около себе си блатата на предградията. „Димищата им са ноктите, с които дерат лицето на въздуха, търбусите им смилат хора.“ Четеше му от Дневника на любимия си Делакроа с негата на източните му жени, с бурите, завихрени от гривите на дивите му коне, редовете за това как машините ще смачкат природата. “Той е предвидил новото робство – робството на машините.“ Считахте работническите предградия за най-великото безобразие на новата фабрична епоха. „Деца, които раснат не по поляните под дърветата, а под фабричните комини върху отровена земя. Предградията ги подготвят за робство, каквото селяните - дори и крепостните - не са познавали.“

В шепи бе готова да носи вода на жадния, макар че бе обръжена от хора, които смятаха, че наоколо няма жадни и че това е под достойнството и ранга им. Най-голямото достойнство на аристократа е да стои над другите и да отмерва кое е право и кое криво в живота на тези под него. Това не беше мнението на другите за аристократите. Това бе действителното състояние на идеята за аристократичност. „Не съди, да не бъдеш съден“ - Мари се опитваше да озапти нагона им за безогледно властване. Бракът на родителите им, който не беше „standesgemäß“, по някакъв начин ги беше поставил в сенчестата страна на аристокрацията и бе отворил душите им за поривите на несправедливостта. Децата от този брак нямаха право да носят титлата Хесенски принцове и принцеси, титлата Батенберг беше вече знак за различност, за недопускане в един определен кръг, ако ще и рожден. Историята с името Батенберг щеше да се повтори при него с името граф Хартенау. Сред предците им имаше толкова хора с граждански професии – лекари, инженери, юристи, учители. Тъкмо това възпитание се опитваха да им дадат родителите – на граждани, които умеят да се трудят, а не да лентайства във властване. За Мари духовната свързаност и духовното равенство играеше първа роля дори по въпроса за децата ѝ. Те имаха своята независимост при вземане на решения. „Те са си отделни души, Сандро, не мога да им се меся.“ Мари най-искрено мислеше, че всяко нещастно същество като безпомощно пиленце чакаше нейното усилие, от чакащите не бе изключен никой бандит. „И той е Божие чедо. Бог плаче сега за греховете му, трябва да се молим с него.“

И не че искаше да си откупи място в рая. Искаше просто да е жива. „Да си жив е да съпреживяваш“ - беше девизът ѝ. „Виждате ли - и на немски, и на български - двата глагола са от един и същи корен, защото всъщност да живееш е да съ-преживяваш. Не можеш да си кажеш – дотук живея , оттук нататък съпреживявам.“ Съпреживяването беше стихията ѝ, подсилена от романите, които бе погълнала. Все вървеше след братята и сестрите си с някоя английска книга, която им превеждаше на глас. Способността, но и желанието да се харесва бе оставила на него, нейните усилия бяха да служи на низвергнатите. „Низвергнатите са низвергнати не от Бог, а от нас, от човешката лошотия.“ Не само героите на Джейн Еър, на сестри Бронте, но и на Дикенс и Юго крачеха с нея през годините. „Не познавам по-голяма подлост от тази да кажеш на този, на когото се е случило нещастие – „Пада му се.“ Както е отвратително да чуваш за богатия мерзавец, че е възнаграден с богатството си от Бог.“

Някак си бяха сменили мъжката и женската роля с нея. Той бе все оценяван като красив и чаровен, тя – като силна и непоколебима в служенето си на другите. Най-голямата **й** добродетел наред с милосърдието **й** – способността търпеливо да се надява, все едно дали за болното си дете или за подгонения от нещастията си брат. Кое то се случваше, никога не бе извън небесата на надеждата. Надеждата бе фонът, на който се разиграваха временните неща на живота.

Тя имаше необикновена смелост и търпение – смелостта и търпението да изчака какво ще стане с надеждата. Сестра му предаваше на собствените му стремежи благочестие. Необходимостта му да получи увереност в яснотата на погледа си неизменно го водеше при нея – изповедницата на неговите вери и безверия. Изповедта му винаги свършваше с нейното благославяне чрез надеждата.

С болестта на сина **й** Максимилиан съществуването **й** бе окончателно трансформирано в съществуване в Бог и чрез него. Всяко нейно действие бе едновременно и молитва, измолване на Божията милост. Странно, съдбата бе поискала Максимилиан с болестта си да се роди през месец март 1878 година, месецът в който България триумфираше и офицерът от руската армия Принц Александър фон Батенберг заедно с нея. „Ангелът сред нас е тъкмо Максимилиан – бе убедена Мари. – Той ни отваря прозорец към други селения с ангелската си доброта.“ Присъщата **й** спонтанност бе заменена с едно непрестанно състояние на съзерцание на отвъдни по-добри светове. Пред отнесеността **й** хората почваха да стъпват на пръсти, сякаш усещаха, че тя се моли и за тях. И съзираха как след онзи Разпънатия тя смирено носи своя земен кръст. „Да носиш с достойнство кръста си – това е да си разбрал Христовия урок. Да не го захвърляш, както Исус не захвърли своя.“ Когато не бяха заедно, между тях се разстиляше морето от мастило, извиваше се и се движеше плътната мастилена маса от бряг до бряг. Това море му бе жизнено необходимо, то му посочваше нещата, които е разбрал погрешно, то го бе спасявало сума ти пъти от опасността да подражава на неща, които не са негови. И да не се съгласява по никакъв начин да е руски наместник-управител на българите. Сестра му бе ситото, което отсяваше лицемерните хвалебствия относно личността му от искрените поощрения.

Виждаше я през всичките години на раздяла, белязали австро-унгарската му емиграция, до себе си. Разположена върху български коприни, меки като разноцветните мъгли по Дунава. Китките **й** са стегнати във филигранни сребърни гривни по средновековни български образци. Едната е надписана с името **й**. Полегнала е като

ориенталските жени на Делакроа сред подаръците, получени при гостуването ѝ в България. И сякаш се намира не в замъка си, а в кораба, с който го отвличат.

Българските дарове превръщат сестра му в източна принцеса. На кръглата масичка са каните на бусненската керамика. По бузите им лъщи релефно колело. “Колелото на съдбата? - мисли си тя. - Веднъж си отгоре, веднъж си отдолу.” И се опитва да превърне в мислите си каната в златна. Някой от даряващите ѝ е казал, че след попадането в робство народът е започнал да прави царските сервизи от глина. Златото било вече при поробителя, но глината запазвала и повтаряла формите на златните съкровища и селяните така били като царете си, снабдени с царски сервизи. Мари обича да глади коприните и да усеща на китката си тежестта на среброто от българските гривни. “Сигурна съм, те са същите, каквито са изработвани за българските царици. Просто майсторите са продължили да ги коват и когато български царици вече не е имало.” Галят пръстите ѝ коприните и сякаш усещат гъстите гънещи се тъмни коприни на южното море. “Изведнъж ми се струва, че съм родена в Юга, толкова ми е уханно и галъвно в Сандрово. А най ми е драго, че тук никой не се усеща благородник. И все пак, след като българите са имали империи, са имали и благородници. Навярно тъй е по-добре, че не знаем края им. Представяш ли си – изведнъж всичките крале и кралици изчезват. Това е било далече по-страшно от всякаква революция. Не са екзекутирани само царя и царицата.”

“Die Wipfel, die Äste, die Zweige“ - търси се точна дума за „върхари“. Константин Стоилов и Мари са наклонили глави над една тънка книжка, превеждат Ботев на немски. „Може би да се обърнем към лексиката на Шилер, по-малко на Гьоте“ - Мари е извънредно прилежна в начинанието. Езикът мърда, измъква се като змия, как да преведеш виденията? Пръстите ѝ галят портретчето от корицата: „Челото, белотата му, очите, какво съвършено лице.“ Стоилов разказва съдбата му.

Той се намеси, изненадващо за самия себе си: „Мари, не плачи, геният не може да има съдба на обикновен човек. Имал е любима, писал ѝ е в последното писмо, че след родината обича най-много нея и дъщеря им. Разбираш ли? Първо родината.“ Колко ли хора в моята родина биха разбрали това, навярно само войниците? Най-близките ти, дори децата ти след родината.“

А паметта прибра нежно този миг до най-важните в живота му.

Родината след близките. Неговото Княжество пред всички други. В това време Мари вече предлага думата „Fee“ - за самодивите, „Да, die Waldfee, самодивите са нещо като вашите русалки“ - опитва се да я ориентира Стоилов.

О, знай, Мари знае и това, Мари никога не минава над нещата, тя е самото внимание, което се вдълбочава така във всяко нещо, че понякога се чудиш как да я измъкнеш от темата, в която доброволно е потънала до уши. „Аз знай и за ламята с многото глави. Тя е като драконът в имението на мъжа ми, който е пазил свещения извор при Drachenbrunnen. Както ламята и той е поглъщал този, който се е приближавал до извора. Е, но все пак ламята има далеч повече глави.“ Това пък е предизвикателството на възпитаника от Хайделберг да разкрие, че е надникнал в кацата с меда на немската митология и си е облизал пръстите от този мед. И **й** обещава да я разведе из българските църкви с Drachen, издълбани в камъка им.

Тя гореше от желание да посвети Княза в дълбокия смисъл на всеки дар, получен от пътуването **й** из България. “Ето, погледни това бяло от гушките на чайките и това оранжево от петната на мъха по скалите и тази сърма – това са блясъците по морето, – тълкуваше му фигурите по килима. “Погледни какви терлици имам, отпред на върховете им сякаш са закачени сребърни обички, навярно като ходя с тях те ще прозвънват като камбанки. И ще гонят мравките като онези аскети с камбанките в Индия. Да няма настъпана мравка.” Ето нейното любимо – човекът на мравката път сторва – въплътено в действителността.

Първото **й** необикновено пътешествие из България за нея е посвещаване в новата **й** родина. Може ли Сандро да има нова родина, а тя да няма? Може ли да не дели нещо със Сандро? Нали те двамата са двете страни на един медал. Какво ли е имал Господ предвид с тази им свързаност? Какъв ли е бил Божият промисъл, та всеки от тях да може да се изразява чрез другия? В миг една златно-зелена гъсеница се изсулва от клона на ябълковото дръвче, на което се е облегнала, и тупва на врата **й** наред писъците **й**. Той улавя топлото меко телце на гъсеницата **й** и отговаря мислено: “Ето какъв бил промисълът – като сме две страни на един медал, да можем да се чувстваме един други, та да можем да се спасяваме.”

Порастването се оказа гонене на бъдещето. И в тази гонитба двамата трябваше да вървят по различни пътища. Дявол знае къде го отвя вятърът, когато се юрна за Княжеството му. “Не мога повече да търпя неизвестността, трябва да надникна в Княжеството ти. Не можеш да държиш надалече от мене толкова голяма тайна. Та ти принадлежиш

вече на тази тайна повече, отколкото на сестра си” - изревнува Мари преди да я покани в България. Раздялата им беше все това усилие за преодоляване на неизвестността, от нейна и от негова страна, опитът да усещаш другия във всеки миг. Тъкмо нейният скъп Сандро участваше в какви ли не рисковани мъжки занимания, в зимни походи из планини като Сципион Африкански, в прегазване на пълноводни реки, в битки с топове и конници, толкова бе кален Сандро в битки, че, разбира се, на него нищо не може да му се случи. Но ръката на съдбата бе се протегнала и го бе поставила толкова далече и в толкова необикновено пространство, че тя при каквито и да е усилия, не можеше да си го представи. “То трябва да се види“ - покани я Сандро най-сетне.

Не той - Мари - бе създадената за дипломат, хладнокръвността ѝ надминаваше далеч неговата, както земността ѝ за земните дела и небесността ѝ – за небесните - превъзхождаше неговата земност и небесност. Ако търсиш решение – обърни се към Мари, това знаеха братята ѝ, тя ще ти намери решение, в което решението, а не компромисът над компромисите ще има сила. Кайзер Вилхелм бе положил едно сребърно сърце в краката ѝ. „Полагам сърцето си в нозете Ви.“ Цялата фамилия на мъжа ѝ бе положила сърцата си в нозете на деветнадесетгодишната невеста, без да го е искала, заедно с прислугата и целият работещ народ в замъка Schönberg и König, както някога цялото обитаващо Heiligenberg население, независимо дали беше графско или простолудие ѝ бе доверило сърцето си. Главата ѝ носеше както сложните генеалогии на благородниците, техните нравствени портрети и отчетливо различни характери, така и списъците за нуждите на камериерки и гувернантки, на учителки и селяни, на кочияши и готвачи. Мари трябваше да се грижи за всички, защото бе решила да се грижи за всички. Странна длъжност за една млада дама, можеща да живее безметежно като птичка. Но който се товари сам, него го товарят. Слава Богу, би казала Мари, иначе какво щях да правя? Как умееше да е все сред хора, които я ценят? Понятието „духовна обвързаност“ беше за нея ключето към всяко възможно щастие. Свързвай се само с този, с когото си духовно обвързан, щастията тогава ще звъни като обички на ушите ти. И предполагай, и изисквай духовно равноправие за всички – от деца до пролетариат. Само тогава ще са изпълнени Божествените условия за живот. Способностите ѝ на дипломат не предпоставяха никакъв възторг от политиката. „Политиката е затова – да постави брат срещу брата“ - бе заявила, когато той настъпваше с руските войски към Константинопол, а брат

му Лудвиг от английската флота бе хвърлил котва в Мраморно море със задача на всяка цена да спре марша на руснаците към турската столица. „Политиката – тя е, която носи нещастия.“ На нея нямаше нужда много да **й** се обяснява защо му се случват лоши неща в България, нали пред нея изрече преди заминаването си: „Ако руските роднини смятат, че отивам заради тях в България, те се заблуждават, аз отивам да служа на българите, не на тях.“

И в същото време трезвата и разумна Мари бе люляна от предчувствия, със сетивата си Князът усещаше как тя се опитваше да улови знаците, които даваше Бог за българската му мисия. Това не бе суеверие, това беше будност за знаците, които сее Бог по пътя на човечите. А тези знаци тя ги разпознаваше. Както бе погалила перлата с формата на граната, която стоеше на диадемата **й**, подарена и от цар Александър II малко преди бомбения атентат срещу му, когато бе получила вестта за ужасния му край: „Ето я гранатата, за която ми е говорел, без и той сам да усети за какво говори.“

1884, годината в посвещението **й** в българското. Първото **й** посрещане в България. Българските възторзи – как полепнаха по бузите **й** като цветен пращец, как влязоха в очите **й**, та очите и заблестяха като от времето на моминството **й**. И както в цялото негово князуване – преизобилната радост върви заедно със зловещото, така е на Балканите и преди, и сега. Неочаквано и за него два военни кораба демонстрират торпедна стрелба, за която той не изключва и съвсем не празничен обрат. Предупреждава я да минава внимателно под порти и врати, навсякъде може да се стреля, приятелите на руския цар са най-често негови врагове, а руският цар има много приятели тук. „Знаците, знаците на Бог“ – уплашено шепне Мари.

Ако Мари е обсебена от нещо друго освен от нестихващите си благотворителни акции, то това е от природата и изкуството. За пътуванията си разказваше като за преливащи едни в други гори и полета, взрени в езера и морета, над които висят таваните на Тинторето и Микеланджело, препускат животните и ловците на Брьогел и се вейт червените дипли на Тициановата Богородица. Сред тях седи на пианото абат Ференц Лист и отронва капки роса от пианото: „Аз се запознах с него, бях до него!“ Сега към тях се прибави едно море от искри, „искрящото Сандрово“, един Бял манастир с пещери за килии и тъмни църквички, светнали отвътре от изписаните до последна педя стени : „Тук не е само един Фра Анджелико. Тук са много Фра Анджеликовци. И как така няма да знаят имената на тези български Фра

Анджеликовци? Или всеки може да е Фра Анджелико тук?“ А изненадите български още повече разкриваха невалидността на официално възприетите понятия и обичаи на цивилизацията. В Сандрово имаше не дворцова идилия, а манастирска. Килията на българския Княз там беше все още манастирска, дворецът като изцяла мощехранителница стърчеше над морето, но княжеското убежище бяха дългите обковани с дърво и камък манастирски постройки на манастира „Свети Димитър“.

От прозорците на трапезарията се вижда единствено море и небе.

„Сякаш сме риби, които се хранят с планктона на блясъците.“

Тържествените дворцови спални бяха варосани в бяло килии, по които пробягваха отблясъците в синьо на морето. „По-нежно синьо не съм срещала. Дюните се движат, светът е единствено подвижни пясъци, цветята върху дюните са цветята на пустините. А спасителят на моряците - Свети Николай - е наблизо, белите гриви на вълните са очевидно къдрите на брадата му.“

Сандрово я облече със сиянията на южното море и с блясъците, които изскачаха от разбиването на вълните в червените брегове. Но Мари си бе Мари, и сред дюните чертаеше някакви планове по подобие на осъщественото в замъка на мъжа си – училище за бедни деца, дом сред природата за градски интелектуалци, които не можеха да си позволят най-естественото - природата.

Сестра му, която за всяка негова беда казваше, че го и мислеше: „Ако бях до тебе, нямаше да ти се случи нищо лошо.“ Едно такова безразборно натоварване с вини, които никога не бяха били нейни.

Сякаш вините бяха сладкишите, които си поделяха заедно в детството. Вярата, че ако е до него, той ще е запазен. „Да видим що ще стори Княжеството, то трябва да ти даде не само корона, то трябва да ти даде и щастие.“

Раздялата им го прави по-безсилен. Но тя пак няма да се противи на провидението – Божията воля се появява, за да бъде осъществена.

Човекът е Божие създание, което се подчинява на Божията воля.

Трябват много усилия и молитва, за да се проумее смисъла ѝ.

Когато се събираха след дълга раздяла, времената сякаш се объркваха и те бяха пак заедно, за да продължат някоя от детските си игри. Само не тази игра на криеница, в която се бе превърнал животът им – нейният Сандро, скрит в някаква конница или някакво Княжество, от което тя нямаше ни най-малка представа. Например можеха да играят на топка с лунното светило в Сандрово, появило се току-що като портокал в

черната ръка на нощта. От него се лееше сок по сребристата кожа на морето в пълно безветрие и вече можеше да ходиш по лунна пътека, да се качваш и слизаш, да слизаш и се качваш. “Вече има стълба между морето и небето. Като онази изписаната стълба в манастира. А лунният сок го усещам в устата си, той наистина има вкус на портокал.”

При вечерната проверка нос Евксинус се превръщаше в нос на кораб в Гостоприемното море, а „Отче наш“ кънтеше от прибоя на вълните, единствено видими в черното Черно море. И из тъмниците вълните пееха заедно с тях хорала „Отправи молитвата си към могъществото на любовта.“ Веднъж, когато офицери му подаваха паролата за нощта, Мари замислено прошепна: „Коя ли е паролата на живота? Кой ще ни я подаде?“

Денем около нея синкавият въздух бе видим, трептеше като маранята над житата. След множеството триумфални арки на посрещането им – триумфалната арка на Бога – самото небе. Денем Мари се излежаваше между дюните – природна форма сред природни форми, тялото ѝ повтаряше очертанието на дюните. “Имам чувството, че морето се изпарява от тази жега и скоро ще се покаже дъното, покрито с потънали градове.” И му разправяше преживелиците си сред местното население, което за нея бе все още така чуждо и екзотично като племе на бедуини в пустинята. “И играха един танц, само мъже, приклякваха на място, после се изправяха и скачаха с викове и пляскаха. Истинско буйство, Сандро, не е вярно, че българите са умерени като характери, такава екзалтация умерен човек не може да постигне.” И - “Вие ми се свят от толкова различни лица на едно място. Белите лица на българките в тежките рамки на шамиите, каносаните нокти на туркините, гайтаните по шаяка и гайтаните на мустаците над устните на мъжете, а турците носят сякаш любеници на главите, та ги следя с любопитство няма ли да ги изпуснат, циганчето с дудука, което едва не се мушна под роклята ми, клечеше сякаш не над морето, а над езерото пред Тадж Махал, а от дрипите му изпълзя змията, за да вземе чрез танц участие в тържеството. Много ти е пъстро царството, мой принце.”

Тя е грабнала листа и акварелните бои и се спуска към морето.

“Скалите ли ще рисуваш?” “Небето ли гледам или морето, а?”

Наистина погледът ѝ бе вперен в небето. “Да не рисуваш облаците?”

“Не, не облаците, а само един, чакай да не го изпусна, да не се слее с другите, формата му е така изящна и изтеглена.” След цветята в градината на манастира тя гонеше небесните цветя.

Имаше Мари слабост към българските духовници. Изпод ниско

нахлупените им килимъвки за дълбоко религиозната душа на Мари изскачаха най-проникновени наставления в духовния път. Готова бе да се засели завинаги в скалния манастир край морето, Белия манастир, да се разтвори като бучка захар в тишината му. “Килиите са като раковини, в тях бучи обаче самото небе. Тук можем да го изслушаме.” А някой вече бе успял да **й** разкаже как са се молили тук монасите и как селяните и рибарите ги виждали да се издигат от земята в молитвата си да висят без опора, устремени към Горния Йерусалим. “Ако остана в някоя от тези килии в скалите, навярно и аз ще се науча така да се моля, с цяло тяло, не само с мисъл. Знаеш ли, аз вече видях как килиите се пълнят с някаква течна, мокра синьо-зелена светлина, издуват се и замязват на медузи, плъпнали из въздуха. Дори ми се струва, че моите нозе се отлепят от пода. Знаеш ли, има остатъци от цветни петна по скалите. Ако положи усилие, навярно ще видя стенописите по тях и ще мога да ги извадя на видно с моите боички.” Водеше го от църква на църква и все се приютяваше под някоя икона на Богородица. Дали не диреше най-чудотворната - за болния си син?

И когато той като нейн брат дойде при нея от убежището си в Австро-Унгария, за да даде нарежданията си за времето, “когато се случи нещо с мене”, тя наистина не разбра защо той и говореше това. В стаята беше почти тъмно, светът като че ли се смрачаваше завинаги. Това беше всъщност от завесите или пък от змиевидните клони на дърветата вън. Във всеки случай беше приятно сенчесто като под големия дъб в детството им, за който си говореха някога: “Като в палатка е.” А после, когато го бе приютявала военната палатка в походите му, той си бе казвал: “Като под дъба ни с Мари е.” Сега Мари попита: “Някаква война ли пак ще започваш, та ми говориш, че нещо може да се случи с тебе?” Бе забравила за миг, че той бе само генерал в чужда армия, не Княз, та сам никакви заповеди за войни не можеше да издава. В края на краищата, само във война можеше да си мислиш за край на тридесетина и няколко години. “И без война - би могъл да отвърне той, - нима животът не е една нестихваща битка.” Но него никога не го бе сполетявало нищо лошо и сега няма да го сполети, неопровержимостта на неговата младост бе гарантът. Така мислеше твърдо Мари. На него му бе писано да язди на бял кон през годините и госпожици на ята да се влюбват в него, протягайки напразно ефирни пръсти към бледото туптене на слепоочията му и към пръхкавостта на косите му.

Да сключиш мир със себе си бе по-трудно отколкото сключването на кой да е мирен договор. Но той знаеше кътче, убежище, в което бе тъкмо това, което бе, в което му идваха думи на помирение със себе си. С това, което бе той, независимо в кой момент от живота. Убежището на един ум, който бе по-светъл от неговия. Умът на Мари, сестричката му.

Видението му с яхтата. То плува при всичките му сънища. Дори преди пленяването му нейде из хоризонта на сънищата му се появяваше черният неясен кораб, за който знаеше, че носи нещастieto и че той е на този кораб. Но първо корабът е само протегнатата ръка. Изразът „протегнатата ръка“ означава протегнатата ръка за помощ. Само че не всяка протегнатата ръка е протегнатата ръка за помощ. Това е ръката на съдбата, протегнала се да му отнеме нещо, човек, любима, цяло Княжество. Ръката на съдбата, за която така често говореше Мари. „Мари, този кораб е ръката на съдбата, но ти не можеш да я видиш. Ти си толкова далече. Ние с Францойз те викаме. Викаме за помощ, Мари. Пленени сме, затворени сме, а ти, неподозираща нищо Мари, приемаш гърмежите като букети цветя. Толкова ни се иска да ти съобщим, че с Францойз сме затворници, но не успяваме, колкото и да крещим. Ти си се предала на усещането за романтичен сън и няма как да те извадим от фантазиите. Помниш ли еленът, подгонен от ловците? Той се хлъзга по леда и колкото и да тича, стои на едно място. Кучетата вече ръфат месата му, Мари.“

Един ден, докато напредваше левият флаг на частта му, му стана пределно ясно: „Тичаш, тичаш към гибелта си. Колкото и да тичаш, все там ще стигнеш.“ „Занапред те чака само князуване“ – рече му Стамболов, когато го върна от Рени. Само че той не го виждаше това князуване. Да не вижда човек себе си в князуването си не е хубав знак. Но колко по-лош знак е да не виждаш себе си в бъдещето изобщо. А той бе стигнал до тази точка.

Затова веднага замина за Флоренция при Мари. Трябваше да ѝ го каже.

Флоренция, Венеция – какво по-добро място за раздяла. Раздяла под фреските на Тинторето „Раят“ сред „Нощта“ и „Деня“ на Микеланджело, сред нарисуваните от ангелско крило фрески на Фра Анджелико в „Санта Кроче“. Зазорява се с „Деня“ на Микеланджело, стъмнява се с „Нощта“ му, нощите и дните се объркват, всичко е сън, времето е ненужна измислица. И колко естествено прозвучават разпорежданията на Сандро за „деня след това“. За деня, когато няма

да го има. За онзи ден, който ще изгрее, без него да го има в него. За деня, който няма да види. “Трябва нещо да ми обещаеш, обеща ми да се погрижиш, когато умра – ако българите поискат моите тленни останки, да бъда погребан в София!”

Надеждата за завръщането. Завръщането дори и когато вече не съществува. Или когато съществува по друг начин? Можеше ли да каже това на Йохана, нима от нея можеше да изисква съгласие?

„Йохана, не мога да остана при тебе, истинската ми родина ме зове, аз съм **и** се заклея във вярност.“ Нима Йохана можеше да го разбере? Да я лиши от утехата на гроба си?

Няма как да го премълчи, няма време за премълчаване, а Мари – Мари трябва да свиква с ужаса отсега. Предчувствието е в него и го принуждава да действа, колкото и абсурдно да звучи това отстрани. Колкото и мъчителен да бе разговорът с Мари, все пак в един миг приключи. Пепелявосивите мъгли на предчувствията се бяха уталожили, не че бяха изчезнали, но някак, говорейки с Мари, той ги бе опитомил. И в този миг, намирайки се сякаш накрая на света, Вселената се настани пред погледа му под образа на неговото вълшебно Княжество. Княжество от това, което беше направил в годините си на князуване. Според желанията му се движеха картините, всяка една по своя траектория. Катереше се по Балкана, а сабията му в ножницата бе замръзнала и не можеше да я изтегли. Нозете му се носеха в някакъв танц и дъските на пода странно скърцаха, в ръцете му бе ръката на сестра му. Изпречваше се току-що построения Военен клуб, Народното събрание, градината на Шевалас. Когато застана под крилото на ангела в древната църква “Свети Георги”, усети как покоят най-сетне се разлива по вените му, благославяйки. Рече си: „Ето кой ще ме придружава тук из пътищата ми. Това ще е моят български ангел.“ на него се молеше, на него се отчиташе. Както го беше рекъл българският Ботев: „Подкрепи и мен ръката.“ Немският народ нямаше робства, но нямаше и Ботев. Под крилото на ангела от „Свети Георги“ предчувствията на неспокойствието се изместиха от чувството, че тази земя го приемаше, одобряваше и приютяваше. Най-сетне бе на сигурно място.

И той се усети носен от ръцете на тълпите в България, носен от така познатия му възторг както след завръщането му от Рени, минаваше по улиците на Русчук, по улиците на Търново, държаха го ръцете на поборниците в Пловдив. Сетивата му възприемаха грапавостта на кожата, твърдостта на кокалчетата, остротата на ноктите. Сърмите от носиите плющяха като камшици и съскаха като змии в прегоряло от

лятна нега стърнище. Носеха тленните му останки, над него летеше ангелът от ротондата „Свети Георги“.

И се мерна мисълта: „За един живот това стига.“ В далечината се мержелееше и Арката с иконите и портретите на Георги Данчов. “Аз съм пак един от вас”- чуваше се да казва. Припомни си “Панчатантра” : “И дано душата ти не се опияни от славата при мисълта: “Аз получих царство!” И то какво вълшебно царство! В това вълшебно царство красотата го докосна като най-чист звук, откъснал се от снежните върхове на Балкана.

Пътуват с Мари по Канале Гранде, плъзгат се гондолите на душите , душите се търсят и разминават вече извън времето. Сред гондолите се смесват светлините на петдесетината лодки и кораби край Варна по черното невидимо море, които ги приветстват - блуждаещите светлини на изгубени души. „Напразно се дирят – мерва се в уталоженото му сякаш между двата свята съзнание. - Всяка душа си има свой път във вечността.“ Гледката на светлините на незнайните души във Венеция свива сърцето му при последната им среща с Мари. Най-последната от всички срещи, другата вече ще е горе. Ще се намерят ли душите, които така мълвяха – Кой ще ни спаси? Не бяха ли това и техните души.

Рече си: “Да, аз получих царство, но само скъпата ми сестра знае с какво колебание приех този дар. Човек трябваше да е съзрял за даровете на съдбата.” Сега би оценил много по-добре този подарък на съдбата от onzi mig, когато в Търново му сложиха короната. Защото сега знаеше колко обича това царство, всеки негов камък, всеки негов твърдоглав поданик с глава-камък. “Я да видим що се цепихте от нашето царство вие от Княжеството? -му бе казал онзи старец, другарят на капитан Райчо Николов в Пловдив. - Трябва да ти говоря като на господар. Ако заобичаш България като Райчо, значи ще има поспешение царството ти. Само тогаз. Като големците в чужбина разберат, че има Съединение, ще разберат, че има български народ. Като разберат, че има български народ, ще се сетят и за българите, дето са напъдени отвън нея.”

Сигурно много го обича това негово вълшебно царство-господарство, че иска той да му дари себе си, когато ще е само песъчинка от пясъка и камък от камъка. Ще бъде българска песъчинка от българския пясък, камъче от българския камък. „Моят любезен народ“ го засипа с подаръци, той сега щеше да им подари окончателно себе си. А децата

му с българските си имена щяха да са млади български принцове и принцеси при Крума и при Асена.

При последната разходка по Канале Гранде отнякъде зазвучава мелодията, която му свири военният оркестър в България Stella confidente, люлеят се водите на Черното, Гостоприемното море край нос Евксинус - Сандрово, той си е отново в Сандрово, той си е отново у дома. Хвърля жълтици на гондолиера, вече може да отпътува нататък по Евксински Понт, Гостоприемното море ще си го приеме. Една монета за един друг лодкар – да си плати пътя към отвъдното.

ФРАНЦОЙЗ И ДРУГИТЕ

Игрите им с Францойз, Лудвиг и Хайнрих. Оловните войничета излизат от кутиите и тръгват по бойните полета на Прусия и Франция, понякога се намесват войните на Херман срещу римляните и цялата римска армия е обсадена и унищожена, после Цезар настъпва срещу златото на даките и избиването е повсеместно. А сетне оловните войничета стават истински хора от Сръбско-българската война и походът им от толкова километра за едно денонощие не е повторен от никого. И, разбира се, флотата и адмирал Нелсън начело, Лудвиговият адмирал Нелсън, те с Францойз и другите всеки ден са в ролите на нови герои, само Лудвиг е закотвен навеки при своя адмирал, той ще е адмирал Нелсън, но без Трафалгар.

Неуморни са оловните войничета, неуморни са братята Батенберг. Едно тяло с осем крака. Ще ги помнят поляните, утъпкани от тях. Лудвиг е майсторил лодки от кората на бора преди да се качи на 14 години в една от тях и да потегли към бъдещето си непременно на адмирал. Новоизлюпеният морски офицер бе тъкмо на кораба „Виктория“ на Нелсън. Развали им игрите със своето заминаване в британската армия. И ако лицата им да лепнеха едно о друго, всеки започна да размотава своето кълбо на съдбата, и светът става лабиринт, в който всеки си имаше свой изход. Изведнъж топката на детските игри бе заменена с топката на световната политика. И когато бяха от различни страни на барикадата, трябваше да дават обяснения, че не са водени от братските си чувства, а само от верността към своята армия. Но братската прегръдка все така си ги държи през пространствата. И когато Лудвиг е с него в княжеската му обиколка през Турция, Кипър и Светите земи, неговият всезнаещ поглед лепне по княжеските му очи, чрез него гледа и разбира. Лудвиг е човекът на стоте вятъра, на четирите посоки на

света. Но никой безкрай не е безгрижен, ако го достигаш с военна флота. А българите не са забравили Източния въпрос и ролята на кралица Виктория в него, те живеят още в реалността на Източния въпрос и тези, които симпатизират на Лудвиг, му симпатизират заради Гладстон, а тези, които го ненавиждат, го ненавиждат заради Дизраели.

С Францойз са си от близки по-близки – делят една любов – към България. Когато насочват дулата на револверите към слепоочията им, те с Францойз разбират, че любовта им към България няма да остане ненаказана. Да бяха пленени в бой от врага, щяха да са запазили достойнството си. Но каква чест може да има един командир, пленен от собствена войска? В дупката на този зловещ миг потънаха победите на всички изминали години. В тази дупка хлътна всичко, свършено в името на България. България ги третираше като врагове. Не физическото страдание и страхът бяха непоносими при пленяването, а страданието от мисълта, че за България бяха врагове. България ги бе предала като ги бе обявила за предатели. Затова вместо „Аз абдикирам“ Князът бе написал : „Бог да пази България!“ Бог да я пазеше от самата нея. От неверността на най-верните офицери като Бендерев и Груев. И Князът вече не можеше да храни излюзията, че оръжията са вдигнати за салют в негова чест. „България не ви е предала. Те не са България!“ - Откънтя от Търново гласът на Стамболов.

Плениха Францойз и го отвлече. Потъна Францойз в морето не, а в океана от златно жито, което в такова упоение изчисляваше. „Погледни какъв износ! За Австро-Унгария, за Румъния и Русия. България може да храни цяла Европа. Както го е и правила още от времето, когато тук са дошли фино-уралските българи. Погледни статистиките, как след Освобождението са си купували чифлиците, а са можели просто да ги заграбят. Но не, те са ги купували. Правели са си селски кооперативи, за да купят няколко собственика един голям чифлик, после са ги парцелирали. Но никакви 10000 декара на един човек! Нито един от тях не притежава това, което има един наш едър земевладелец. Те не искат едри земевладелци, те искат всичко да е на всички. Затова нямат и едри капиталисти. Но затова пък при тях нямащата нищо класа е непозната секта. И златните им левчета са си от чисто злато и многобройни като житото. И няма никой, който да няма какво да яде. Е, това е икономическо чудо на страна след въстание и война.“

Францойз бе възпитан като човек на дълга. Като човек на дълга събирал сведения за икономиката на България, обикаляше ковачници и мелници, предачници и текстилни фабрики, оформяше за себе си и за

бъдещата си книга признаците на българското икономическо чудо, което бе довело до това, че дори и през 1878, годината на войната, приходите на България бяха по-големи от разходите с милиони. Обиколката им из Източна Румелия през 1886 за Францойз си беше чисто научно изследване. Розите го бяха напълно замаяли с уханието си, за Казанлъшко и Старо-Загорско разказваше така: „Разбираш ли - и къщите им, и тоалетните им, и сеното им ухае на рози. А знаеш ли колко труд изисква отглеждането на рози?“ А в Стара Загора му бяха показали дисертацията на онзи докторант по химия Сяров за историята на розите и розовото масло в България. Особено го бе впечатлил този Сяров с факта, че бе комай единствения българин, направил опит за освобождаване на Левски след арестуването му.

Плениха Францойз и се разсипа по пътя му всичкият гюлов цвят от Подбалкана и от Родопите, който берачките бяха натрупали в кошовете до казаните за дестилирането. За книгата си Францойз сам бе дестилирал гюлов цвят, за да му стане ясно изцяло производството. „Берачките на гюлов цвят на Феликс Каниц и неговата „Дунавска България“. Неговото обаче е Reisebericht, моето ще е „Икономическа история“, за да стане ясно колко богата страна е България, тъкмо защото богатството ѝ е справедливо разпределено. Железниците ѝ не са частни, както и голяма част от мините и от солниците. Затова и държавата е богата.“

„Ако не бах видял с очите си училищата на васална Източна Румелия, - разказваше след обиколката им през 1886, - нямаше и нямаше да повярвам, че може да се изгради такава фабрика за знания в една официално несвободна област. То не бяха земеделски училища, то не бяха дърводелски и гърнчарски. Но то е същото като занаятчийските им сдружения, няма начин в тях да достигнеш по-горната степен, ако не си минал през предишната, няма как да си част от еснафа, ако не произвеждаш почтено.“

Плененият Францойз гледа пушките и униформите на войниците, които са го задържали, той може да каже от коя фабрика е платът и от коя желязото. Но когато се преобърне колата, пътища много. Разнизали са се хиляди километрите железни пътища, разплели са се платовете и гайтаните, златните левчета като дъжд се сипят от скъсаната торба, но кълвачът на мисълта му чука като телеграфът в съседната стая, където се диктуват условията на абдикацията на брат му. И все пак: „Ако оживея, ще напиша книгата си. Книгата за една страна, в която богатството върви наред със справедливото му разпределение. Да се види в нашите страни, че може и по друг начин да става

икономическото развитие - без много малко богати и без много бедни.“

НЕДОСТИГНАТАТА ЛЮБИМА

Любимата, която е все по-далече. Любовта, която е в тебе и обектът на любовта, така недостижим. Рицарското поставяне на любимата на пиедестал, защото друг път към нея не ти е оставен. Виденията на чистата любов, която с интуицията си знае, че неудовлетворението на желанието ще е единствената награда. Замонашването чрез неизпълнимите желания. Самобичуването чрез чувства заради греха на неосъществената любов.

До рицарската терминология – гърнето с жлъч, което ври и прелива из европейските дворове. Слуховете за българския Княз, който не се жени по определени причини – има срамна болест, предпочита момченца. Враговете му го достигат навсякъде чрез слуховите. Слуховете ще се прибавят към топката политически интереси и ще приготвят експлозива, който ще направи на парчета мечтите им, неговите и на Морета.

Както и да е завършило всичко, никой няма да може да изтрие Морета от съзнанието му като обект на желанието. Дори и по-сетнешната му съпруга. Желанието остава да плува като лилия в бездънното езеро на душата му, лилията протяга листата на цвета си и изплува лунна и сомнамбулна, когато никой не я е чакал. Морета – образ на желанието и на падението му. Тя самата - стъклопис от готическа катедрала, издълженото очи, кобалтовото синьо, розата на устните като мраморната роза над портата на катедралата.

Онова „Не още“ в нейните и неговите очи. Молбата за милост – обичам те и нищо не мога да направя, смили се над мене. Плахостта на Морета като изживяване на желанието само като желание. Искриците от фойерверка на радостта от това, че са заедно, се изтегляха като лъкове до нетърпим копнеж. За този миг и за следващите мигове в следващите години извисяването и умножаването на желанието е насладата. Дълго време нищо не беше уговарвано, за да не бъде омърсено. Сякаш платоничната любов имаше по-голям заряд от чувственост и от брачната. Сливането на телата чрез фантазиите. Срещите – толкова случайни като засрещането на светлинни прашинки в Космоса. Придвижването през времето чрез мечтата за среща. Случките се случваха само, за да са в един миг дъх в дъх.

Красотата е най-надеждният капан. В подобна платонична връзка има и безспорна болезненост. Мечтата е обсебила живота ти и те държи

надалече от истинския живот. Но кой има право освен тебе да определи кой е действителният ти живот? Не е ли най-истинският ти живот този, който живее душата ти? Копнежът ти е най-автентичното и съществуване. Тайната на подобни платонични обвързаности е тъкмо неподозиранията енергия на душата. Тя може да издържи като парна машина хиляди атмосфери налягане.

А заменянето на любовенето само с копнеж не беше ли инстинктивно приемане на възможното и отказ от невъзможното? Нима и той, и тя не знаеха, че съдбите им бяха в чужди ръце? Нима в копнежа и липсата на бунт срещу обстоятелствата не беше меланхоличното им приемане? Възжелаването на любимата и издигането ѝ в небесата, така че да не можеш да я достигнеш. Дори и да разчиташ в очите ѝ „Вземи ме“ да не протегнеш ръце към нея, да оставаш само в огнената планета на желанието. Да започнеш да разбираш небесната любов на Свети Валентин.

Влюбването на една принцеса. Една принцеса зад решетки. Дъщерите в благородническите дворове са най-добре пазените затворнички по света, затворнички по рождение. Те се раждат зад решетки. Решетките – благородническите титли, указващи с рождението килията, в която можеш да растеш и се венчаваш. Според килията на раждането ти – женитбата. Ако, разбира се, не си определена за замонашване.

Замонашването пък е най-сигурният начин за нераздробяване на наследството, което преминава в мъжките наследници. Колцина имат куража на една принцеса Паулине от графство Липпе, за да наденат дрехата на абсолютната независимост вместо монашеската дреха и да тръгнат да управляват графство. Или куража на леля му, английската кралица Виктория, определила сама съпруга си, въпреки че неговата рожденна килия се е намирала на много по-нисък етаж. Виктория-Морета няма характера на кралица Виктория. Нейната съпротива – оттеглянето зад ледена непристъпност, която демонстрира – това си е мое лично пространство и вие нямате място в него. Управителите на чужди животи обаче най-малко се трогват от съдържаност и резервираност. Колкото времето минава дори след тайния им годеж, толкова по-недвусмислен става отреденият им дял на полуобещания и държани в тайна обречения и срещи. Една любов в нелегалност. Злоупотребата с любовта им – едни аристократки са добрите феи, уреждащи годежа им, други аристократи заедно с канцлери и императори предотвратяват женитбата им.

Любовта им – златната топка, която си подхвърлят за забавление царските и кралски дворове на Европа. А Бисмарк изритва топката в

небитието: „Това безразсъдно, разглезено момченце няма да ни довлече беди с прищявките си. Не разбра, че сам не струва нищо за Германия, за нас важи Русия, а не неговите пориви за размножаване!“

И сетне ботушите на кайзера маршируват над облачните селения на любовта им, все още пронизвани от лъчите на надеждата. Възжелалият трябва да бъде посрамен за желанието си, да бъде наказан за горделивостта да проявява права над пруска принцеса, той - Князът на смешното и жалко балканско Княжество - трябва да бъде направен смешен и жалък пред всички. А любовните чаршафи на желанието му се размахват пред света – подпиши, че не си достоен, подпиши, че се отказваш от това, което никога няма да ти принадлежи. Подпишеш или не, ти оставаш в историята като нещастно влюбеният, над когото светът може да се смее на воля.

Той - в ролята на лисицата, която се отказва от гроздето, понеже е високо, а казва, че то просто е кисело. Той като фигура на Езопова басня, не на Шекспирова трагедия. И любовта, която няма право да отглежда в сърцето си без официално разрешение на кайзера, и гордостта му, която не бива да е несъобразена с ниския му ранг пред императорите и кайзерите, се връщат с бясна скорост обратно срещу му като непредпазливо хвърлен бумеранг и му нанасят рани, които могат единствено мълчаливо да плачат вместо него.

19.03.1885 – денят на всеевропейският му позор. Удостоен е след месеци, месеци гърчене в лапите на руските генерали, чиновници, сановници и царски двор от депеша от Берлин. Самият кайзер му пише писмо. И в него поканата – Князът да се откаже писмено – „Аз, долуподписаният, се отказвам да искам ръката на пруската принцеса. Декларирам, че никога няма да **й** досаждам с безплодните си чувства.“ Освен предложение за писмен отказ в писмото има покана и за сделка. Като всяко уважавано високоблагородно семейство и това е помислило за обезщетяването му за преживените емоционални болки и страдания. Сделката – откажи се, ние ще ти помогнем в унижението да измолиш отново благоволенieto на руския цар.

Плющят като байряци интимните чаршафи на любовта му с Морета, всеки може да храни по тях.

През омразите една тънка ръка с прозрачна кожа се протяга към него, на пръста **й** е сложен пръстенът на годежната му целувка. Тайният годеж с пруската принцеса се е превърнал в общеевропейска тайна. И стотици усти я дъвчат и предъвкват, пухкави, месести, влажни устни на

принцеси, кралици, императрици, дворцови дами. Как се съхранява една страст, сервирана като блюдо върху сребърните подноси и порцелани на цяла Европа? Понякога се пита – кой се прегръща, те двамата ли или персонажите, излезли от устите на клюката. Усеща, че без да иска, започва да контролира спонтанността си. Какво ли не измисля човек да превърне чуждото щастие в нещастие, да обяви щастieto за грешка. Бедни, бедни, Александър , бедна ми Морета, сантименталността е също начин на манипулиране и изкривяване на нещата. Страстта на мъжа и жената не може да остане до въздишките, до кичура подарена коса, до думите. Природата иска доказателство за любовта. Доказателството на сливането. Без забравата всичко останало е натрупване на напрежение, взаимно измъчване с насладата, която може да бъде подарена, но не е. Чуждото тяло е райската река, то съществува заради твоето, за да се гмурнеш в него. Това, че определените едно за друго тела никога няма да потънат едно в друго, е катастрофа с размерите на природно бедствие. Самата природа е уязвена в сърцето от несливането им. Никога няма да излетят от телата им райските птици.

В нея е събран светът, който само тя може да му даде. И пак целувки избухват между маршируващите над небесните им сфери ботуши . Изчаква, появява се неканен напук на всякакви етикети, организира с чужда помощ тайни срещи. Гodeжът им с давност още от 1883 обаче е камък, който не се яде. Морета е готова на всякакви рискове в „аферата Батенберг,, , всъщност младата принцеса има смелостта на безразсъден авантюрист, но той ще я спре. Тайният гodeж няма да стане тайна венчавка. Любовта им е вече обречена на черните ветрове.

Спускане – дълбоко, дълбоко в спомена на тялото му за Морета. Издължената извивка на врата **й**, обсипвана от целувките му, над която се навежда да получи целувка и копнеещото плодче на главата **й**, къдриците **й** са навити на масури около пръстите му и се движат като змийчета заедно с танца на прегръдката им. Страшно обича да рисува тази извивка с целувки, тя е извивката на вратовете на конете, които Морета язди. Ездачката, обзидила страстта. Тя е Морета, за да няма нищо общо с кралиците и кронпринцесите, тя е самата страст.

Продължава с целувките по кадифяната мекота на кръглите източени ръце отвътре, запазили особена топлина, по замръзналото езеро на деколтето, под което мърдат белите козички от „Песен на песните“, мърдат и го гледат с тъмни очи. Какво общо имаме ние, питат те, какво общо имат крачетата, които в прегръдките му се премятат като лунатични риби, нозете, които се плъзгат сега по балната зала на

въздуха и изписват пируети сред тъмнината на любовна нощ, със „Staatsräson“? Какъв „Staatsräson“, познава топлината на втечнената пещера на целуващата се уста, кой да обясни на тръпките, накокошили плътта, „dem Leib“, какво означава „Staatsräson“, какво означава за копнежа на сливането чуждата намеса, проклетите думи? И каменните истукани на кацлери и кайзери, надвиснали заплашителни над любовното им ложе, канещи се да превърнат и него в бойно поле. Над прегръдките им, изтерзаващи ги с желание, е задушавашата прегръдка на каменните замъци, на всички царствени лели и чичовци, на димящото в серни димища царство на слуховете, на вампирите и таласъмните. „Не отваряй очите, които си притворила, Морета, при целувката, за да не ги съзреш.“ Докато се целуват, все някой ломоти зад гърба му - „непрокопсаник, развратник, развейпрах, заразен от венерически болести, мошеник, правещ кариера чрез евентуална женитба“. Как прелитащият бриз на желанието да съхрани себе си от тези военни фрази, пуснати като армия насреща му от канцлерът: „Забранявам! Не разрешавам! Тази сватба е невъзможна от гледна точка на Германия.“ Побеснялото втурването на две тела едно към друго и празните фрази – Германия, Русия. Сеирджиите залагат – любовници ли са вече или не. За влюбеността няма нужда да залагат – тя ще им избодне очите.

Усеща навсякъде дъха на канцлерските съгледвачи, докладват за целувките, думите, жестовите. Параноята е вече част от ежедневието му. Докато я докосва и формите на тялото му се наместват във формите на нейното, така че мозъкът е само избухвания на екстаза, мисълта му все мълви „Нас ни наблюдават.“ А смелостта на Морета тъжно разпалва угризенията му. Отхвърленият от немския канцлер и от Германия, и от Русия, и незнайно още от кого, е само той, той е неприемливият, той е демонът, тя е нежната плячка, която трябва да бъде измъкната от лапите му. И годежът е таен тъкмо заради неприемливата му личност. Такъв ли годеж заслужава една пруска принцеса, такава ли любов-мъчение? И отчаянието размахва крила, човката му е изкълвала душите. И му се струва, че се слива със слуховете и вече е такъв, какъвто те го представят. Злодей, който е виновен за агонията на страстта, която не бива да бъде изживяна.

А край всяка прегръдка се провеждаха сякаш военни маневри. „Как да те предпаза от мишите войски, от зъбите на гризачите, мила, как да ти подаря земята като ми я отмъкват изпод краката. Създадох ти толкова грижи и неприятности.“ - шепнеше съзнанието му, втръчено в отчаянието. Зрението и слухът му се изостриха до невъзможност

опитваха се да ги предпазят, а му създаваха неவிжданo напрежение. И той се превръщаше в шпионин на самия себе си, който душеше за нови обиди. И те не закъсняваха, докато си крадяха неразрешено щастие като плодове по дърветата. И винаги този, който мълвеше “Да не рискуваме”, бе не тя, а той. Стискаха се в прегръдките си и чакаха негласно да мине лошото време във и съдбата да се усмихне. Усмивка на съдбата в стиснатите челюсти отгоре им?

Видението **й** бе ослепително, докато към телата им летяха камъни и пръски кал. Любовта се превръщаше в зрелище. И как можеше да **й** даде закрила, когато връзката **й** с него я превръщаше в жертва? Всяко тяхно желание бе сякаш предварително омерзено от тълпата. Князът бе възневидил публиката, но публиката надделя. Рицарят искаше да коленичи пред любимата, да я моли за извинение за проклетата си участ, която се стоварваше и върху нея. Любим, носещ проклетие. Въпросът му за тайния годеж с Виктория Пруска се бе превърнал в част от Българския въпрос. Докато Князът е в Дармщат след абдикацията, немският райхскайзер е поканен на аудиенция при Бисмарк. Канцлерът му съобщава времето, откакто съществува този годеж – три години – и заключението си за него, едно държавно заключение - “напълно безперспективен.” Така го е решил канцлерът и затова годежът ще е без никаква перспектива да стане брак. Канцлерът великодушно обявява, че разтрогването на годежа е във взаимен интерес на двете страни. Князът бе посъветван от канцлера да “освободи pro forma” принцеса Виктория от годежа за “по-добри времена”, които нямаше как да дойдат, щом бяха двамата третираны от канцлера като лични негови крепостни. Виктория-Морета, защо си принцеса, само за да се засели тъгата ли в нас?

Обидите имат кървави муцуни и не можеш да се отървеш от тях. А обвързаното му положение на Княз, зависещ от поне три царства, налагаше при обидите да се покланя на вси посоки, да забравя що е гордост и да не отвръща.

И кайзерът в упоение го шиба ли, шиба с интимното белъо на чувствата му. Аферата Батенберг претърпява световно фиаско. А Морета трябва единствено да покаже публично, че чувства към този случайно познат местен владетел в някакви сумрачни Балканы няма и никога не е имала. Възжеланата не може да остане възжелана. Това е най-тежкото му преживяване – от един момент нататък му е отнет копнежът. Сред помията, излята отгоре им, не може вече да мечтае. Изведнъж пиедесталът в небесата е пуст. На него не седи никой. И небесата

стават също пустош. В този момент няма сили да си каже – пуст до следващото влюбване. Нито е готов да излъже пред себе си, да представи интереса си към Морета само и единствено като възможност, посочена му от леля му, английската кралица Виктория. Нищо, че за пред публиката заяви незаинтересованост от подобна връзка. Всъщност всяка негова дума срещу любовта им бе самонараняване без наличие на лек.

Оставаше възможността да мрази – кого по-първо – канцлера или кайзера, Русия ли, Германия ли или просто съдбата?

Една любов наистина може да се превърне в бойно поле и да вземе кръвави жертви. Усеща се съсипан без възможност за изход.

АЛЕКСАНДРОВЦИТЕ

Александър Велики, Сашко, государя император, Алеко паша. И той, приказният принц на приказното царство. Толкова много Александровци на в живота му. Един император Александър III, голям като империята си. Един цар, колкото целия свят. Планетата земя като неговата глава. Планетата се върти. Чудовищната глава се върти. И всичко изгрява и залязва според нея. Къде можеш да избягаш, принце Александър, от този Александър Вседържител? На портата на всяка твоя мисъл се възправят неговите цензори. Пияни генерали като цербери на твоите мисли. Всички пътища и пътеки до твоя народ са завардени от тях. Не може пиле да прехвъркне - камо ли мисъл.

Нагайките като водачи на мисли. Главата-планета повръща думи. Думите на заповеди. Государят така разпореда да се мисли. Или хич да не се мисли. Чрез безчестията си безчестници. Заповедите му се нанизват по нозете ти като вериги. Вериги на заточеник в собственото си Княжество. Веригите дрънчат, а ногите не се помръдват. Главата се хили. Думите са камъни върху бедната му глава. Боже, какво му дойде до главата! Царство-господарство, омотано пак във вериги. Подритват го генералите. Същите, с които смяташе да управлява. Подритват неговата собствена добре отглеждана глава. И каква болка, боже, каква болка. Запретените мисли в главата му се разпадат на видения.

Съновидения деня и нощта.

И той, Александър - храброто оловно войниче от детството му – си спомня детството, в което главата му беше само глава, не нечия мишена. Храброто оловно войниче, изритано в локвата, в която е много, много тъмно. Защото отгоре му е сянката на Каменния гост-Императора. Тежи отгоре му по всяко време.

На Балканите, ей там зад тъгла, е другият Александър, валия ли, губернатор ли, Алеко паша. Разхожда се с достолепни като заплатата му стъпки в двора на градината си. Сякаш е пристигнал в Румелията за тези разходки, за нищо друго. Ако може да не го закачат с разни бунтулуци и съединения, ще е щастлив в градинката в двора си. Само от време на време умилно хвърля поглед на жена си, дали вярно го следва. Тепа ли след него, всичката е наред. Но Князът забелязва димната фигура на един разтерзан поп да вика унуката си. Попът се казваше някак, името го пишеше в учебниците – Софроний Врачански. Попът галеше унуката си нейде от преизподните на времето. Унуката обаче думичка не вдяваше. Унуката владееше сума ти езици за кариерата, но езикът на дядо си не знаеше. Не беше будала да го учи. Де да е знаел, че от турски дипломат и виден фанариотин ще става български паша. На никакви дядовци сметка няма да дава. А той, Александър, оловното войниче, без да е българска унука, може да каже като Петър Велики пред Реймското Евангелие: „Всичко разбирам, мога да го чета!“ Константин Стоилов е неговият език. Протяга се от устата му, изговаря вътре в него думите на чуждия език, дето му е станал майчин и бащин. Може да каже: Оплакнах си очите. Наквасих си устата. И – Какво се халосваш, Александре, по-скоро, принце датски, ти, Хамлете на вечното съмнение, ти си син на Дания, в която има нещо гнило, не на Хесенския двор. Толкова му е майчин и бащин българският език, че и името на първия крал на франките Хилдерих му се струва, че носи българско име/справка – Исперих/. Езикът ще го доведе до величието на тази страна, в която чертог , онгъл и орда са останали почти само в езика. Величието **й**, което така го плаши до смърт. Хесенският оловен войник е възпитаван за крал от приказките. Не да гази сред трупове. А щом стъпи на тази земя, тъкмо това трябваше да прави. Сетне му пълнеха главата с кървави гледки, от които губеше сън и покой. Трябваше да приеме трагедиите на тази земя, за да приеме величието **й**. Но кралската му особа се съпротивляваше, плашеше се и отхвърляше възможността да мисли за сто вериги роби и за главите на комитите. С Мари бяха мечтали да изградят дворец от идеали, светски идеали за благородно царуване. Но никой не го е учил как да се справя с кървавата памет на тази земя. Как да живее с тези гледки. И геният им, и той нямаше нищо общо с придворния съветник Гъоте - някакъв просяк, развяващ стиховете си като дрипите си. „Нехранимайка излезе“ - в хор скандира народът му и пее песните му като народни и хич понятие си няма, че са негови. А от

това синьо небе на очите на Апостола им никъде не можеш да се скриеш. Обесеното му тяло е махалото в небето, което отмерва времето. И за всяка негова княжеска стъпка му врат лицето му неговия образ. Какво ще каже Левски! Какъв ти Левски, съпротивляваше се светското в него. Левски беше религия, той обаче искаше да изгражда модерност. Какво по-модерно от неговото „Времето е в нас и ние сме във времето“ – Стоилов и Стамболов се грижеха за обучението му в българска история. Законодатели, които му сочеха за закон все хора извън закона. Хора само със свобода за закон. Ей го и Захари Стоянов, лумка камбаните и самоварите и го гони с камшици от думи. Страната Аркадия, страната на вампирите. Кукери потропват хоро, чанове дрънчат по поясите им, чанове от черепи. Нещо такова трябва да е сънувал, когато го събудиха щикове. Не може просто по бебешки блажено да е спал. Сънят му - сънят за ламята с хилядите глави.

ЖЕЛАНИЕТО ЗА КОЛОНИЗИРАНЕ

Не ли това желание го свали от престола? Желанието у част от българите на всяка цена да бъдат колонизирани. Да са част от една велика империя. Сега това беше не Османската империя, а Руската. Колония, ама в Империя, все една коя. Ако Германия или Австро-Унгария ги беше гушнала под крилото си, те и тогава щяха да са доволни и щастливи. На топличко. Не щат да са свободни без империя. Не знае дали бти септември беше най-българското дело от новата история, но това беше неговото лично най-българско дело. Вместо да се продаде за обичта и признанието на Великите сили и да се откаже от Съединението, той действа единствено като българин. Всички Велики сили до една очакваха от него да се покаже като техен представител в дивата балканска страна. Той обаче се показва като див българин в момента, в който Великите сили канеха султана да влезе в правата си, а една от тях каза на сърбите, че сега е моментът за ликвидиране на България.

Благодарността на възмечталите несвобода се стовари отгоре му сякаш тъкмо защото действа като свободен българин, снабден с духа на комитите. Беше наказан за това, че бе станал чистокръвен българин, който разпознава кой му е брат и кой – враг. Когато диреше руските генерали за съюзници срещу хора като Захари Стоянов, бе още далеч от това българско състояние на духа. Омразата срещу му дойде от това – че не зачиташе тяхното страстно желание да бъдат колонизирани от

Русия. Това желание за колонизиране под една или друга форма, от една или друга империя, бе жилаво в българската душа. То беше същият онзи мерак на чорбаджиите да не бъдат закачани от комитите, за да продължават да забогатяват от Османската империя. Любовта към Русия, ако и най-масовата форма на желание за колонизиране, не беше единствената, поклонниците на Франция искаха на часа да видят Франция сюзерен, ако ще и на целите Балкани, та със своето назнайване на френски да имат предимството на управляващи. Не бяха малко и германофилите, които очакваха от него да доведе Бисмарка при тях, независимо какво Бисмарка бе изрекъл хулително за българите. Разсъждението беше съвсем просто – една водеща нация като се присъедини към друга водеща нация, става също нация командабашийка. Келепирът се свързваше в много глави с едно славно колонизиране. Като най-любимата империя-колонизаторка беше Руската, щом беше победила в боя вековната Османска империя, най-добре беше да ги осинови завинаги и да ги брани под крилото си, включително от разни там застъпници на свободата. През Сръбско-българската война само тези радетели за колонизация се бяха втели в морето на свободните хора, но твърде за кратко. След войната всичко си беше дошло на мястото и русофилите бяха усетили, че България-победителката тръгва в съвсем нова посока на независимост. А тя ги отдалечаваше неспасяемо от възжеланото колонизиране, затова Бендерев трябваше да действа.

И защо бе тази огромна бездна между прясно омесеното тесто на политиците и народа, от който току-що бяха излезнали? Какво беше туй ширнало се безчестие сред политиците, то не беше трупано векове в една обособена каста или класа, то се бе появило в мига, в който се бяха отделили от народа и се бяха обявили за нещо различно от него, нещо което трябваше да натрупа имане, власт и слава на часа. „Царю, не четеш достатъчно, усъвършенствай българския – рече му един селски даскал, - прочети какво е писал Ботев за карловските чорбаджии, тогава няма да се чудиш откъде таз мерзавщина.“

Приятелите му го приканват да хване бика за рогата, сам да изгони този или онзи министър, сякаш бика или рогата му не са много по-далече – в Русия.

Детството на принц, чашките на цветята се пълнят с поезия. Близките ти палят светлините - ярки и мамещи - на бъдещето ти. Танцуват светлините пред очите ти и те чакат да ги обединиш в нещо бляскаво. Лицата, които ще срещнеш, ще заменят лицата на близките ти, все тъй

ласкави и загрижени.”Хареса ли ти така?” - гаят те гласовете им. И - “Ще бъде все така.”

Какъв заговор, най-страшният заговор в живота му! Мълчанието за раните, които ще му бъдат нанесени. Мълчанието за живота като понасяне на рани и обиди. Защо всеки те учи как да живееш, когато си щастлив, а никой - за живота всред омрази?

Обидите – майсторите на отрова и на задушавачи примки знаят как да ти „пуснат кръвчицата“, изтичащата кръв на чувствата. След първите обиди смяташ, че никаква отрова повече не можеш да понесеш. А сетне узнаваш, че отровата е все в малка доза, недостатъчна да убие тялото, но способна да парализира душата. Защо не е предполагал, че тялото му е така могъщо, за да се справи със затварянето в клетката на чуждите интереси, нараняванията, отровите? При следващите удари си казва ”Пак ли тези безсмислени омрази?”, но знае вече как да реагира, как кръвта му да поеме отровата, да я разтвори в морето си, за да я неутрализира. Точно като на война – след първите битки автоматично налучкваш как да стреляш и как да се пазиш.

Зачеркват го от някакви списъци – за рангове и военни звания. Не получава ордени, които си е извоювал. Канцлерът отваря уста по повод на личността му, за да изрази омразата и презрението си. Цялото канцлерско величие е една щракаща паст на акула. Една тракаща желязна челюст от заводите на Круп, която изплюва поредните куршуми срещу му.

Онова “Давам половин кралство за един кон” при канцлера гласеше “Давам онова смешно българско Княжество за един грош всекиму, за да не е онзи палячо начело му.” От государя-императора пък се чуваше: “Вземам цяла България срещу едно Освобождение!” Незнайната злост на бедствието, наречено “Александър III”, чукът който се стоварва по княжеската глава, колкото по-често, толкова по-весело за Сашко в Москва. Тукашният Сашко трябва да си наляга парцалите. И да си прибира парцалите, за да се омете. Боже, колко добре знайва български.

Едни българи са съвсем други българи. Съединението ще стане, но как ще се обединят едните българи с другите. Българите, които искат да запокитят товара на тежката участ да си българин и онези, за които тази тежест е скъпоценна?

Подлостта, в която беше топнат и вреше от мига, в който бе обявен за Княз. Народът бе склонен на невиджани екзалтации за момчето, което натоварваше с бащинската роля, политици от всички краски и шарки бяха готови на невиджани мерзавщини към чужденеца, заел мястото,

за което всеки от тях подсъзнателно бълнуваше. Що като бяха тъй лесно се пръкнали политици, защо да не станеха и князе, графове, царе и императори. Понякога Князът гледаше да омаловажи случващото се в Княжеството му, съгъстяването на армиите на мрака срещу му : „Туй са само магари.“ Ама и той не си вярваше, защото пред очите му бяха все едни мили и родни картинки. Живот като на картинка.

Като зад стъкло съзираше да се плъзгат всякакви хора с шпионски очи, с физиономии, изкривени от омраза, те го мразеха според българския израз и „в червата“, затова лицата им бяха жълти и черни като жлъчка, а въздухът край тях вонеше. Как се омилостивяваше такава омраза, как се придумваше към замлъкване. Как да се чувстваше едно с тях?

Омразата върху тази земя е повече от земята. А тук земята е много, все тлъста и топла, готова веднага да изстреля нагоре стръкчетата на житата. Омразата, която се стеле отгоре ѝ, е също тлъста и тежка, усуква се като гъжва около нозете ти, не можеш от нея да крачиш.

Топличка и плодородна е омразата, пръква винаги нови омрази. Хората с кривите като от зъбобол физиономии щъкат неуморно, а перата върху бюрата им скърцат. Вижда ги да редят мазхарите си. Подписват писмени задължения пред Кояндър: „Заклевам се пред Матушка Русия да действам с душа и сърце за изритването на немския Княз.“ Само ако се подпишат, ще бъдат броени за патриоти. Патриотизмът се мери по силата на ритника, който са приготвили за него. „Надо вигнат его“ - гърми и тънти из всичките му български и европейски пътища, слуховете са пуснати като кучета на глутници пред стъпките му. И докато той пътува по държавни дела навън, техни пратеници ходят към Дания или Русия да разрешават „династическия въпрос“, сиреч да си дирят друг, послушен Княз. А слуховете, разпратени на вси страни, му съобщават, че в страната му има размирици заради чуждия Княз, че никой не го бръсне в неговата страна за слива и затова той се влачи като просяк из Европата, дано някой го забележи.

Може да се види и коленичил, посипал главата си с пепел, молещ съда, над който стърчи обвиняващата фигура на Димитър Петков – Свирката. Той, каещият се за греховете си Йов, трябва да измоли живота си:

„Простете ми, врагушки, че крадох, та крадох, че злоупотребявах от всякъде с парите на Княжеството, простете ми за проститутките, от които хванах венерически болести, та на, сега не мога да се оженя.“ Що насъскан народ вярваше на такива слухове и се озверяваше срещу му и нищо друго не възжелаваше така силно, както това да бъде наказан Княза за греховете, които слуховете му бяха преписали.

И друго пишеха чевръстите пръстчета на хората с глави от демоните на Гойя – заплашителни писма. Ако издадеше заплашителните писма, които бе получил, щеше да се получи по-дебел от Библията том. Заплашителните писма на мерзавците, които го приканваха: „Взимай си чукалата и дим да те няма“, едни такива невнятни изрази, които носеше за разгадаване при Константин Стоилов, а Стоилов изохкваше : „Същите като заплашителните пасквили срещу ми, срещу Каравелова, не се спират пред нищо. Ох, ще ида аз в Македония да водя там достоен живот, да съм далеко от тази смрад. Да се бия за свобода, не да гина в блато.“ И добавя неразбираемото „Все този мюзевирлък“, дето вика Каравелов.“ „Що е туй?“ -попита Князът. „Ами ето туй!“ - размахва в страшен гняв кроткият Стоилов книжния парцал. Не го е виждал Князът такъв, очите изблещени, мустаците щръкнали като саби: „Зарязвам всичко, с тази сган политика няма да деля. Македония, отивам в Македонията! Там глава да загубя, но не тук акъл!“ Какво по-обяснимо сетне от молбите, непрекъснатите молби на Стоилов да бъде освободен от министерстване.“ Не мога да се боря с толкова подли хора!“ Не бе ли това вариант на неговото княжеско: „Ще абдикирам“, не беше то от времето на преврата, далеч по-рано беше то. Още от най-първата година като Княз.

Стоилов мечтае за емиграция в Македония по същите причини, по които той замечта за абдикация. Тази история с абдикацията беше един затворен кръг, който все по-бързо се въртеше и го завихряше във въртопа си. Още от встъпването си в Княжеско достойнство бе запитван телеграфически – „Кога ще свиквате Велико Народно събрание, за да обявите абдикацията си?“ Вестниците залагаха на прогнозите си – колко щеше да се задържи немското Князче – месец, два, три, след трите месеца пак започваха да броят – месец ли ще остане още, два ли, цели три ли? Планът за русифициране на Княжеството бе обвързан с тези нагли подкани. Подкани, родили отначало меланхолията му, а сетне и паниката му – час по-скоро да абдикирам. Стоилов го държеше в течение на очакванията за абдикацията му през всичките години. Разсъждаваше за последиците от абдикацията му, сякаш бе вече факт. Слуховете попиваха в тъмните му състояния и подготвяха съзнанието му, че друг изход освен абдикация не бе възможен. И подсъзнанието му започваше да работи за изпълняване програмата на неговия враг – Русия. Щом не можеш да ни угодиш и да ни се харесаш, хващай си пътя. Русите не те щат. Ама българите? Българите трябва да искат това, което ние им разрешаваме, защото сме им бащи-осиновители. Не заставай между българите и нас!

Ама на българите им трябва тяхна си България. Не ги подскокоросвай, ние знаем кое е за тях добре и кое не. Ти си за тях зло, което трябва да се премахне, изреже.

Цялата атмосфера около него работеше за това абдикацията да се превърнеше за него от заплаха в мечта. Колкото по-ужасно беше положението му, толкова повече щеше да е готов да се „джендемоса“.

Да възмечтаеш да се махнеш оттам, където си напълно зависим.

Всъщност неговата велика борба в България бе борбата да не се вкамени от страх, да не бъде блокирана волята му, за да на може да свърши нищо от това, за което бе дошъл. Уповаваше се единствено и само на волята и силата, която Бог би му пратил.

И той му я прати, когато из цяла България гърмеше: „Русия не го ще.“

Към каквото и да посегнеше, за да придвижи нещата напред, веднага го перваха по ръцете: „Това е неприятелски акт спрямо Русия, значи е непозволено.“ И това още при стария руски цар.

Искал си да бъдеш харесван. Свикнал си да бъдеш обичан.

Семейството ти, сестра ти са следели всеки нюанс на чувството ти, за да го подкрепят с хумор и надежда. Деликатността и финесът някак си ти се полагат, понеже винаги са били с тебе.

И изведнъж научаваш за себе си най-страшни неща. И трошат руската царска сабя върху главата ти. Не във война, в бални зали. Човекът за гонене – това си ти. До дупка ще те гонят. В миша дупка ще те заврят. В на кучето гъза. Твърде деликатни са ушичките ти? Не понасят подобни изрази? На ти, кофа с помия. На ти река с помия – да не може и майка ти да те познае кой си.

Къде да се скриеш от острието на сабята по бедната ти глава? Как да се спасиш от помията. И ето – меланхолията благо спуска булата на мъглите си. „Не си еластичен“ – Дори Стоилов не премълчава, че вижда парализата на меланхолията му. На нас ни трябва решителен Княз, набляга на „решителен“. Княз с воля ни трябва, Князът няма право на тъги и страдания, а на бодра борба.

Каква решителност сред отчаянието? Меланхолията не е страх.

Меланхолията не е и паника. Една Байронова всемирна тъга се спуска над тебе като креп. Не мърдаш, защото знаеш, че са ти вързани ръцете. Дори не усещаш въжетата. Самата мисъл, че ръцете ти са вероятно вързани, те парализира. Дори само мисълта за омразата срещу ти те отравя. Меланхолията не мисли, меланхолията само загробва. И никой да не остане с тебе, тя ще е с тебе.

„ТАКА НАРЕЧЕНАТА ИЗТОЧНА РУМЕЛИЯ И МОЯ ЛЮБЕЗЕН НАРОД“

Но наред омразата и наред мировата тъга нещо те издига нагоре. Някаква вълна те понася нагоре към самия тебе. Завръщаш се към самия себе си. Ти – без съображенията за велики царе и Велики сили, без желанието да угодиш на този и на онзи. Без страх пред государя и пред императора. Топлината в гърдите ти се е надигнала от тази вълна, която те носи. Вълната на идеалистите от 1876. Идеалите им се оказват най-реалното нещо, по-реално от камъка, на който си стъпил. От тяхната кръв е тази вълна, която те слива с народа ти. Олекнало ти е напълно и окончателно. Захранен от топлината ѝ, ти много добре знаеш какво искаш. Точно това, заради което си в България. Още когато пристигна, го знаеше. Ти си тук, за да извършиш българското си дело. То не е делото на Русия, нито на предишния цар, камо ли на сегашния. То не е делото на Бисмарк, който само чака кога ще свърши разходката ти до България. Това си е същото българско дело, което доведе тебе и войските в Османската империя да възразяват някаква българска държава, за която никой нийде не бе чувал от пет века. Делото на Обединението на Българите. Българията, станала на Българии заради света, в който си отразил. Светът, който определя коя държава ще я има или на колко васалства ще е разцепена. Как би искал в делото на Обединението да е и българската Македония, но когато се кове дело, трябва да си по-прагматичен и от най-големият скъперник бакалин. Князуването е било за този момент. За нищо друго.

Още с встъпването му на българския престол, стана ясно, че нещо необикновено се случва в Източна Румелия. Четеше Стефан Герлах за църквите и Дьо Вестин и Макгахан за въстанието, статистиките и докладите за източна Румелия и все повече проглеждаше.

Там сякаш се сформираше някаква нова българска нация, по-свободна от тази в освободеното Княжество, по-образована от неговите поданици, много близо до Източната Римска империя с толерантността към различните етноси. Нова Римска империя без опити за асимилация на когото и да е, единна чрез сдружаването на етносите.

Филипополчани бяха патрициите на тази нова империя. И бунтовността им бе пак в старите им традиции. Лъвчетата от Априлий 1876 от леялната на Велеганови година се появиха отново върху калпаците им, когато замеряха с камъни членовете на Европейската комисия, дошли от Цариград да изграждат институции под

върховенството на султана. Докато летяха камъните, а жените провеждаха седящ, че и лежащ протест пред къщите на участниците в комисията, Йоаким Груев връчваше на чуждестранните представители петиции за Съединение на Княжество България и Източна Румелия. Беше годината 1879. От начина на посрещането на Европейската комисия и на слепия стана ясно – султанска войска в нея не можеше да стъпи. Ако и зад Европейската комисия да беше цяла Европа, тя нищичко не можеше да направи по въпроса за стационарирането на султанска войска в Новата източна римска империя – Източна Румелия. А и султанът не препираше да вмъква войски, той по-добре от европейците усещаше как българите творят история на фактите, не на договорите. Това беше същата история на фактите, наложила български калпак вместо фес върху главата на султанския чиновник Алеко паша. Сякаш не неговата ръка, а ръката на историята бе положила калпака върху главата му. Колко години щеше да трае бунтът, колко години населението можеше да живее в постоянен бунт срещу статуквото? - питаше се още тогава Князът. Отговорът трябваше да е – До мига на Съединението. И той зачака този момент, както всички българи. Следователно – бе станал малко от малко българин, щом интуитивно правеше това, което и поданиците му правеха. Пред очите му градовете от другата страна на Балкана се побългаряваха. Някакви селяни с потурите слизаха от планините и купуваха с жълтици, завързани в селски кърпи, турските чифлици. Чудното беше, че не ги заграбваха, макар че можеха. Купуваха ги с цялото имане, кътано и спастряно от дядовци, бащи и синове. В градовете една по една турските и гръцки къщи се превземаха от многолюдните български селски челяди. Чешките, немските, френските инженери и архитекти и те бяха усетили топлината на вълната на новото българско Възраждане и също като Княза знаеха какво да правят в своята си област. Каква фасада да измайсторят и вътре каква зала за модерна европейска България. Че неговият народ е и отвън Балкана узна още от първите бунтовни месеци на Източна Румелия. Военният парад, организиран от Дондуков с руските войски и с източно-румелийската милиция и гимназистите на Пловдив, му посочи – ето я твоята войска в областта. По-късно разбра, че парадът му е показал неговата войска на капитаните от Сръбско-българската война. Капитаните и войниците-гимназисти.

И когато към постоянния бунт на източно-румелийци се присъедини бунтът на Петко Славейков, Каравелов и Захари Стоянов срещу него,

го заболя най-много, така го болеше, че четеше с мазахостично чувство на човек, който непременно държи да се самоизмъчва, вестниците на юг от Княжеството му. А те бяха многобройни и по-цветисти от устите на всички негови вестникари. Хората на необузданото действие бяха извън Княжеството му. Затова и още по-удивителен бе завоят на историята, зад който четите, поведени от Захари Стоянов, чакаха неговата прокламация за Съединението.“ Ние бяхме водачите на общото дело до извършването му, след това ти трябва да го поемеш в ръцете си. Само ти можеше да си Князът на Съединението. Не Захари Стоянов, не Чардафон, не и Иван Андонов. Съдбата те е определила за това“ - му казваха четите.

Неговата лична съдба като общобългарска съдба. Нелегитимен Княз на нелегитимно обединение, начело на бунт срещу целия свят. Но светът взе, че затаи дъх – бунтът или щеше да роди чрез усилията на самите българи независима българска държава, или щеше да я затрие - този път може би завинаги.

Нямаше защо да го скрива от самия себе си, от началото още той знаеше, че е Князът на Северна и Южна България, както беше един от освободителите на цяла България.

„И да не си ми рекъл, че съм от някаква си...каква беше...Източна Румелия. - Рече едно деде на някакво си посрещане. - Източната Румелия я има тук, колкото се вясва султанът тук. Или колкото Алеко паша е турил феса. Аз съм поданик на Българията, на която ти си воеводата.“

И каква фирмена табелка бяха измислили Великите сили за Южна България. Име, излязло тъкмо от „румели“, терминът, чрез който се е отричало съществуването на българите в Османската империя, записването им като някакъв общ „гръцки, християнски народ“ без свое име и история. Трябваше обаче да извърви пътя от вътрешното убеждение, че е Княз на всички, до признаването на този факт от целия свят. Вътрешните убеждения не играеха в световната дипломация, те бяха заклеявявани като илюзии. Трябваше да осъществи горещото желание на своя любезен народ. Желанието – това беше, което твореше историята! „Илюзията“ срещу статуквото. Не комбинациите на тези, които са убедени, че са велики.

А хората от Източна Румелия, останали извън царството си, се ориентираха по-добре какво трябва да се върши. Навярно защото въглените от Април 1976 още пареха под нозете им. Васална държавица с под 1 милион население, а с най-либералната конституция

в света! „Швейцария на Балканите“ бе най-широко известното **й** име. „Триезична Швейцария“, в която изненадващо свободата бе дошла и с освобождение от национални разпри. Някак народът **й** беше усетил, че е далече по-благородно да говориш на няколко езика и да теглиш предимства от „кашата от вери“. Изненадващо за самите създатели най-напредничавата конституция на Европа най-горещо бе приета уж от най-изостаналото население на същата Европа. И си пердашеше населението по няколко езика, и си въртеше къде ли не търговията, та си забогатяваше бързо и сигурно. А въпросите за верите пак си го бяха решили от практично по-практично – никой да не се бърка на чуждата вяра, никой никому нищо да не налага. А религиозните общини сами да си финансират вярата, ако им е достатъчно голяма. Водачът на еврейската общност в Пловдив така благодареше за благинките на Органическия устав: „Сега еврейството си има гнездо. Както в никоя друга държава ние сме в управлението **й** по право.“

Къде ли от другаде можеше да се видят примери за църковна независимост по-добре отколкото в Пловдив? Екзарх Йосиф се ширеше под резбованите тавани на къщата си на хвърлей от църквата, в която беше провъзгласена тази църковна независимост, увенчана с ръкохватни битки на българи и гърци. И тъкмо Екзархът подкрепяше участието на всички религиозни общности в местния съвет. Можеше ли Князът да пропусне покрай ушите си разтърсващата история на Стоян Чомаков? Като посланик на българите в борбите за църковна независимост, той бил пратен в Цариград, в това време починала младата му съпруга. Да не прекъсне той мисията си, в която бил незаменим, приятелите му решили да премълчат горчивата истина, за да си свърши българската работа.

И делото на Априлий 1876 си продължаваше работата. Не от султана бяха чакали за възстановяването на изгорелите си храмове в Панагюрище, Стрелча и Стара Загора. Думата „волни пожертвования“ беше на пиедестал не в Княжеството му, а във васалната държавица, дето нито знаеше какво точно представлява статутът **й**, нито що точно значи името **й**. С „волни пожертвования“ се бе вдигнал и храмът „Св.Св.Кирил и Методи“ в Пловдив, за да приюти небесните видения на заточеника от Диарбекир Георги Данчов върху терена, подарен от Личеви.

Желанието за свобода бе безмилостно. За това свидетелстваше и краят на Капитан Райчо, чиято гибел бе директно свързана с провъзгласяването му за Княз и на Източна Румелия.

Странни неща се бяха развили в тази провинция, наречена Източна Румелия. Гърци, евреи, българи, че и турци си бяха живели прекрасно един с друг, бяха си създали някаква мини-Византия, в която всички си бяха такива, каквито са, а не обявявани за гърци. Пловдив си бе избрал за образец Париж, рединготите и папионките вървяха с изучаването на чуждите езици. В триезична Швейцария на българския, гръцкия и турския език управителят, началниците на жандармерията и милицията, висшите военни и голяма част от учителството говореше на френски, сякаш това бе един от западните кралски дворове, в които официалният език бе френски. Поданиците на васалната област четяха френски вестници, някои от които бяха списвани от българи. Забавленията вървяха с чешкия език на музикантите и музикантите от Чешко и с немския и чешкия на съпругата на главния прокурор, която преподаваше музика. Главният прокурор на областта Рудолф Турн-Таксис говореше чешки и немски, понеже бе виден юрист, изгонен от Австро-Унгария. Чешкият беше майчиният език и на директорката на Девическата гимназия Чужденците-учители не само преподаваха, но и издаваха учебници. Любовете към чужди народи, заслужили благодарността на столицата на Априлий 1876, се изразяваше и в упоритото изучаване на тези езици. Зад всеки чужд език стоеше в колективното подсъзнание някоя любима личност, донесла светлинка в тъмнотиите. Английският бе езикът на лейди Странгфорд и на Макгахан, френският - на дъо Вестин и Виктор Юго, руският - на загиналите за България руснаци, на руските лекари и сестри, церили войската и населението, руския на творците, поискали свобода за българите.

За гражданите на Южна България варварското състояние беше неграмотността, от която се отърваваха като от зла болест, пораствайки „с няколко века“, че време за губене нямаше. Ако някой хвърлеше поглед в статистиката на училищата в Източна Румелия, щеше да установи, че учениците в нея бяха с четвърт повече от тези в неговото Княжество.“ Не се чуди, Княже, семката тук отдавна е хвърлена. В Пловдив са били учители възрожденските Св.Климент и Наум - Йоаким Груев и Найден Геров, Левски е бил помощник-учител, тук са вестникарствали Драган Манчов, Иван Вазов и Константин Величков, тук беше царството на Дановата печатница - Константин Стоилов му обясняваше предимствата на родния си град. - В Пловдив бе свикан Първият учителски събор. Това в София не го е имало никога. А просветата се решава не само от сегашните учители, а от онези, които са оформили духовната енергия преди тях.“ Князът отдавна бе запознат

с вярването на българите за местата на духовността, които излъчват духовност и определят още в утробите на майките избраните от Бога за тази мисия. „Пловдив е градът -резиденция на Евмолп, в който Орфей си е бил у дома, купените на Родопите са древните тракийски храмове, обрамчващи града. И името Пловдив повтаря тракийското Пулпудева, за да покаже, че древността е в езика и в съзнанието на хората, не чуждата окупация, през което бяха преминали като през изпитание за трансформация на заложеното в тях. „

За същото му заговори и онзи вестникарин, който го бе потърсил от Пловдив с „тайна мисия“. Диреше от него финансова подкрепа за „пропаганда на Великото предстоящо – Съединението на двете Българи“, за което Князът бил извикан от българите на престола. „Затова ни трябваше ти, Княже, да сме пак царство, каквото сме били и пред чуждите народи да изричаш на всеуслушание нашите права като народ, равен на другите народи. Участието ти в Освободителната война бе твоето изпитание, то показва на българите, че си способен на такова дело.“ Вестникаринът описваше бъдещия си вестник с растяща възбуда и с небивали краски. То щеше да е делото на живота му, само така животът му щял да има достоен завършек. Той бе участвал във всичките буни – от Старозагорската до Априлската и не можеше да се запре мирен. За да го „грабне“ за идеята, той нахвърляше невероятни образи – на поп Груйо Бански и на Петлешкова, на всички онези възрожденци, които имаше честта да нарича свои приятели. От образите на въстанията и той хлътна неочаквано в древността, в произхода на прабългарите, „за които ще спретна една брошура“, които се били разходили до Индия и Китай, нарекли Волга „Ра“, па се върнали в тракийската си прародина отсам Дунава, но не преди да осеят Елам, Памир и Кавказ със знаците на шаманите си. „Минал съм по тракийските места далече преди Иречека – рече вестникаринът, - ей с тази книжка в ръка. Прочетете я, „Описание на Татар-Пазарджишката кааза“ от Срефан Захариев, ще разберете от нея в окото на бурята на каква тайна се намирате.“

Тъй от човек на човек, от гледка на гледка, от дума на дума бе започнало отварянето на ума му за България, а с него и отварянето на ума му за света, в който европейската цивилизация се оказваше върхът на айсберга в сред дивото, неочакваното и непредсказуемото. Тези хора апелираха тъкмо към тази напълно неизследвана част в душата му, настояваха за отварянето ѝ, за да разбере той за самия себе си напълно изненадващи и неподозирани неща. Не бяха само вестникаринът и

Иречека, които настояваха - “Най-дълбоката древност е у тези хора, надникни в душите им и тя тебе ще обогати. Още от времето на траките те са хранили въображението на света с митовете си. А във въображението е истинският живот. Тези хора са преживели велики изпитания, но изпитанията са мобилизирали енергията им така, че съвременната цивилизация да не може да унищожи по никакъв начин връзката им с древността, с архаичното мислене, което си е чиста проба космическо мислене.”

Съединението на България. То си знае посоката, то си знае бъдещето и как ще се извърши. То има естествено нужда и от него. Както има нужда от всеки един човек в двете Българи. Вълната на бунта поставя всеки на неговото си място, за да е вълната най-висока и най-мощна. За българите в Македония, за тях не питайте, че онези хора стоят като изпъдени от делото, което трябва да е за всички. Там е мътна и кървава. Докато делото на Съединението е прозрачно и сияйно като въздуха на Балкана. И е отдавна спечелено. Още през 1876. Не че не можеше да се почне още на часа след разпарцалосването на България. Но то е градене на държава, държавно дело. Не е случаен бунтулук, не - фойерверки. То си расте заедно с двете Българи. Помисленото в главите вече пиши го станало. Железницата се вие и извира, ама докато не мине през Пирот, няма да я направят. Гимнастическите дружества все едни военни спортисти приготвят още от детска възраст. Посещенията при Бисмарк и при Милана, щъкането из Европа все към Съединението дърпат конците. Нишката на Ариадна ще ги изведе от лабиринта на разните му световни политики. Селските попове и комити пак ще си имат и думата, и оръжието.

Нещо величаво го е повлекло, нещо като Божията воля.

Как би искал това да е Обединението, не само Съединението на Княжеството и Румелията.

Усещането за общо дело. Рибарските лодки на душите са се събрали в едно пристанище. Всеки брой придошлите светлини, да знае на колко души могат да разчитат. В общото дело си светлинка. Не си пост, не си титла, не си в ничия йерархия, само сияние в сиянието.

Общото дело е движение. Всеки участник е на път с неизвестен изход. Но всеки усеща, че е подет от общ воля. Своята воля е проявление на общата. Не си принадлежиш. Принадлежиш на нещо много по-голямо. И не става въпрос за пари, за интерес, а за идеал. Общото дело не е предмет. Не може да се пипне, за да повярваш. То не съществува никъде в реалния свят. То е извън него, в главите, където се задвижва

реалността. В Божиите ръце. Там, откъдето бе задвижена Освобождението.

Общото дело в главите. То е връзката между главите. Едната глава разчита на другата. Ти си капката във вълната. Ти си капката кръв в общата кръв. Вълната е набрала скорост и се движи. И ти с нея. При такава скорост можеш ли да се съмняваш в себе си? Кръвта не познава задънени улици. Никоя капка кръв не мрази другата.

Общото дело не познава граници. И твоята съдба в него няма граници. От движението не можеш да абдикираш, всяка твоя клетка е в него. Когато най-сетне вълната се разбие, капките стават видими. Завладяват място за общото дело.

Надигащата се вълна е поредица от кратки мигове, в които се среща с лицата на хора, които повече никога няма да види. Кратките мигове, в които се влюбва в лицата на своя народ. Желанието му да обича в тези мигове е заменено с увереността, че обича всеки от тях. Старецът, който като дядо Йоцо влаци брада и заявява, че няма да склопи очи, докато не види Княжество и Княз в Румелийско. Стамболов, дето го води, чак е готов да разголи гръд, за да покаже как е разкъсана тя от разделението. И стиховете му от стихосбирката с Ботев отново се запяват от народа „Не щеме ний богатства, не щеме ний пари“.

Вестникарчето, което обяснява какво ще издава ден след ден до мига, в който се осъществи Съединението, материалите още от сега са написани за всичките години напред, то плахо пита за „някоя пара“, щото поради безпаричие пеша е дошъл от градчето си, но пък иначе вестник издава. Ръкописен. Появяват се и изчезват и остават у него усещането, че може да прегърне не само всеки един от тях, но и всички заедно.

Особеното състояние, в което е изпаднал наред подема.

Вдъхновението - състоянието на всеки един българин в този момент.

Светият дух зад вдъхновението. Вярата съзижда. Мисълта се е концентрирала върху целта и не сещаш ни трудности, ни колебание.

Той знае какво да прави. Те знаят какво да правят. Не се спъват, нямат пространство за грешене. Стъпките са така естествени като краката, които крачат. Всичко това напомня на катеренето на катерач по скалите. Стъпил на единия камък, ти вече си премерил с ума си разстоянието до следващия и си оценил надеждността му. Колебание не те спохожда, не гледаш в пропастите под тебе, а върха пред себе си. И когато му съобщават вестта, че Съединението е станало, никой не се съмнява чий подпис ще стои под Възванието за обявяване на

Съединението. Неговият.

Арката на Съединението във вътрешния му взор бе Арка от иконите и портретите на Георги Данчов. Най-отгоре като квадригата на Бранденбургската стена в Берлин се извисяваше момата със знамето и ревящият лъв от “Свободна България” пак на Георги Данчов и “Разделена България” на Николай Павлович – с образите на Свободна и на още поробена България – да се знае, че са заедно, колкото и да бяха разделени. Аленееше Арката от слънцето, златееше от златния прах на житото на Тракия. На пръсти като в сън пристъпяше сам той, излязъл от портрета, който Г.Данчов му бе направил още 1879.

Портретът му от Георги Данчов. Портретът на сина му. Георги Данчов – благословеният от Бога беглец, не като него - беглецът, който се шура, беглецът, избягал от короната на житейската си мисия. Георги Данчов беше беглецът, избягал от най-страшната каторга. Небесната помощ го бе довела до границата, където бяха войниците на руската армия. „Идвам да взема участие във войната.“ “Но ти не можеш да избягаш оттам, оттам никой не е успял да избяга.“ „Аз обаче избягах – да не изпусна войната.“ И той не бе изпуснал войната, както не беше изпуснал създаването и дейността на Организацията на Левски, както не бе изпуснал бунта, така не бе изпуснал и момента на създаването на нова България. Нарисува я заедно с Николай Павлович един от първите.

Минаваше времето, телеграмите му за признаването на Съединението летяха с поклони към государи-императори, но след поклоните бе неизменното: “Признайте Съединението! То вече е факт! Фактите се признават.” Фактите са части от реалността, на новата реалност не може да четеш клаузи от стари договори, тя няма да те чуе. Дано разберяха европейските монарси, че реалността може да е нещо различно от тяхната воля. Пращаше телеграми, посрещаше френетични възторзи, а Арката с иконите и портретите на Г.Данчов над главата му не помръдваше. Тя си остана на мястото и в часа, в който изтрополя под нея към пътищата на Сръбско-българската война.

И някъде в този промеждутък, в който бе под Арката, се замота онова старче в краката му, само а-ха да падне, че и него да събори. Махаше с ръце, пъдеше предложена помощ. Гологлаво старче, което стискаше калпачето си в ръка, очите му бляскаха от многото синьо, размито в сълзите му. Изпод капата му се показва кратунка. “Кратунка – показва дядото, - с две кратунки, вързани под мишница, е преплувал Дунава

през Кримското морабе.” “Морабе” какво е? - Трябва да попита князът. “Война”, превеждат му. “Оттогава е първият му орден. После друг. И още един.” “За кого говори той?” - озърта се Князът. А старчето иска да го хване за ръка: “Нали си Князче, трябва да знаеш за кого хортувам. Хайде, иди му се поклони, че и той ти тури короната на Восточна Румелия. От Шипка ни е другаруването с него.” “За Капитан Райчо хортува старчето - промълви някой в тълпата и се прекръсти. - Агнецът на Съединението.”

ПОЛЕТИТЕ

Държанието му на напълно свободен човек, васал нито на султана, нито на руснаците се бе отплатило най-богато. Странно как в напълно свободните решения се случваха полетите на духа му. Необузданите енергии на този народ, които трябваше да укротява от самото начало на князуването си със суспендирането на конституцията, го издигнаха на върхове, напълно непостижими и неочаквани. Съединението не беше върха, който той бе посочил и изкачил. Народът на селяците бе го понесъл на ръце нагоре. И все му се струва, че изоставя по отношение на събитията от народа си. С каква бясна бързина се бяха носили събитията от онзи миг, в който идеята му представи онзи смугъл съвсем млад интелектуалец Константин Величков. К.Стоилов вечният му Вергилий из българския живот, го ориентира и този път: “На него се бе паднала честта с още неколцина да начертае етническата карта на България, над която заседаваше Цариградската конференция и след това комисията в Сан Стефано. “Интелигентът знае да чертае – засмя се Стоилов – и още как, та той е и колега на Г.Данчов, художник. Художеството му все в служба на народа му. Може да ти каже цялото Евангелие на френски, нали в тъмницата е бил с лале на шията, а се отпуснеш, а си се обесил. Имал едно Евангелие на френски в джеба, него е четял на светлината на дупката на прозорчето, то го е спасило от обесване.”

Комитетите “Единство”, македонските комитети, гинастическите дружества – в нито един от тях не беше начело, в нито един не участваше, но бе заразен от тях. И когато стана Съединението, той можеше да действа само като един от всички. Русия изтегли офицерите си – каква по-велика радост, независимостта на българската армия беше постигната. Гимназистите щяха да дойдат на тяхно място.

Ти си в окото на бурята, ти си самото око на бурята, когато посегнеш на статуквото. Статуквото са всички те – Великите сили, които могат напълно да те обезсилят. Командирите, които командват нациите както войските си. Кой си ти да се изпречваш срещу китайските стени, така зорко охранявани на статуквото? Или си троянският кон за крепостите на статуквото? Тогава руският цар е бил прав – тебе е трябвало да те отстранят като неவிждана опасност. Как се е стигнало дотам, та да не уважаваши всичко това, в което са те възпитавали? Вярата във висшестоящите, в силата на силите и на силните, в непоклатимостта на устоите, в дисциплината като послушание?

И роднини, и приятели в родината му навярно се питаха защо западният европейски благородник действа като български селянин. Те не можеха да знаят нищо за вълната, която го бе издигнала, нищо за старите поборници с кремъклийките, нищо за възбудата и възторзите да възраждаш царство от преди пет века. Те не знаеха нищо за тази вълна, но тя и тях достигна, минаваше тя по въздуха и го наелектризириваше. И ето че европейската преса гръмна – Белият Княз на бял кон носи свободата на раменете си. Онези поборници с кремъклийките бяха заразили и тях по неведом начин. И „предателят от Запада“, „немското принцче“ стана спасител и обединител. Превратностите на историята зашеметяваха и самия него.

Българската кръв беше вече в него. Затова в писмото си от 17.12.1986 написа до българите обяснението си във вечна любов, сякаш им прошепна: “Аз продължавам да мисля за себе си като за български Княз и българин, затова като не съм управляващ вече Княз, искам да прибавя българско име към своето – Княз Търновски, за да напомням на Европа, че създаването на новата българска държава е свързано завинаги с мене.”

ВОЙНА ПО БЪЛГАРСКИ

Чакай да видим сега. Какво става след дотаманяването на едните български земи с другите. Финалът на войната беше толкова красив, а той бе сензацията на Европа, дебнена от всички. Младият водач на младата прастара държава обновява Европа и създава статукво. Има ли нещо по-красиво от победата на младата армия без генерали, поведена от гимназистчета капитани, какво по-естествено от това пред генералите без генералски чинове да стои един Княз в младежка възраст. Военните тръби дават сигнал за победа. Нима щяха да свирят и

за следващото Обединение? “Македонски глас” от Д.Петков от 7. IX зовеше тъкмо зад това:”На робството и теглилата на нашите нещастни и страждущи братя в Македония трябва да се тури край. Сега или никога трябва да се опитаме и ние да присъединим и тая откъсната част към нашето отечество. Съотечественици македонци! Минутата е такава, щото не иска много говорене, а дело.” Нямаше значение, че думите бяха на стръвния му враг – Димитър Петков. Имаше значение това, че който се втурнеше в Турция, щеше да сложи кръст и на Съединението, и на свободна България изобщо. А иначе войската за това нахлуване отдавна беше готова – македонските дружини. Но народната вълна си имаше като всяка вълна определен живот – до следващото разбиване, никой не можеше да удължи пробега **и** до разбиването. Никаква сила, дори и трагичното население на Македония не можеше да удължи Съединението в Обединение. То щеше да стане, но при друго време и при друга надигнала се вълна. Свършено е с представата за смешното Князче на смешната държавица. Изведнъж пресата се бе сетила за средновековната Българска империя и хвърляше като наръчи цветя неговия образ и образа на държавата му. Сякаш тримата влхви отново се бяха появили и съзираха Витлеемската звезда над новороденото царство. Тази представа не можеше да бъде вече отместена от злобните слухове за бягството му от Сливница. Когато си извел народа си до Изхода, никой няма уши за клеветата. Бог е с тебе. И тези, които те подкрепят, искат да имат част от тази Божия благословия.

“Голям пердах падна!” - беше българският коментар за невиджания им подвиг. “Напрегнахме мишци, поизпотихме ги” - бе описанието за станалото, смятано за невъзможно – една току-що създадена армия, съзнателно обезглавена с изтеглянето на руските офицери, която се очакваше да бъде насметена за ден-два, едва беше спряна от Австро-Унгария, за да не погълне нейното продължение Сърбия. А символът на тази победа стана той, немският принц, потърсил заровеното имане на живота си в онези неясни пространства на балканците. Той като проводник на Божията справедливост.

Равен стана с българите единствено, когато тръгна с тях да воюва. Изпълнението на войнския му дълг най-силно го обвърза с тях, понеже еднакъв залог залагаха всички във войната – и царе, и пъдари – залогът на живота си.

Как се ходи на война по български – научи го и остана без дъх. Който бе приучен на пруски дух и дисциплина, можеше само да се диви. Не

бе преживявал по-безумно приключение от събирането на армия по български. Сякаш преброявах мъжкото си население. Събирането на войска българите разбираха като вдигане на цял народ на военен стан. Редовната войска сякаш беше само подробност. То не бяха Ученически легиони, то не бяха македонски харамии и Опълченски дружини. Нещо като повторение на опълченците на Шипка, но в къде ти по-грандиозен мащаб. Когато на митинга на 6-ти септември привечер пред двореца му в София се обяви, че ще се записват доброволци, хич и нямаше представа каква лавина се отприщва. И понеже Н.В. Князът се разглеждаше от населението като център на сбирането на войска, какви ли не неща му се случиха по време на повдигането на война на крал Милана.

Учениците тръгнаха на война с учителите си и военните най-сериозно го занимаваха с Ученическия легион, в който включването на деца напомняше на кръстоносните походи. Властта не беше двигател на записването на доброволците, напротив, тя се чудеше как да се справи с наплива. Да се записват целите гимназии бе нещо обикновено. Гимназиите като готови военни отряди. В движение той наблюдаваше как се организира военна демокрация по български, която Европа не познаваше.

Първите доброволци, тръгнали към Южна България, бяха учениците от Габрово. Той бе усетил неудържимостта на порива още като пръскаше прокламацията за Съединението в Габрово на път от Търново за Пловдив. В Априловската гимназия учителите бяха дали цял четвърт час на учениците си за размисъл – да се запишат ли или не. Като “прикомандировани” към неговия Първи полк бяха и учениците от Габровската гимназия в Ученическия легион. Шумеше, та шумеше Марица от песента над истинската Марица, когато Ученическият легион минаваше под неговата Арка в Пловдив, на която пишеше: “Благословен гряди во имя Господне.”. Имаха си и тръбач-доброволец – ученикът от френски пансион Евтим Китанчев. А подполковник Николаев им заповяда: “Живейте за слава и чест на Съединена България!” Не на коя да е, а на Съединена! Опълченци, ученици и прочие доброволци получаваха някоя кринка или банера, някой им ушиваше знаме, друг някой ученик, знаейки да свири на тръба, ставаше тръбач, а някой учител сформираше хор и духова музика. Занимаваха го с какво ли не. Занаятчии и търговци му даряваха казани за каши, които по свое усмотрение да разпределя. “Заваля – докладваха му от волнонаемните части, - а нито един от нас няма шинели. - На тях освен по едно тенекиено лъвче за калпаците и пушка, друго не бе дадено. -

Дъждът превърна прахта на кал и сега сме вир-вода мокри и дибидюс голи.” На 18-ти септември посрещна шипченските опълченци на Пловдивската гара: “Опълченци, на вас се надявам, че ще покажете пример на нашата млада войска - как да се бие срещу врага на отечеството.” С музика потеглиха към площад “Джумая”, където се случвапе всичко от обявяването на Съединението. Но и тези, и другите опълченци все имаха свое мнение, не стояха мирни и не бяха хич лесни за управление. Имаше случаи по време на войната сами да се саморазпускат, защото не им е харесал водач или заповед. Със заповед 9 от 14ти септември той произведе един от опълченците в чин подполковник – Илия Куртев стана подполковник, защото по някакъв магичен начин, тръгнал по агитация в Самоков с 3-ма души, се бе завърнал в Пазарджик със 150 доброволци. Чети се губеха, никой не знаеше маршрута им, понеже не се движеха според спуснатите заповеди. Поручици го засипваха с въпроси: “Дойдоха нови доброволци, кому да ги предам?” Неизвестно по чия заповед се вдигаха доброволци и отпътуваха неизвестно къде. Когато се нареди движение към сръбската граница, македонските харамии възроптаха, а техният ропот бе от опасен по-опасен. Можеха да се юрнат самоволно на война с Турция, както сами се призоваваха, тогава кипежът им можеше да доведе до край на Съединението, че и на България. Кой можеше да издържи война и със Сърбия, и с Турция едновременно? Докато се трудеше за все по-голямо умиротворение на отношенията с Турция, че тъй по мирному да бъде признато Съединението, не вярваше на очите си, когато четеше възванията за война за Македония в „Македонски глас“ “Минутата на нашето освобождение е настанала вече!” О, Боже, спри ги! Защото той, Князът нямаше никаква власт над тях. Властта им бяха харамийските воеводи. Ако се юрнеха към Турция, неговите заповеди щяха да са подвиквания за спиране на хергелета диви коне. В туй време взеха да изникват по пътя му тук и там македонски харамии, които на четири очи го заплашваха, че ако не се тръгне към Турция, може да се случи нещо на Княза и на короната му. Князът и короната за тях бяха нужни, ако закичат лоба на Македония. Канеха се сами да измаршируват в Турция, белята бе въпрос на дни или на часове. Много зор видя, за да ги отстрани от турската граница, то беше комай по-трудно от самата война със сърбите. Нарочно беше наредено харамииите от Дупница и Кюстендил да се прехвърлят в Тракия и в Южна България. Това хич не мина без перипетии. Стигна се до превесели случки като тази, при която началникът на Западния отряд опълченецът Гуджев арестува

околийския началник в Кюстендил. Хеле, обаче, размина **и** се на турската граница, харамите се озоваха в Южна България, не в Турция. “Положението е критическо” - беше обяснението за заповеди към войската като тази “Оставете раниците и обоза”. Заповедта беше да бързат към сръбската граница, да не почиват, да не квартируват, да не нощуват. И чудото беше, че подобни безумни заповеди бяха изпълнявани с ентузиазъм. Само един здрав селски народ можеше да ги изпълни. Бургаската чета бе напуснала без разрешение турската граница, за да достигнела бойното поле, нещо което никой не бе **и** разрешавал. Наложиха се телеграфически да ги опазват: “Тук има достатъчно войски. Бургаската доброволческа чета да остане да пази турската граница. Александър”

На доброволци се даваха бердани, а комитети питаха можеха ли да ги изпращат и без пушки на бойното поле, пък там – дано се намери нещо. Какви злополучия донесоха сетне тези кринки и бердани, повечето стреляха на 600 крачки, а сръбските стреляха на 2500 крачки. Имаше и по неизвестни причини обезоръжавани и затваряни водачи на чети като Мархолов. Имаше доброволци, които напускаха доброволно четите си, понеже не им харесваше командира – случая с Бобевски и Софийската дружина. Някои доброволци се местеха, без да питат никого, в други дружини.

И вече в самата война пак съвсем своеволно по български се държаха частите, особено доброволците, харамите и опълченците. Някои опълченски дружини се саморазпускаха. Доброволците на капитан Паница след бой се разпръскаха по селата да си почиват и хранят, а той после ходеше да ги събира. Имаше своеволно организирана кавалерия, която се държеше напълно неависимо, появяваше се на който фланг решеше и не слушаше ничии горни заповеди.

„Добре, че Бог се грижи за тях – казваше си, - само неговата намеса в регулирането на движението им превръща очевидния хаос в непоколебим ред.“

Прелюбопитно е как пораженията съжителстват заедно с победите. Как изритания от кабинета на немския канцлер и от руските палати Княз е победител. И как в полетите на духа водачът на българите е един западен човек. Чрез него Европа не на Великите сили, а на европейците е помогнала за осъществяването на българската мечта. Чрез него тази друга Европа е също победител. Затова бяха и ятата от любовни писма на влюбени в него момичета. Те се бяха влюбили в образа на един представител на техните страни, станал защитник на справедливостта, в един нов Крал Артур. Чрез Съединението и победата във войната

България наложи нещо толкова невъзможно в политиката – справедливостта.

Князът вече имаше свой образ, в когото можеше също да се влюби като онези момичета. Образът на най-доброто в себе си. Ако последващите събития така грозно отекнаха в душата му, то беше и заради това, че те се опитваха по един извънредно подъл начин да затъмнят образа на най-доброто у него.

ХАРАМИИТЕ

Но епохата на справедливостта в политиката беше още много далече, никой не знаеше дали тя изобщо щеше да настъпи някога. България си имаше македонския въпрос като израз на висшата несправедливост и непочтеност на това, което се съдържаше в думата политика.

Сензационното му изказване преди да напусне България за него беше чиста и свята истина. - “Когато започне битката за Македония, викнете ме, аз ще взема участие в битката.” А и сензацията беше само за чужденците, българите разбираха много добре какво им казваше и му благодаряха за готовността да е с тях..

И напускайки княжеството този “мошеник”, както беше наречен от Бисмарк, продължаваше да създава проблеми на големите европейски империи. Онова негово редовно – „Как бих мислил като българин?“ го заменяше в най-трудни моменти от живота си с другото – „Какво бих мислил като българин и то от Македония?“

Какво ли нямаше в България, но най-атрактивното бяха харамииите от Македония, срещата с тях не беше от безопасните неща на този свят. Те бяха избягали от Македония, но бяха сигурни, че свободна България съществува само заради освобождението на Македония. Те бяха си обrekli душите на Македония, но бяха готови и своята душа да извадят заради Македония. И македонките кълнях и вричаха така, че и най-рационалният ум се ужасяваше от възможността по неведоми пътища чрез земята им клетвите да хващат. “Ще се борим ли за Македония или взаимно ще се колиме?” - директно задаваха въпросът синовете им.

А дали защото разумът му диктуваше - “Стой сега възможно най-далече от Македония!”, магнитът на онази земя и хората **и** бяха така мощни за него. Ако го попитаха кои са точно българите и кои македонците, трудно можеше да отговори, защото си бяха все едно и също. Но македонките можеше да опише по огромните оранжави

търкала сякаш от юлско слънце по престилките на женските миячки носии или по белите кръжила на главите с переперека по тях и по особената мистика в дръпнатите им очи. Но сякаш да се научи той, че “ти си и нашио цар” и да се държи подобаващо, те му изпращаха делегации откъде ли не, от Велешко и от Щипско, от Охридско и от Скопие - “Княже, да станете българин трябва да станете и щипянин, и велешанин, и кукушанин...” - Изреждаха градовете и паланките си, запознаваха го с разновидностите си. И понеже всяко посещение бе свързано с някоя кога по-явна, кога по-забулена заплаха - “Ако не тръгнеш към Македония, загубен си!”, той ги запомняше и още как. Беше ясно, че те бяха българи, които над народни събрания, български Князе и държава поставяха родната Македония.

“Докога ще ни делите от Княжеството” - хвърли се веднъж една снажна македонка в краката му, бялата ѝ шамия ги уви, перперекът по шамията ѝ звънеше върху ботушите му. - И там са твоите деца, царю честити, докога ще ни делиш?” Като от истински вълшебен цар искаха цялото царство. Едно въстание в Македония отгърмя като начало на князуването му, поздрав отатък границата. После пред погледа му се заредиха апостолите на бъдещите въстания во главе с отците Натанаил Охридски и Методи Кусевич. войните около църквата пък хептен не му бяха ясни. Присъства и на опелото на първата паднала жертва – заместник-екзарха на гръцкия екзарх.

И все трябваше да отговаря за войнствения дух на кого ли не, тръгнал да освобождава Македония на своя глава – и заради комитаджията Калмиков, и заради наивните акции на Каравелов, заради Иван Гешов и Димитър Ризов. Най-лесният начин да обединиш цял свят срещу България е да пипнеш Македония.

Със сприхавостта на харамии имаше набран личен опит. Един ден някакъв русоляв младеж се изсули в покоите му, откъде беше влязал, никой не можеше да докладва, всеки случай това не беше станало през вратата. Застана пред него блестящ с русотата си, изтегли още по-бляскав револвер и изрече: “Веднага ще се гръмна, ей тъй пред Вас, Княже, ако не издадете незабавна заповед за нахлуване на българските войски в Македония.” Като съзря, че Князът не се кани незабавно да се юрне към Македония, смени целта на изнудването си: “Ами ако ти не издадеш заповедта, то да ходя при Бисмарка, него да взема на мушката.” Имаше предвид склоняване за война с револвер.

Като тръгна Съединението, харамии го обсадиха в покоите му, юрнали се да го съветват “Да не изпускаш питомното, Княже наш, за да гониш

дивото, ние сме най-питомното, ние ще сме тези, дето ще те храним и галим”. “Питомното” беше Македония, а “дивото” - Източна Румелия, напук на всяка логика. “Тръгвай към Вардара, за какво ти е тази мижава Източна Румелия? Носна кърпичка да си обършеш носа. А Македония велика, все великани е раждала. Чрез нас само ще станеш велик, не чрез онези голи като пушка хвалипръцковци в Румелията. Погледни ги само как се оставиха да ги нарекат румелийци. А някой нас да нарече друго я. Чувал си за катовите риба в Охридското езеро, ама същото е дереджето и във Вардара, така че – тръгвай, ей така ще стане богато Княжеството. А и къде ти по-умно ще стане – акълът на България е там.”

По време на Сръбско-българската война харамите на глутници обикаляха турската граница и единствени не щяха да се отлепят от нея, когато дойде заповедта за марш към сръбската граница. Някои и минаха отвъде, та трябваше да се полагат усилия да бъдат върнати. Бяха решили, че е на служба при тях, нещо като воевода и затова никакви Народни събрания и Министерски съвети не важаха. Той, воеводата, трябва да поведе четите им.

Но кой ли от политиците му не беше от „македонците“? Стоилов ли, който първо бързаше да пришие македонските към българските железници и всяко решение вземаше все с оглед на Македонията. Или издателите на вестник „Съединение“, които после застанаха срещу Съединението само защото можеше „да откъсне завинаги парчето плът от българската“ - Македония.

Съществуването на Княжеството беше белязано от съществуването на българите в Македония. Тъкмо защото Княжеството беше свободно, а те – не. Дневникът за дните на Княжеството беше изписан с редовете и за тях. Редовете не само на вестникарските статии и прокламациите на харамите, но и държавните ноти за Македония. Първата – още от 27.01.1881. Какви вълнения, какви надежди, че насреща, в Европа живеят хора, които и чувстват, и мислят. Да, ама хората отсреща бяха със запушени уши от статуквото, те бяха вече не хора, а гранични камъни на статуквото. Костеливият орех просто се подритва или прескача, не ще никой да го отваря.

А стана ли Съединението, всички те се скупчиха отгоре му.

Присъединяваха се нови и нови тълпи, скандирайки: „Поведи ни!“

Подканяха го галбовно: „Ха, едното Съединение стана, хайде и другото! Сега ще се обединим напълно, иначе не ще си никакъв Княз на никого.“ Подканяха го сякаш с бъклица за Новото Съединение. А като съзираха отказа му, насочваха пушките срещу му: „Ти отгде

знаеш, че не може? Някой да не ти е платил за подобни приказки. Да не топлим змия в пазвата си?“ В очите им четеше другото, което не изрекоха : „Мухльо, продажник, мошеник, довякъл се от нейде си!“ Най-тежкото беше, че с българското си сърце той знаеше – те имаха право, само че правото в политиката още нищичко не значеше. А това политик не можеше да рече на народа си. То щеше да значи - „Аз съм излишен.“

„Чакайте, един ден...“ „Един ден – когато може да са ни направили вече на всякакви, спомни си словата на Паисия за асимилацията.“

„Дотук ли ви беше гордостта? И търпилото?“

Не щяха да разберат това, което всеки политик знаеше органично, чрез слънчевия си възел – историята е наниз от моменти. Моментът на българите в Македония не бе настъпил.

Но те пък пак така органично знаеха чрез слънчевия си възел: „А ако не настъпи този момент? А ако и всички следващи моменти бъдат като този, все неподходящи?“

И този път срещу му бяха насочени не дружески ръце, а пушки.

Пушките – отчаяните ръце на отчаяните хора.

„Вместо в австрийската войска да бе отишъл в македонските чети“ – поканиха го македонците след абдикацията. Имаше логика. Македония бе винаги мечтаната кауза за справедливост противно на подлите политически борби на мерзавците в Княжеството. „Щом си прогонен и низвергнат, ела при нас, прогонваните и низверваните. Там ще дадеш доброто от себе си, което тук никой не ти иска.“

И в Грац харамииите го навестяваха: „Ти си ни Княз!“ И всяко събитие отекваше през гърлата им. „Крал Милан абдикира – какво по-хубаво за Македония!“ Или - „Крит? Стане ли нещо в Крит, свободни сме! На една ръка разстояние сме. Само трябва да протегнем ръка.“

Винаги бяха готови да подпалят Балканите, ако това ще означава свобода.

И августинците продължаваха мисията си при него. Не преставаха с внушенията: „Пречката е Фенер. За да я измъкнете от Фенер, трябва да подкрепите Рим и унията.“

Но той сякаш бе дал вече най-доброто от себе си.. Нямахше сили за ново. Това беше истината – вече нямаше силата за Княз. Най-почтеното, което можеше да стори един безсилен Княз, бе да се оттегли от неподходящото за него битие на Княз.

РАЗКАЗВАЧКАТА НА ПРИКАЗКИ

В тази замръзнала австрийска зима улиците на Грац са вледенено езеро, по което изпод снежната покривка избиват зеленикавите петна на леда. Чак те е страх да не залепнат в леда подметките ти и да не можеш да ги отлепиш, колкото и да са дебели грайферите на войнишките ботуши. Небето и то е замръзнал зеленикав лед, в който се събират лавините на снега, за да се стоварят пак върху земята. Ръката му в ръкавицата инстинктивно разтърква лицето му – да не замръзне. Ледът се разтапя от спомените му, под краката му израства бряг, червеникав бряг, създаден само за да можеш да стърчиш с него господарски над въртопите от вода и светлина на Южното море. Краката му са боси в неговата Венеция, в неговото Сандрово, макар че Венеция изглежда като флота от книжни корабчета, цопнати в застояла локва пред този мускулест бряг и тази възвряла вечност от синьо, зелено, виолетово. В Сандрово неизменно с него живее малкият Сандро от гимназията, а и отпреди това. Сандро слуша приказки, написани от белозъбия блясък на връхлитащите го вълни, но и от гласа на чистачката с мекия като килимите, които тупа, глас, чистачката с ореховата коса, която хвърля тъкмо като корона на орех различни по форма сенки върху бялото ѝ лице. За него няма съмнение – лицето ѝ е от морска сол, застинала наред порива на морска вълна. Както и че тя залива подовете не с кофи вода, а със самия прилив, затова несъзнателно след всяко вихрене на Фъртуната – такъв ѝ беше прякорът заради размаха, с който въртеше парцалите – диреше по подовете охлювчета и миди, останали от прилива, а в устата му се стапаше вкуса на скариди. От приливите ѝ го връхлетяваха ламии и дракони, като за разликата между тях пак трябваше нея да пита – неговата лична Разказвачка на приказки. Тя беше неговата хугенотка Мария, а той трябваше да е в ролята на братя Грим и ако имаше поне малко чувство за дълг към следващото поколение деца, щеше начаса да зареже всякакви княжески работи и да се заеме с нещо много по-важно – записването на приказките ѝ. Фъртуната, естествено, беше неграмотна и не можеше да свърши сама и тази работа. Стигаше ѝ, че беше побрала сякаш цялото приказно детство на човечеството, стигаше ѝ, че отглеждаше внука си сам-сама, внукът който не се пушаше от полите ѝ, дори когато тя пълзеше по пода с парцалите. Стигаше ѝ и ѝ престигаше, та да се възползва и от предложението му да я връчи на един учител по букви. Някога, когато пътят му минаваше покрай къщата на братя Грим, се беше чувствал като законен наследник на всичките им герои, сега с нея усещането беше още по-силно – в нейните приказки той се идентифицираше направо с ламите, от чиито

множество глави беше във възторг. И неговите княжески глави не бяха една и две. Не беше ли това времето с множеството говорещи глави, които ти внушават, че си този или този, според това коя твоя глава говори. Различните глави даваха съвършено различно обяснение на ситуациите, които бяха завардили пътя му.

Разказвачката на приказки го накара да се чувства не наследник на барони и херцози, а на змейове и лами, владетел на гори от златни ябълки, побратим на моми-юнакини, които се надхвърлят с планини, за да спечелят не някой момък, а царство-господарство. Пред очите му историите ѝ с ужасен привкус помъдряваха и ставаха по-нужни от каквито ѝ да е умни разговори. Фъртуната всъщност разказваше за това как едно нещо преминава в друго и каква мъдрост трябва да имаш, за да уловиш правилно мига на това преминаване и да го използваш за себе си. И как, за да се възроди в целия си огнен блясък змеят, трябва да го нарежат на парчета и да го полеят със слънчова вода. И как бърбрещите глави на ламята всъщност няма защо да се слушат, тъй като толкова разнородно е това, което плещат. “Ми те хич и не знаят какво ломотят!” - възмущаваше се тя на безотговорното държане на ламята в българските приказки.

Чистачката в Сандрово е запълзяла по подовете на манастира, за да чисти следите на хората, та да станат видими следите на ламите из вълшебната гора. Няма в приказките ѝ червени шапчици, а юнакини, великани и чудовища, чиито играчки са световите, не един и два. А внукът е дете Михаилче, дете Големешче, дете Калпазанче, титан в белите. То е до нея сякаш да ѝ даде безброй поводи да чисти. Един ден подът е изрисуван от край до край с нещо. Първо трябва да установяват какво е това нещо, да знаят с какво да го премахнат. Оказва се червена глина, от която внукът ѝ имаше неизбродими находища на Галата. В периода на установяването на това с какво се е цапало, князът придоби съвсем други очи за нацапаното. Та това бяха китайските рисунки по стените на дворци във Виена, само че тук извъртяни от край до край в манастира с един само порив, никакви усилия на парче. Князът стъпва внимателно сред плетениците от лиани по пода, навел глава в усилието да схване цялата тоталност на това източно рококо, да не изпусне ни една извивка. Лека прозрачна паяжина покриваше на съгъстващи се и разпускащи се нишки всичко, паяжината сякаш се движеше и от всяка точка гледката беше различна. Не знаеше Князът как да се раздели с тези гледки и имаше ли право да нареди изтриването им. Наредеше или не, Фъртуната беше захванала вече с парцалите. И все пак като тежка собствена вина възприе изчезването на слънчевата златна паяжина,

оплела пода.

Но вината му трябваше на часа да бъде изкупена. И детето, което всъщност беше на възрастта на мъдрец, беше изпратено във Виена на негови разноски в една от най-известните порцеланови манифактури – да обгърне в трептящи съблазнителни есенни паяжини, люлеещи светлината в люлките си, всичкия порцелан на фабриката.

Минаха години, векове и хилядолетия в омагьосаните гори на българите, които се свиха накрая в черупката на един само лешник, надхвърля се той с юнаците със златни топки, прескача с тях огньове с пламъци до небесата, но един ден ергенството му свърши. В деня на сватбата му дойде дар от приказните селения на българските вълшебства - един необикновен сервиз, на който синкавите паяжини разказваха за жилките на вълните и на водорсалите, за калиграфията на светлината по манастирските прозорци в Сандрово, за орнаментите по буквите в средновековните български Евангелия. Порцеланът беше като трептящите леко пожълтели тънки листа на книгата на неговото минало, подпечатана с едно златно българско лъвче. Сервизът беше декориран лично от „неговия човек“ във Виенската порцеланова манифактура, от внука на Фъртуната.

АБДИКАЦИЯТА – ТАКА ДЪЛГО ВРЕМЕ ЧАКАНА

Кога на всеослушание обяви желанието да си „грабне шапката и да се махне“, „да си плюе на петите“ и „беж да го няма“? Колко пъти абдикираше преди да го принудят да абдикира? Играта „Ако не ми позволите това или онова, аз ще абдикирам“, продължи всъщност през цялото му князуване. Вместо да отблъсква на нож всяка дума за абдикация от чужда уста, той сам се вреше сред политическите шамари и предлагаше абдикацията си. Гаргите можеше да уплаши с нея, само околните свикваха с мисълта, че това е един временен Княз, който по никакъв начин няма да векува на престола. Разбира се, тези негови вопли за абдикация бяха огледално отражение на неговото стабилно княжеско дередже.

„Иди ми, дойде ми“ - така обобща приказките му за абдикация Разказвачката на приказки. „Това на един цар не му приляга.“ Защото царете от приказките не правиха така.

Великата му илюзия, илюзията на илюзиите – пълно безумство – убеждението „Българите така ме подкрепят, че Русия ще запее друга песен.“ Все забравяше, че част от българите имаха уши само за тази песен.

Как мизерно свърши неговата Освободителна война срещу освободителите! Можеше ли да преброи унизителните молби за прием, телеграмите без отговор до государя-император, когато му беше показал, че не му е господар. Господарите не очакват само мили думи, те очакват служене и слугинстване. Ако не си готов да си им слуга, те ще си намерят друг слуга. Колко имена на кандидат-Князе му размятаха пред носа враговете му. И как бързо играта загрубя до заплахи за живота му, допърхали в писма и до очите на нещастния му баща в Дармщадт. Може би чак тогава той също е приел абдикацията като един възможен изход.

Във вестниците можеше да намери пълен обзор на омразите срещу себе си. Но подмамен от изкушението да ги разглежда само като омрази, той беше пропуснал да разбере може би най-важното – как някои от решенията му за действие, вземани с най-добри намерения, бяха схващани от поданиците му като най-азиатска свирепост.

Изкривяването на намеренията му беше вопиющо чудовищно, което той искаше да изхвърли от живота си чрез абдикацията. Сред изобилието от теории и мистериозни измислици най-изобилно с неговия образ се занимаваше Захари Стоянов, а тъй като перото му беше оки тежко, горката му княжеска глава. Подмамани от статиите му мнозина му отказваха правото на чест заради желанието му лично да се погрижи за поданиците си, а не това да върши някаква абстрактна конституция, която не беше човек, а само лист хартия. Той разглеждаше статиите му като подклаждане на раздор и не се питаше има ли истина в тях. Как ще питаш за истина, ако някой те мрази, а тук, на Балканите хората прекарваха най-много от земното си време в мразене. Сега, когато не беше вече на власт, въпросът за истината в обвиненията срещу му изплуваше като масло върху вода. След всичко случило се не можеше да се теши с теорията си за абсолютната си невинност.

На 8.09.1886 в Търново Стамболов му бе посочил два пътя като алтернативни, а те се оказаха два пътя, които щеше да извърви един след друг – единият до Пловдив, а другият до Дармщадт. Не бе ли редно след всичко случило се Князът да мисли, че е гонен от съдбата?

Ледът по улиците на Грац е станал бял кокал, снегът отгоре му го няма, единственият ярък цвят е лилаво-розовото на залязващото слънце, което постепенно бива всмукано от оловното небе. Слънцето ли напуска клоните на дърветата или дърветата – него. Този път ледът по познатите улици е ледът върху Дунава. Дневникът на българската

природа здраво се е вкоренил в него и се обажда като атавистична болка по нещо много негово и много красиво, което си е отишло. По една от пътеките върху леда крачи окаяна фигура, тъжно му е да разпознае себе си – абдикиращият Княз. Лесно беше да приемеш, когато дойдоха времената на абдикациите, че ти винаги си бил в абдикация, един вечно абдикиращ Княз. Пътеката върху леда се вие, но всъщност затваря кръг. И мисълта продължава да следи тази залитаща в кръг фигура, която трябва да признае за своя. По небето са се посипали като дребни куршумчета птички, това бяха куршумите на всички салюти, но и на абдикацията, на изменилата му армия. Както му се струваше – цялата. Както в миг на страдание човек е готов да приеме, че съществува само страданието. Най-сетне над леда избликват водите на Дунав, но и над тях пак е неговата яхта със стражите му, които залягат на пода, колчем минават край град – да не бъде разпозната ролята им на стражари на собствения си Княз. Колко жалка е тази яхта пред кораба с надпис “Радецки”, а перата на шапките, на неговата и на Ботев, сякаш се поздравяват. Ще му се да мисли така. Клетвата му за вяност към България - коя абдикация можеше да отмени? И кой преврат? Понякога понятията за вяност към страната, неговите и на народа му, се разминаваха. По бащински той смяташе, че един баща на народа трябва да знае нещата по-добре от народа си. Това ли е грехът му, който се връща към него? Вестниците нарекоха някога режима му на пълномощията “преврат”, ето че сега се извърши преврат срещу трона му. Превратът ти се случи заради собствения преврат – режимът на пълномощията – навярно би му рекъл някой от най-върлите политикани на тази страна. Но не и този, който най-лъвски се бе борил срещу режима на пълномощията – Захари Стоянов, той навярно най-добре разбираше ролята на освободителката с претенции за владетелка в това позорно за България пленничество на Княза **Й**. Прямо руската политика в момента те бяха на една страна на барикадата.

Веднъж бе съзрял изхвърлен на пясъка синкав слузест мъртъв октопод. Всяка отминала политика е като този октопод, беше си казал, когато историята я изхвърли, тя е нищо повече от синкава слуз, но жертвите на тази слуз може да са стотици хиляди и милиони.

Никога, никога преди да поеме българската корона не си бе давал сметка какво си позволяват големите народи с малките. “Не биваше да полагаш короната в краката на руския цар, ти си я получил от българите в Търново, не от Русия!” - крещеше му Стамболов. Хубаво

щеше да е да я е получил от българите, колко мъки щяха да му са спестени, но уви, българската корона се държеше от руския император. Вадеше я от сейфа и я възвръщаше на когото си реши. Тъкмо защото истинският източник на българската корона бе Русия, при пленяването му българските офицери възстановяваха честта и достойнството на Русия, не на България. Да бъде пленен той за тях означаваше да бъде поставена в плен политиката на Австро-Унгария и Германия. И нямаше как да им обясни това, в което се кълнеше - "Аз съм политиката на България и на никого друго." Българите го бяха направили патриот, а един патриот никога нямаше да действа под чужда заповед. Но Каулбарс и Ернрот не бяха ли поканени и подкрепени тъкмо от него? "Ваше Височество, Вие сте предадени" - влетява за кой ли път слугата в съзнанието му. От кого бе предаден? Не ли и от самия себе си? Трагедията като завръщане на собствената слабост под формата на руските генерали, които трябваше да го пазят от собствения народ. Вдигнатата сабя на майор Груев е в ръцете на руските генерали. Опитва се да достигне револвера си, револвера, стрелял през Освободителната и Сръбско-българската война начело на народа му. Сега с револвера си – срещу народа си? Площадът отвън тътне: "Долу Княза!", "Долу немца!" Изведнъж българският Княз е детрониран до прозвището "немеца". "Немецът" никога няма да стане "руснакът", а странно защо не искаха от него да е просто "българинът". Обграден е от войници като във Вердиева опера, които държат къс хартия като изплезен език пред очите му. Плези се хартията - късът хартия за признанието му - "Аз се провалих. Не съм вече Княз на никого, дори на себе си. Аз съм пленник." Би могло да се помисли - "Пленник на съдбата", но също и - "Пленник на собствените грешки, те искат като зли духове от миналото, те стават владетели на мене и на страната." Трябва да подпише отказа не само от политиката си, но и от мечтите си. Да огласи: "Безпомощността – това съм аз." И той подписва. Трябва да си признае лицемерието в неговото "Господ да пази моята България" при подписването. Оставаш страната на произвола, пък бил той произвола на съдбата, а се извиняваш с Господ. Много трябваше да се застъпва Господ за България, щом тя се бе докарала до жалкото състояние Князът ѝ да подписва каквото и да е в положение на роб. Скритото робство все някога излиза наяве и става видимо за света. И в Рени бе предаден като колет на руските власти. Кой ли можеше да постъпи така с государя-императора или с австрийско-унгарския му колега или с немския кайзер? Големината на народа решаваше всичко. Монарсите на големите народи можеха да си

подават Княза на малкия току-що пръкнал се народец като колет. “Ах, Сандро, пази се от болезнени преувеличения” - в пленничеството му нахлуваше гласа на Мари, сестрицата му, но сега в Рени заплахата от края не изглеждаше никакво болезнено преувеличение. Государят-император обещава на освободения си народ, който трябва да дундурка во веки веков като свое бебе, нов по-добър Княз, а старият може да бъде отстранен и с нагайка. Човекът няма никакво значение за государя-императора, само образът на властта, в която е облечен от него и само от него. И заедно със смъртта Сандро започна да чака невъзможното, което щеше да го освободи от нейната сянка. Не можеше да знае, че невъзможното вече бе дало своите плодове в любезното му Княжество. Чрез Стамболов и въстаналата Източна Румелия народът му го викаше обратно, звънеше с оръжие, Южна България готвеше нов Априлий, за да си го върне. Обединителят на страната сега можеше да стане причина за междуособна война между Южна България и “предателите на трона” в Княжеството. И докато спасителите му бяха готови да отворят война за него, той се бе предал, пеперудата бе извървяла обратното развитие към личинка. По времето, когато в мисълта му витаеха единствено различни образи на края, някъде там цялото население се обединяваше в негово име и в името на порива за живот. На фона на това обединяване и този порив цялата превратаджийска част на войската изглеждаше вече нищожна клика. Но не и за него, не и за него. Защото плененият не може да улови знаците на свободата или защото вътрешният плач и вайкане го бяха завладели дотолкова, че да не реагира като български Княз? Когато Стамболов го обвинява по-късно от висотата на собствената инатска съпротива срещу злото и подчинението - “Не ти стигнаха силите да си един от нас!”, той се пита: “Стамболов щеше ли да подпише отказа от себе си? Щеше ли като обидена госпожица да попита: “Защо не ми съобщихте, че искате да ме няма, щях сам да се отстраня от пътя на Светата ви Русия?” Прав е Стамболов, не му стигнаха силите наистина до край да е един от тях. До край да споделя съдбата на българин, да мъкне на гърба си такъв товар. Товарът, който бе по силите на всеки българин, за него се оказа непосилен. Стамболов беше спасявал трона му, докато той бе приел мрака на дупката за край. Князът бе комай последният в България, който прочете “Прокламацията до българския народ”. Прокламация в името на него, низвергнатия Княз. В нея беше казано всичко, което трябваше да се каже – че българският трон не зависи от никакви превратаджии, че пред него те са незаконни. Беше назовано и Народното събрание, и

името на бригадният команир Сава Муткуров като началник на войската. Да се знае от превратаджиите и от света, че тази държава я има и че войската ѝ е зад Княза си.

Името на Сава Муткуров достига до него в първите минути на освобождението му. Защо не бе помислил, че превратът може да си има контрапреврат? Защо бе повярвал на коварността на отчаянието, което му нашепваше, че цялата войска са само тези превратаджии? Къде бе вътрешният му взор, за да съзре полковете и капитаните им от така прясната победна война? Истинското му низвергване бе извършено от собственото му отчаяние. Бе отчаян дотолкова, че да не съзре всичките възможни изходи. Бе облякъл на голо униформата, изненадан от превратаджиите, за да не бъде унижен. Странно, грижеше се за достойнството си, а не за живота си, който сякаш бе отписал. Толкова велик ли може да е страхът? Отчаянието, което само по себе си бе гибел, го влечеше към гибелта. Капитулацията му в тази негова лична война бе пълна. Заради капитулацията си пред вътрешния му взор не се мярнаха мъжете, които стояха зад своя Княз. “На това ли съм те учила? - би го гълчала Разказвачката на приказки. - Нали ти казах как да затваряш очи и да изучаваш своята лична приказка, с кои герои е в този момент и как се развива. Нали те учих да се съветваш с нея във всеки момент. Направи ли го? Или само кокореше очи срещу похитителите, за да израстват те още по-грамадни и заплашителни? Не ти стигнаха сили да прехвърлиш взор над казачока им, да се огледаш в господарството си, във всички онези, които те носеха на ръце при триумфите ти. А ти имаше толкова триумфи, каквито рядко се падат в царуването на някой цар.”

Превратаджиите го влачеха като за посмешище със себе си. Отчаянието му беше извършило предателство спрямо народа му. Да помислиш, че си сам срещу всички, означаваше да изоставиш войниците си от Съединението, да напуснеш мислено капитаните си, частите си, да приемеш, че само злото съществува. Но народът му го догони в отчаянието, издигна го на ръцете си и го понесе обратно към трона. Стамболов и Муткуров измъкнаха тялото му от бушувашата водна бездна. Можеше ли да допусне, че заради него току-що съединена България можеше да изпадне в междуособна война? Защо интуицията му никаква не я има, когато Източната Румелия, в която революциите от 1876 не секваха, се бе вдигнала отново на революция – за него? Не беше ли Княз, заради необходимостта да вижда напред, да предвижда. Бе предвидил щастливия изход на Съединението и бе работил за него. Бе предвидил победния изход на войната и бе се бил за този изход. Но

за личното си спасение и живот при преврата не бе предвидил нищо и за нищо не бе опитал да се съпротивлява. За разлика от самия него Стамболов, Муткуров, народът горяха в юношеска, несекваща вяра в съдбините му, в бъдещето му. Жизнеността на българите се връщаше за кой ли път към него като очистителен потоп.

И тогава 32-годишният Стамболов най-безцеремонно му върна трона барабар с цялата обърканост на положението му.

Трябва да е честен със себе си, да си признае непреодолимите желания за абдикация още от сблъсъка с първото Народно събрание, от онова всеобщо презрително отношение на депутатите му, отказали му думата „светлост“. Бяха я задържали инатски зад зъбите си, не принадлежеше нему правото да се кичи с нея... „Ако нещата не вървят както си представяте – беше се досетил Константин Стоилов, когато бяха на визита при Бисмарк след смъртта на руския цар, - ще абдикирате, ще станете генерал от германската армия, а България ще е отново оставена в неизвестност.“ Е, и от това искаше още от първата минута да абдикира – от това да се съобразява само с България, не със себе си. Да ги доведе до едно помирително правителство, да има правосъдие, а не партии, да ги накара да мируват наред надигащите се бунтулуди – това му бяха скромните мераци при суспенсирането на конституцията. Срещу тях получи вой и ярост. Как да не ти се ще всяка минута да абдикираш?

За него новата Конституция означаваше да си осигури привилегиите да не е в техните ръчички, а само в своите. Да се погрижи той да управлява, а не да ги оставя те да шарлатанстват.

Когато вече не бе Княз, Константин Стоилов му призна, че му се е чудил защо не си взема шапката много по-рано сред тези подли люде, дето си разиграват кончето, както си искат. „И аз мечтаех за Македония, моята абдикация беше Македония, в тамошните борби щях да се пречистя от мерзавците тук.“

Малък негов опит на бивш Княз за отмъщение – писмото му от 17.12.1886 до българите от Heiligenberg bei Jugenheim, писмо относно извършителите на русофилския заговор: Те не трябва да бъдат пуснати на свобода, в никакъв случай - “това изисква честта на страната както и моята собствена чест.”

КНЯЗ НА ГРАЖДАНСКАТА ВОЙНА?

Все по-често маршовете му в австрийската армия се смесват с марша на въстаническият генерал от Източна Румелия Сава Муткуров. Един въстанически генерал, който е вдигнал въстаниците в негово име. Князът не го бе призовавал за това, не бе знаел и за ролята му, докато сам играеше ролята на “държавен пленник”. Мъжествеността му е израз на колосална нагнетена енергия, която трябва да стигне за цялата войска. Видя го за пръв път в Шумен, когато с Димитър Ризов го посветиха в “светото дело на Обединението”. Един от ръководителите на Пловдивската милиция. Под “пловдивска милиция” не само в Пловдив се подразбираше IV-ти въстанически окръг. Разбира се, от лето 1876. Армията на фениксите, на винаги възкръсващите в Креснено-Разложки въстания и Съединението, в Сръбско-българската война и в съпротивата срещу детронирането му. Вечните въстаници, невлизащи в сметката на никакви Берлински конгреси, преговори и споразумения между монарсите на Европа. Затова и тези преговори, споразумения и договори не чинят нищо за българите – те са игнорирани тази армия, а тя е българската армия. Колко пъти Князът се беше уверявал при бърбрене със свои близки и познати, че българите не бяха за тях нещо по-ясно от някакво бедуинско племе там нейде в пустините, което все се надига и причинява проблеми на нациите, владеещи света. Но и за монарсите те бяха комай същото, ако случайно някой ги споменеше, наричаше ги “отмъстителите”, сякаш нямаха наистина за какво да отмъщават. Подозираха ги, че са се пръкнали, за да произвеждат кризи и така да клатят тронове на европейските монарси. Че съществуват с единствената цел да действат срещу святото Status quo. “Пак криза и пак виновните са българите” - пъшкаше Бисмарк, готов да изреже онова кълце на картата с надпис “Балкански полуостров”, да го изреже като апендикс, за да се рахатяса Европа. Какви ли не безумства бе готов да прилага канцлерът, за да ги няма плашилата на Status quo-то. Например една английска колония България, в който случай Англия ще е неутрализирила имперските стремежи на Русия чрез своите и Германия няма да бъде в постоянна заплаха от война с Русия.

Въстаническият генерал се разбира отлично с армията си, той идва от Търново. Бърза генералът да се бие за свободата. Да я наложи и на Освободителите. Пред свободата на страната му никакви Освободители не предат. Колко странно бе това нещо с Освободителите. “Ние ляхме кръвта си, сега сте наши.” А българите искат да са свои единствено на себе си, иначе ще са чужди на себе си.

Войските на Сава Муткуров обграждат София, готови са да я бомбардират. Със София ще се воюва, докато в нея остане само българският байряк и се свалят руските.

А Князът на Съединението бе на косъм да стане Княз на гражданската война. Благодарение и на Муткуров, благодарение на страстите български. Доблестното сърце на един въстанически генерал. В него няма място за колебанията на Княза. Генералът знае какво искат хората му от колибите и нивите, затова не познава колебания. Той е тяхната избистрена воля. Те си искат царството, начело на царството да стои един цар, който все едно как ще се титулува и този цар ще е Князът Покръстител и цар Симеон едновременно. Никой няма право да пленява български цар повече. Войниците му са затова в неговата армия - да не позволят втори път падането на Велико Търново. Готови са с по едно око да останат, отбранявайки своя цар като Самуиловите.

И сякаш трескаво приближаваше мигът на братоубийствената война.

Първата жертва от назряващото братоубийство бе вече паднала – братът на народния поет. Онзи поет, чиято къщурка му показваха на Сахат тепе в Пловдив - “Тук е написана “Епопея на забравените”. Стреля обезумял братът Михаил по привържениците на “Немеца”, после войниците го пребиват, линч върху прототипа на Бойчо Огнянов, после го хвърлят в кладенец. Другият му брат, Георги, начело на превратаджийските войски гори от желание да започне гражданската война час по-скоро срещу “предателите” - поддържници на Княза.. Личната болка го е подлудила. Сава Муткуров затяга обръча около София и на свой ред се кани да бомбардира “предателите” - детрониралите Княза. Въпросът за трона е на път да стане въпрос за съществуването на България. Ролята на божествения Хермес играе Стамболов – снове с телеграми между армиите, опитва се на всяка цена да ги възпре от проливане на кръв. За това проливане на кръв настоява руското военно аташе в София - “Само тъй ще спреме Немеца!” Преводът на изречението е ясен - “Само тъй ще направим българите покорни.” На границата се трупат сръбски и турски войски, заемат позиции. А първото проливане на кръв може да доведе до изтичане кръвта на България. И Каравелов, както Груев, Стоилов и Стамболов се занимават с прихващане на телеграми. Войната на телеграмите е в ход. И една телеграма, прихваната от Стамболов, която засяга дереджето му - капитанът на яхтата “Александър I” донася, че “държавният пленник”

е предаден в Рени. Стамболов от своя страна му нарежда да се изиска Княза от русите и да бъде върнат обратно в Русе.

Самосъжаленията, които го омаломощават - “Тези рани ми се нанасят от армията, която водих към успех”. “Това унижение е от народа, който обединих.” Тези самоъжаления и сега са си в него, дремят нейде в дълбокото - “Държавния пленник, колетът, когото предават насам и натам.” И сред самосъжаленията един глас на войник от охраната му, когато се бе върнал вече в София: “А, да бяха пленили Сава Муткуров де? Можеха ли да го пленят изобщо? Те просто щяха да го убият.” Да, него обаче не убиха, само плениха. И му бяха намерили временен наместник, докато цар Александър III бе обещал на българите друг подобър Княз. Каква гротеска бе издирването му, включително от кралица Виктория и от баща му – бързо да се върне преди царския пратеник княз Долгоруки. Муткуров би ли отсядал в Лемберг/Лвов/, би ли разказвал на госпожиците при херцог фон Вюртемберг приключенията си? С армията си беше едва, когато не прие съвета на кралица Виктория - “Назад към Дармщат” - “И дори отново да ме затворят и да се опитат да ме убият - аз тръгвам към моята армия.” Но връщайки се в България, духът на затворническия му надзирател - Александър III - си го чакаше там. Затова подаде онази телеграма с връщането на руската корона. Короната – да я слагат на която искат глава. Българското съзнание обаче запази за себе си. Него не можеше да върне, и да искаше.

ЖЕНИТБА НАСЪН И НАЯВЕ ЙОХАНА ЛОЙЗИНГЕР

Бивш годеник на пруската принцеса, бивш Княз. Много бивши качества са се събрали.

Заминаващият влак. Последният влак, на който се качи в своята страна. Един разплакан Княз. Някои са видели сълзите му в градината на двореца, едни са го взели за театър, разиграван от едно нищожество, други са му съчувствали. Изчезнаха настръхналите ожънати стърнища, димищата над тях от огньовете, разчистващи ги от сламата, отминаха адютантите на тополите, чуканчетата на многопръстите явори. Махаше мислено за сбогом, но не виждаше някой да му отвърща. Изведнъж всичко негово изчезна.

За кой вече път неговите неща, които е смятал вечни, изчезват. Остава пътят, винаги пуст след някоя загуба, а завоят, зад който е новото, е някъде много далече, сякаш го няма.

В Германия го чакаше Бисмарковата присъда над него - “нищожество, мошеник, въжеиграч”. Вкаменелостите на вестникарските статии за “аферата Батенберг” лежах по бюрото му и все така режеха и бодяха. Свидетелства на едно грандиозно изиграно пред света фиаско. Според всеобщото мнение - с абдикацията си се бе провалил окончателно и завинаги. Следователно – можеше да прави каквото си ще. Не дължеше вече обяснение пред никого. Моментът за преобразяване не биваше да бъде изпуснат в напразни жалби и носталгии. Съвсем хазартно заложи на непознатото и неподозираното в себе си. А в това му усилие той трудно можеше да бъде обезсърчен, тъй като в него не разчиташе на Германия, Русия или дявол знае кого, а на себе си. Всъщност това залагане на неизвестното го бе отвело и в България, която сега беше останала зад гърба му. Склоността към хазарта е в кръвта на принцовете от Хесен, независимо какво име носят. Затова така лесно се враждат в строежите на чужди царства и в чуждо бъдеще. Хазартът бе изпробван на късмета. Бе време да изпробва късмета си.

Преобразованието му вече бе пълно, когато и годежът му с Морета окончателно се провали. Най-хубавите неща в живота му имаха злощастното качество в един момент да се оказват демонични. И любовта му, вместо да бъде оставена на самата себе си, изведнъж се оказа един кошмар от интереси. Неслучилият годеж - част от колекцията от куриози в живота му. Годеницата на Княз Батенберг не можа да прескочи политиката – за да стигне до сватба. С това се лиши от възможността да завърши живота си като абдикирала българска княгиня. Злополучният годеник на пруската принцеса пропусна възможността да свие гнездо под крилото на английската кралица Виктория като братята си Хайнрих и Лудвиг. Съпруга на Хайнрих бе дъщерята на кралицата Беатрис. И тяхното първоначално свързване беше тайно, но Хайнрих имаше късметът да не бъде български Княз и разрешението за официален брак беше дошло от високото място. На сватбата на Лудвиг с другата Виктория, внучка на английската кралица Виктория, Князът си представяше с всички основания своята сватба с внучката на кралицата Морета-Виктория. С насилие за него обаче стана недостъпна необяснимата притегателна сила на потомките на английската кралица за мъжете Батенберг.

Какво му предстоеше, осъзна, когато под облъчването на Дармщадската сцена възмечта живот в екстаз. Нищо по-малко от екстаз му обещавахе образът на певицата Йохана Лойзингер.

Дъждът от куршумите на заговорниците срещу двореца му изведнъж най-сетне бе заглушен – от ариите на Йохана. Просветването на байонетите на обкръжилите го заговорници изчезна от бляскавите светлини на операта. Озари го съблазънта, за да превърне света му в концертна зала с илюминациите на един глас, около който се завихряха лилаво-розови и златни светлини. Гласът на Йохана Лойзингер. Една глава с позлатата на концертните зали, един кристален блясък от отраженията в огледалата, един ореол от гения на Моцарт около изпълнителката на Моцартови опери Йохана.

И от мига на женитбата им той обитаваше не просто Вила Хартенау в Грац, а Дома на хармониите, където звездите се движеха по звуци. И всички надежди бяха вече сбъднати надежди, щом мислите си имаха ехо от музика.

Влюбването в оперна певица му осигуряваше рзкош, какъвто никой замък не можеше да му даде, тъй като към реалността се прибавяше всеки изфантазиран миг на сцената. Втурнаха се множество нейни образи, обградиха го с гласове, смехове, аромати и вече не можеше да се страхува, че пясъкът в пясъчния му часовник напразно се сипе в пустотата. И да отделиш реалния човек от всички негови роли бе непосилна задача дори за подредения и дисциплиниран ум на един военен. Той, който бе в постоянно бягство от години, щеше да намери истинския покой - в дълбоките води на чувствеността. Лицето ѝ бе луна, луна, която сама си прави серенада. И от света, от който толкова много преди се бе интересувал, остана само това лице.

Прекаляването с фантазиите го хвърля в един несекващ възторг, в едно халюциниращо пиянство, в което е сам герой от мита. И чуждото име, което приема, граф Хартенау, е знак на този свършено друг етап на живота му, в който той бе друг човек. Българите му бяха предали мъдростта да не дириш по-силните от тебе, а само тези, които разтварят цвета на душата ти чрез вибрациите си. За да се отрици чувстващата, сетивната страна на съществуването му, да се отдаде без свян на на плаващите водни лилии на щастливите мигове, му помогна цялата онази страна, останала заради душите на хората си в щастливото неопитомено митологично време. Като дете той бе мечтал за пътешествия в друг свят и България му ги бе дала като пътешествия на душата и сетивата, отвъд всякакви социални категории лежах свещените територии на българските митове и фолклор. И в тях бе

много по-лесно да открие истинската Йохана и истинския Сандро, както в Моцартовите селения на Йохана. Йохана беше тъкмо изпълнителка на Моцартови опери! Колко по-разтърсващо бе да следиш спиралите от светлина, които разгръща в черното космическо небе един глас, отколкото да следиш извивките на някой добре школуван гъвкав ум. Екстазът в него бе непрекъснат, екстазът от трелите на един славей, забил сърцето си в тръна на розата. И трепетът, и ужасът от мига, в който сред Моцартовата фриволност на изпълнителката на Моцартови арии ще избият онези тъмни, подземни води, които винаги присъстваха и в най-искрящия Моцарт. Той винаги се удивляваше как Йохана след пеенето излизаше цяла и невредима под хилядите парченца, на които се бе натрошила луната, за да могат да зазвънтят в пречудни хармонии. С диханието си Йохана му извайваше едно ново, звучащо и извисено тяло, той никога не бе притежавал толкова красиво и щастливо, уверено в истините си тяло. Когато гласът ѝ преставаше да пее, той го виждаше като свита пружина в нея, готов във всеки момент за ново съзидание.

Духът ѝ докосва гората и тя простенва, духът ѝ минава над поляните и тревите стават на флейти и почват да посвирват тънко като косове. Скриптенето на приплъзващи се ледове и туптенето на малки свидни стъпки като пулсиране на сърце се настаняват в дълбоките подземни тонове на утробата - космос с пеещи сфери. Нейните малки храбри ръце, те отгръщат полюшкващите се тръстики, израснали върху почва от чувственост.

За да чуеш песента на душата, трябва да си се слял с нея. Тогава нейните мелодии ще те издигат и когато си затънал в най-дълбокото. Няма нужда да правиш усилия, за да се преборваш с мрака – ти си имаш стълби към слънцето – мелодиите на душата, която ти се е доверила.

В кристалната гора се гонят и боричкат животинчетата на страстите, влажни и рошави, игриви и неуморни, воят и стонът са също песни. За пръв път се усети наистина пораснал за опасностите на страстта. Не просто копнее, а страст.

Това беше истинският му триумф – бе намерил начин да отскочи далече настрани от отреденото му от политици и политика. Тази кристална гора от звуци бе расла порасла, за да има къде той да се чувства жив, жив по съвсем друг начин от досега, жизненото му пространство не бяха войните и походите, а ласките, негата, копнежът, невидимото песенно струене на телата. Това бе новото му различно нахлуване в живота – чрез вибрациите на света, събудени от Йохана.

Пламтеше в розови зари и се смееше кристалната гора и победите му бяха чрез чувството, в нея природните закони прииждаха чрез напевите на изкуството. Снежните вихрушки се вдигаха, за да полират голотата на тялото, а снегът се стопяваше от топлината на тази голота и ставаше роса на кожата. И естественото на естеството се оказва поредица от чудеса. А любимата му бе най-изкусителното нещо на света, понеже беше и самото изкуство, тя беше Моцарт и Бах, тя беше тази кристална гора и искрящите ѝ обитатели, тя беше свръхреалността. И когато ръката му се плъзваше по кожата ѝ, под нея се изсипваха искри. Музиката, която извираше от танца на телата им беше онази музика на Орфей, за която му говореха българите. Музика от вибрации. Орфей, възплътен в Моцарт. Моцартовата музика като Орфеевата повдига планини. И всички предишни чувства и годежи се оказваха някакви декоративни панделчици, вързвани на храстите като пожелания, както правеха на пролет в България, пожелания за живот, а не самият истински живот. Зад дърветата на тази гора просветваха като очи на рисове и на сърнета различните желания, в които личността се откриваше за пръв път цялостна, нераздвоена. В нея спяха Орфеевите сънища, на които Йохана беше пастирка.

“И в моето Княжество най-първият цар е бил Орфей.” “Орфей? В твоето Княжество? Не е ли бил грък?” “Не, той е от моето Княжество, началото на българската царска генеалогия.” Нямаше как да не и разкаже за Висулчицата. И дома, в който заживяха, и къщите на Грац се превърнаха в декори на Моцартовите опери, а “вълшебната флейта” беше орфеевата флейта из поляните на Родопите. И музиката ѝ беше силата, организираща съществуващото, видимо и невидимо, в свят само техен.

Жена му беше надарена с таланта да го разсмива, така нужен като таланта за музика. Но и българите успяха да го разсмеят за сватбата му. Недвусмислена бе оценката им, възмущението им – Как така Князът се жени! Защо не ги е питал? С тази женитба ще е веднъж завинаги свършена политическата му роля! Когато България би се нуждала от него, той няма да може вече да предложи княжеските си услуги. Русия сега, с тази женитба е достигнала най-сетне напълно заветната си цел! Йохана майсторски му създаваше живот извън пределите на историята в кристалната сфера на изкуството. У нея имаше далеч повече добро настроение, отколкото позволяваше официалната норма за приличие. Къщата им беше репетиционна, бална и оперна зала. Грац си спечели чрез Йохана къща за съвместни чествания на Одите на радостта. Нямаше друго пространство в града населено с повече хора на

изкуството деня и нощта. Не политиците, а тъкмо хората на изкуството се оказаха сродните му души. „Какво разкритие за един военен! - поставя Йохана пръст на устните си. - Шт! Тихо, да не чуят генералите.“

Един човек можеше наистина да ти стане убежище, ако е достатъчно голям светът му. А светът на Йохана бяха оперните театри на Прага, Линц, Дармщат. Гласът ѝ се завихряше по разтворените миди на оперите, за да стигне под купола небесата на Моцартовата душа. Чрез нея положи клетва пред живота и наистина животът потече с невероятни импровизации в кръвта му с извивките на възвишеното и чувственото. Никога досега часовете му не бяха притежавали толкова мигновения. Искрица в искряща сфера, кръгла-окръглена. Опиянението от Йохана отприщи в главата му всички щастливи мигове, сегашни, минали, бъдещи - на него и на всички влюбени, живели на тази земя. И пак не чрез думи, чрез вибрации. Любовта им бе побрала копнежите на всички тях, всяка плътска наслада беше отприщен източник на барокова музика и цветове на барокови стенописи. Любеха се в колесницата на Аполон, а лъчите на Аполон извираха от недрата на телата им.

“Трябваше да ме предупредиш, че си тук и нямаше да имам никакви колебания да стана граф Хартенау.” “Писано било” - обясняваха устничките ѝ. “Написано е било с мелодии, не с думи.” И докато я любеше, тя беше ято от розови Моцартови облачета, които той отмяташе едно по едно, за да стигне до другото измерение.

“Всъщност кога усети пленничеството си?” - Йохана винаги знаеше как да зададе нужния въпрос. Беше пределно честен към нея и към себе си. “ В момента, в който Стамболов, Муткуров и другите ме измъкнаха от ръцете на заговорниците, осъзнах своята пълна и окончателна непригодност да бъда кукла на Великите сили. Усещах, че големите дела на моето князуване са привършили. Стамболов изискваше българска корона в български ръце, затова така лъвски се хвърли да ме защитава. Бисмарк си имаше свои планове за България, но най-вече – да не допусне тази жалка държавица да го вкарва в кризи на Status quo-то както Съединението, в тях дори имаше място и за една “английска България”. Австро-Унгария трябваше все да слуша своя придатък начело с моя враг Милан. В ничии сметки не влизах. Усилията ми занапред бяха безсмислени предвид тежката каменна сянка на Каменния гост – руския император. Государят-император ми гарантираше заравянето в горещите въглени, докато сам не стана на въглен. Нямах нито вярата, нито характера на Стамболов, за да приема,

че е възможна българска корона в български, а не в руски ръце занапред. Затова се оттеглих. В прегръдките ти.”

При всяко движение на пръстите му звънят ключовете, отключващи врати, през които никога няма повече да мине. Войниците застават мирно и козируват пред неговата сянка. Странна участ за монарх – да отсъства от трона си. Това Княжество бе неговото Царство земно. Защо тогава Бог му го отне? На него и на децата му? С раждането на децата усещането за безвъзвратна липса нараства неимоверно. Те няма да имат Сандрово, нито Балкана, нито Княжеството на капитаните. А може би поне да им купи едно малко имение в Сандрово – отново се връща натрапливото му желание да нарече свое нещо в България.

Но той е реката, минала през какво ли не. Той е тази подобна на себе си вода. И си казва: “Княже без Княжество, Княжеството ти е далечна светлина, с която сте се разминали. Имаш обаче Йохана и децата, имаш Княжеството на човешкото щастие.”

Животът инкогнито насред вълните на щастието. И сред Моцартовата музика на изпълнителката на Моцарт – рождествата!

От музиката се родиха деца. Край тях витаеха орисниците от българските приказки, за които му бе разказвала Разказвачката на приказки. Българите непрекъснато се образоваха със страшни и красиви приказки. А кръстникът на децата му - неговият министър Константин Стоилов - го посвещава в бабуванията на “акушерката на българската свобода” - Райна Княгиня.

Рождества с орисници, орисници на българската съдба на новородената българска принцеса с българско име - Цветана. Те вещаят и съдбата на българския Княз. Нашепват му това, което той прошепна на Мари при последната им от всички срещи във Флоренция - да направи нужното за Княза и Княжеството му в „деня след това“. Навярно бяха същите орисници, които са били и над неговата люлка, та знаеха всичко за началото и за края му.

Всеки Моцарт си има Салиери и всяко щастие носи тъмното предчувствие за нахлуващо нещастие. И заедно с поемането на телцето на току-що родената им дъщеричка в него скръбно прозвънват думите, които каза във Флоренция на Мари. „Мари, обеща ми, когато се случи нещо с мене...” „Чедо“, мяркат се в главата му онези непреводими български думи „чедо“, „рождбо“, българските думи не идват случайно, те придружават българското име на дъщеря им – Цветана. Тя е цветето им, прораснало в небесата. „Чедо, прости ми, ако не бъда по пътя ти с тебе, прости ми, че може да се случи нещо с мене.“

Салиери на нещастieto е зад гърба му, знае, че няма как да му избяга. А зад него, разбира се, е Стамболов и българите, дошли вече окончателно да го вземат в България, на която единствено принадлежи въпреки всички други негови родини.

Смесането на Тук и Сега, наслагването на лица. Той е наблюдателят на светове, които не знаят нищо един за друг. Какво ли биха разбрали братята му от Стамболов, какво ли би разбрал Стамболов от братята му? Какво ли би казала Йохана за Висулчицата, би ли изобщо промълвила нещо Висулчицата за Йохана? Втренчените погледи в него на хора, разделени от каменни зидове до небесата. А той продължава да настоява да живее с всички тях. Единствената им възможност за запознанство – неговите разкази за тях.

Едни снежинки задвижват въздуха и засаждат едри кокичета в току-що набоцкалата трева. Ако гледаш езичетата на тревата, ще усетиш топлиите вълни на юга - сякаш разтопената магма на земното ядро затопля пръстта под нозете ти. Ако те заслепят белите перли на снежния блясък по огладеното като женска плът тяло на църквата, можеш да приемеш, че си далеч на север в Русия. Нищо чудно, че се сеща за С.Петербург, църквата е строена по образец на катедрала там. Същото объркване е и с лицата. Снежните шушнат по разперената като японско чадърче шапка на съпругата му, снежната дантела прибавя сияние към светлата ѝ кожа и златоносните коприни на косата ѝ. Снегът вали от картините на фламандските художници сред оперен декор. Лицето на Йохана е лице на кошута, изгубена в кристалната гора. Лицето на една кошута, душевният живот на една кошута наред ледените висулки на дърветата. Гората е вледенена и издава звука на движещи се ледове. Един зловещо самотен лебед се плъзга по заледения Дунав, Йохана плете ризата му от коприва – освен нея никой не може да го превърне отново в човек.

Изведнъж светлият кръг на лицето ѝ се разтапя в търкалото на зимното слънце и от едно синьо вечно пространство наднича кокичето на друг женски образ, снежната пелена се е свлякла като дантелен шал върху косите, очите ѝ полепват като устни при целувка по главата му. Така живи и любопитни са тези очи, това са очите на майка му, които наблюдават в премала какво прораства вътре в нея и какво приижда с радостта на живота отвън. Мраморната статуя на майка му сред мраморните светове и снегове на С.Петербург.

Тук и там, сега и преди – снеговете и студовете на Русия и на Балкана над живописните вехтории на ориенталските пазари, над медните

казани на хановите и конаците на току-що появилата се държавица България. Снежинките се ръсят над изящните архитектурни фантазии на Пиер Монтани в Пловдив, извайват първите стъпки на привнесения от Европа барок в България. Снежинките са още по-снежни върху черната лъскава като конска опашка коса на Висулчицата, подчертават татарското, азиатското в тази коса и в синия блясък на бялото на очите ѝ. Ако има нещо напълно противоположно, това са лицата на Висулчицата и на Йохана. В лицето на Висулчицата – една страстна нагнетеност на държани за юздите страсти, смуглост, която придобива цвета на печена тухла, когато се изчерви, кожата е полиран гледжосан съд, по който пробягват зеленикави нюанси както по търновската сграфито керамика. Плътта ѝ е плътна и гъста, набита като плъстенките в Копривщица. Лицето на жена му е акварелна рисунка на северното сияние, по която прозира светлината на бялото, в нея няма чувство, което е скрито или потиснато, чувствата си текат, както преливат блясъците по прозрачността. Плътта е искрящият сняг, в който той целият се е заровил, снегът се усмихва като него унесено. И все пак има нещо общо между този сняг на плътта ѝ и черното въгленче на Висулчицата – това е чувствеността. Затова, щом зърне една от тях, дочува музика далече преди да са почнали да пеят. Чувствеността им е тази музика, която долавя тялото му от разстояние. И неговите клетки тръгват след техните. Те си знаеха как свиреха на всичките му струни. “Ей тъй – дърпаш жичката, - обясняваше свиренето на тамбура Разказвачката на приказки – и тръпките се посипват като при треска.” Възможно ли беше да бе влюбен някога във Висулчицата? Или тя е едно от влюбванията му в красотата, в *la bellezza*? Не можеше да си отговори, но едно бе ясно – бе вървял след музиката на тялото ѝ, гледаше все да е край нея, защото на клетките му им беше добре край нея. “Имаш ли си някоя залисия-занисия с някоя наша мома? - питаше Разказвачката на приказки. - Не ти трябва чуждоземна мома.” Сякаш говореше за мома от съседна махала. Същото му се случваше и с родината на Висулчицата. Сякаш някой бе отместил капака на небето и от самите космически бездни нахлуваха в него слънчеви и звездни лъчи, накокошинваха сетивата му и го правеха болезнено чувствителен към чувствените блаженства на южната земя. Преизобилна на гледки беше тази страна, завинаги го държеше не на вериги, а на най-тънките паяжини, проблясващи в синьо и розово по хамака на слънчевите лъчи. Дъх на джинджеви, смокини, борови връхчета, на нагорещени жита, смесен с миризмата на свежа и горчива хвойна и на гниещи камари зеленчуци по безкрайните пазари, дъх от потните зачервени тела на

селянките, от пушека на скарите за кебапчета край хората на момите, излъчващи аромата на розите, зюмбюлите и теменужките по главите им. И мирисът на чемшира в менчето със светената вода, която ръсеха над челото му свещениците из страната. Във всяка негова победна стъпка - ритуалите на православието с проблясващо злато, сребро и с димящите, описващи кръгове на тамяна сред дима на Weihrauch, на дима за благославяне - тамяна.. Той, самият той беше този съединителен център на западен и източен човек.

Тук и там, тогава и сега – наслагването на съзнанието за себе си. Момчето в наследствения замък на Heiligenberg, което е готово да приеме, че основното население на земята носи корони и благороднически титли, щом всичките му роднини и техните приятели са снабдени с такива. Йерархията на техните титли, подвизите на дедите и героите трябва да се знаят. И като юношата Сидхарта то трябва да пребивава само в този свят на изобилие и щастие и да не знае мъката, мизерията и нещастията, които са вън от този свят. Съзнанието на гимназиста, което се разхожда из снежните Коледи на Айхендорф и изразява първите си любовни трепети със стиховете на Хайне и потапя предчувствията си в “Страданията на младия Вертер”. Достоевски го прославя, но той е Играчът на ролетка, който не престава да прави своите хазартни залози на рулетката на съдбата.

Тръгването му на война е неговото излизане от семейния замък, за да узнае другия свят, света на мъката. Газенето сред трупове, които израстват в дневника му. Познанието за историята като жестокост, личният опит с жестокостта. Историята като списък на подвизи и имена се измества от вонята на леш.

Светът като воля и представа, о, Шопенхауер, неговият живот като негова воля и негова представа. Снегът поглъща неговата воля и неговата представа и самия него.

Какво ли ще е след това? Какво ли ще остане от неговата воля и представа? Княжеството. Децата. Княжеството, децата, бъдещето.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

ОФИЦЕРЪТ ОТ АВСТРИЙСКАТА АРМИЯ

След абдикацията редовно идваха писмата му в България до К.Стоилов или Ст.Стамболов, мненията му се клатушкаха между необходимостта да се завърне до необходимостта да посочи нов Княз. Каквото и да му струваше това, той се включи в диренето на нов Княз на осиротялото

му Княжество – предложи принц Ваймарски.

Писмата на граф Хартенау бяха по-малко от телеграмите му, главно поздравителни, поздравяваше този или онзи, но всъщност пращаше вест на Княжеството си – жив съм. Но носталгията му по България не намаляваше, тя раждаше във всеки смисъл странни идеи – като тази да купи Сандрово или да се засели със семейството си в България.

На 17.X се получи телеграма от граф Хартенау за името на новородената му дъщеря „Цветанка“, на 5.XI. дойде вестта за болестта му, на 6.XI. - за кончината му.

Толкова дарове бе получил от българите, редно беше да им подари тленните си останки.

На 14.XI. тленните му останки бяха пренесени в София. Затова главна роля изиграха отново качествата на дипломат на сестра му. Сестра му беше съсъдът, в който се бе съхранила последната му воля. Тя изпълни дълга си към тази поверена ѝ братова последна воля. Тя успя да направи невъзможното – да убеди Йохана в необходимостта от това последното му убежище да не е при нея, а в България. „Това бе неговата последна воля. Аз съм вестител на тази воля.“ Беше трудно за обяснение как бе узнала последната му воля, след като не се бяха виждали цели шест месеца.

Князът не можа да научи, че българската делегация, дошла за да транспортира тленните му останки в България, бе посрещната от офицера на австрийска служба. Онзи тъй ненавиждан от него офицер, преследвал го със спомени за България. Князът без Княжество не успя да научи, че този офицер бе всъщност последният му поданик на негова служба. Службата му при Княза като таен пратеник на българското Княжество бе платена с пари на българската държава.

Австрийският офицер бе личен пратеник на Стамболов, зачислен към него за подкрепа и съдействие на пъпната му връв с България.

Той бе в Грац по българска заповед. Верните му политици и военни бяха положили нужните усилия да не се чувства сам в австрийската армия любимия им Княз. Той нямаше право да му се открие, но нямаше право и да не му напомня всеки миг кой е граф Хартенау. Офицерът беше достатъчно добре подготвен за военна служба. Беше завършил Военното училище в София. Ако Князът беше по-добър физиономист, щеше да разпознае в чертите на един свой капитан от войната на капитаните.

КНЯЗ БАТЕНБЕРГ/ ГРАФ ХАРТЕНАУ
РОМАН
АВТОР: КРИСТИН ЮРУКОВА
ХУДОЖНИК НА КОРИЦАТА: МАРЛЕНА ЮРУКОВА
ПЪРВО ИЗДАНИЕ
ПЛОВДИВ
ЯНУАРИ 2014 Г.